

Н. Ф. Әлиев

СОВЕТ

АЗƏРБАЈЧАНЫ

ВАҲИД
ГАРДАШЛЫГ
АИЛӘСИНДӨ

Һ.Ә.ӘЛИЈЕВ

ТЗ(2А)

256

**СОВЕТ
АЗӘРБАЈЧАНЫ**

18376

АН

М. Ф. Ахундов атында
Азәрбајҗан Республикасы
Китәпханасы

АЗӘРБАЈЧАН
ДӨВЛӘТ
НӘШРИЈАТЫ
Бакы — 1983

Әлијев Н. Ә.

Ә56 Совет Азәрбајчаны. — Б., Азәрнәшр, 1983. 187 сәһ. — (Ваһид гардашлыг аиләсиндә).

Сов.ИКП МК Сијаси Бүросунун үзвү, ССРИ Назирләр Совети Сәдринин биринчи мұавини, 1969-чу илдән 1982-чи илэдәк Азәрбајчан КП МК-нын биринчи катиби ишләмиш Н. Ә. Әлијевин китабы Совет һакимијәтинин 60 или әрзиндә республика зәһмәткешләринин кечдикләри бөјүк вә парлаг јолдан бәһс едир.

Китабда кәстәрилән чохлу факт сүбүт едир ки, коммунистләр партијасынын рәһбәрлији алтында Совет Азәрбајчаны јени һәјат гуручулуғунун ишыгы јолуна чыхмыш, игтисадијјат, елм вә мәдәнијјәтин чохшун јүк-сәлишинә наил олмушдур. Инди Азәрбајчан ССР бөјүк Совет Иттифагына дахил олан бәрабәр һугуглу республикалар кәһкәшанында лајигли јер тутур.

Китаб кениш охучу даирәси үчүн нәзәрдә тутулмушдур.

0802010203—70
Ә $\frac{\text{М—856—83}}{\text{17—82}}$

ЗК5

© Политиздат, 1982.

© Азәрбајчан дилинә тәрчүмә, Азәрнәшр, 1983.

ССРИ халгларынын бөјүк достлуғу, онларынын монолит бејнәлмиләл сых бирлији Бөјүк Октябр сосиалист ингилабынын чох мұһүм үмумдүнја-тарихи наилијјәтләри арасында хусуси јер тутур ки, бу да чохмилләтли Совет дәвләтинин јенилмәз бирлијиндә вә сарсылмаз гүдрәтиндә ән парлаг тәчәссүмүнү тапмышдыр.

Әләмәтдар јубилејә—ССР Иттифагынын тәшкил едилмәсинин 60 иллијинә һазырлығын доғурдуғу үмумхалг әмәк вә ичтимаи-сијаси чохшунлуғу партијанын Ленин милли сијасәтинин тәнтәнәсинә даһа бир инандырычы вә әјани сүбүтдур. Совет Әлкәсинин бүтүн милләт вә халгларынын көркәмли мұвәффәғијјәт вә наилијјәтләринин, онларын диггәтәлајиг гардашлығынын нұмајишидир. Ган гоһумлуғундан күчлү олан бу гардашлыг, реал сосиализмин тарихи үстүнлүкләри Азәрбајчан Совет Сосиалист Республикасы зәһмәткешләринин сәадәт вә рифаһынын мәнбәјидир.

Совет Азәрбајчаны Бөјүк Октябр сосиалист ингилабынын јетирмәсидир. Бөјүк Октябр бәшәријјәтин инкишафы кедишини көкүндән дәјишдирәрәк Русијанын бүтүн халгларынын, о чүмләдән дә Азәрбајчан халгынын

мүгәддәратында тарихи дөнүш олмуш, зәһмәт-кешләри социал вә милли зүлмдән азад етмиш, күтлэләрин ярадычылыг гүввәси үчүн кениш мејдан ачмыш, онлары јени һәјат гуручулуғунун ишыгы јолуна чыхармышдыр. Совет һакимијјәти илләриндә республиканын зәһмәт-кешләри нечә-нечә әсрләрә бәрабәр бир јол кечмишләр. Республиканын 60 иллији илә әлагәдар олараг Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин, ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин вә ССРИ Назирләр Советинин тәбрикиндә дејилір: «Ленин милли сијасәтини ардычыл һәјата кечирән Совет Иттифагы Коммунист Партијасынын сынанмыш рәһбәрлији алтында Азәрбајҗан ССР зәһмәткешләри өлкәмизин бүтүн халглары илә әмәкдашлыг шәраитиндә өтән алтмыш ил әрзиндә сијаси, иғтисади вә социал-мәдәни һәјатда бөјүк мүвәффәгијјәтләр газанмышлар»¹. Бу мүвәффәгијјәтләр бөјүк Ленин идејаларынын мәғлубедилмәз һәјати гүввәсини тәчәссүм етдирир.

Ленин тә'лими фәһлә синфинин, бүтүн зәһмәткешләрин зәкасынын, ирадә вә гүввәсинин чәмләнмиш ифадәси олуб ичтимаи һәјатын бүтүн саһәләриндә совет халгынын тарихи наилијјәтләриндә тәчәссүм тапмышдыр.

Даһи Ленин зәкасынын бөјүк күчү, аловлу Ленин гәлбинин дөјүнтүсү партијамызын шанлы ишләриндә јашамагдадыр. Ленин идејалары, Ленин сијаси мәтинлији, Ленинин галиб кәлмәк елми елә бир түкәнмәз мәнбәдир ки, биз өз гүввәмизә инамы, икидлији вә никбинлији, галиб кәлмәк әзмимизи бу мәнбәдән алырыг.

¹ «Правда», 1980, 25 апрел.

Ленин гајнар илк бешилликләрдә, Бөјүк Вәтән муһарибәсинин чарпышмаларында вә гәләбәләриндә бизимлә олмушдур. Бу күн дә, совет халгы јени ярадычылыг зирвәләринә јүксәлдији, коммунизм гуручулуғу вәзифәләрини әмәли сурәтдә јеринә јетирдији бир заманда да Ленин бизимләдир. Ленинин сөзү вә иши партијанын, онун Мәркәзи Комитәсинин мүдриг гәрарларында, партија илә халгын монолит бирлијиндә, совет адамларынын бөјүк наилијјәтләриндә, онларын ленинчәсинә, коммунистчәсинә јашамаг, ишләмәк вә мүбаризә апармаг кими нәчиб арзусунда јашајыр.

Ленинин, болшевикләр партијасынын өһдәсинә тарихдә биринчи мүзәффәр социалист ингилабыны һазырламаг вә она башчылыг етмәк, елми коммунизм нәзәријјәсини халг күтләләринин практикасы илә бирләшдирмәк кими бөјүк бир вәзифә дүшдү. Русијада Ленин партијасынын рәһбәрлији алтында Бөјүк Октябр социалист ингилабы һәјата кечди вә бу ингилаб зүлмкарларын миниллик һөкмранлығынын төрәтдији фәлакәтләрдән, әзаблардан вә һәгарәтләрдән зәһмәткешләрин хилас олмасы дөврүнү ачды. Јени ичтимаи формасија доғулду, дүнјада биринчи социалист дәвләти мејдана кәлди. Марксын, Енкелсин вә Ленинин ирәличәдән көрдүкләри кими, бәшәријјәт чохәсрлик мүгәддәм тарихдән өзүнүн әсл вә керчәк тарихинә кечмәјә башлады. Ленин азадлыға чыхан халгын гуручулуғу вәзифәләрини һејрәтамиз бир дәринлик вә узагкөрәнликлә ачыб көстәрди вә әсасландырды, социализм гуручулуғунун бөјүк планыны ишләјиб һазырлады, социализмин кәләчәкдә инкишаф едиб коммунизмә кечмәсинин башлыча мәрһә-

лэлэрини мүүжэн етди. Өз тәмәли үзәриндә бәргәрар олан јеткин сосиалист ичтимаи мүнасибәтләри Совет Өлкәси зәһмәткешләринин ингилаби-дәјишдиричи фәалијјәтинин зирвәси олду.

Азәрбајчанда ингилаби мүбаризә вә Совет һакимијјәтинин гәләбәси Владимир Илич Ленинин ады вә фәалијјәти илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Бөјүк рәһбәрин шакирдләри вә силаһдашлары олан болшевикләр тәрәфиндән јорулмаз гүввә илә вә ардычыл һәјата кечирилән Ленин идејалары Азәрбајчанын әмәкчи халгыны јеканә дүзкүн јола, азадлыг вә милли истиглалыјјәт уғрунда мүбаризә јолуна чыхартды. Ленин Азәрбајчан Коммунист Партиясы јарадылмасынын, Совет һакимијјәтинин гәләбәси вә мөһкәмләндирилмәси уғрунда Азәрбајчанын әмәкчи күтләләри мүбаризәсинин илһамчысы иди. Билаваситә Ленинин рәһбәрлији алтында республикада сосиалист дәјишикликләринин бүнөврәси гојулурду.

Кәнч Азәрбајчан Республикасына Совет Русиясы һөкумәтинин чох бөјүк әмәли јардымы вә дајаг олмасы, Азәрбајчанда тәсәррүфат вә мәдәнијјәт гуручулуғунун еһтијач вә тәләбатына Владимир Иличин күндәлик гајғысы, онун мүдрик мәсләһәтләри вә көстәришләри зәһмәткешләрә конкрет мәгсәдләри вә вәзифәләри ајдын баша дүшмәкдә, ингилабдан сонракы илк илләрин чәтинликләрини вә зиддијјәтләрини арадан галдырмагда, јени һәјат гуручулуғуну кенишләндирмәкдә көмәк етди. Онлар Азәрбајчан торпағында сосиализмин бәргәрар олмасында һәлледици рол ојнады.

Совет Азәрбајчаны бөјүк Совет Иттифагыны тәшкил едән бәрабәр һүгүглу республи-

калар кәһкәшанында лајигли јер тутур. Шәргдә фәһлә вә кәндлиләрин биринчи суверен дәвләти олан Азәрбајчан Совет Сосиалист Республикасы Загафгазијанын чәнуб-шәрг һиссәсиндә јерләшир. Онун әразиси 86,6 мин квадрат километр, әһалисинин сајы 6 милјон 303 мин нәфәрдир. Республиканын пајтахты—орденли Бақы (әһалиси 1 милјон 616 мин нәфәр) ССРИ-нин ири сәнаје вә мәдәнијјәт мәркәзләриндән биридир.

Тәбиәт Азәрбајчандан өз сәхавәтини әсиркәмәмишдир, онун зәнкин тәбии сәрвәтләри вардыр, әразиси өз мүрәккәб релјефи вә рәнкарәнк иглими илә фәргләнир. Дүнјанын 13 иглим зонасындан 9-у Азәрбајчандадыр—уча дағлардакы Алп чәмәнликләриндән тутмуш субтропикләрә гәдәр. Һәм дә дијарымызын бүтүн тәбии еһтијатларыны, тәбии вә тарихи сәрвәтләрини Совет һакимијјәти әмәкчи халгын хидмәтинә, коммунизм уғрунда мүбаризәнин мәнәфеји хидмәтинә вермишдир.

Бизим күнләрин тарихи һадисәләринин гајнар бурулғанында, планетдә сосиализмин мүзәффәр јүрүшүндә, коммунизм гуручулуғу јолу илә ирәлиләјән совет халгынын әзәмәтли наилијјәтләриндә мүдрик Ленин дүһасынын чошғун аһәнки ајдын дујулур. Совет Өлкәси тарихинин бүтүн мәрһәләләриндә олдуғу кими, инди дә Ленин дүһасы коммунистчәсинә јашамагда, ишләмәкдә вә мүбаризә апармагда бизә көмәк едир.

ГАРДАШ РЕСПУБЛИКАЛАР КЭЪКЭШАНЫНДА

Бәшәр сивилизасијасынын тарихиндә ингилаблар аз олмамышдыр. Лакин онлардан һеч бири, нә кими шүарлар е'лан етсә дә, тарихин ән кәскин вә фачиәли проблемләриндән бири олан милли мәсәләни һәлл едә билмәмишди. Мәһз Русијада социалист ингилабы дүнјаја милли мәсәләнин ардычыл, тамамилә вә һәмишәлик һәлл едилмәси нүмунәси кәстәрмишдир. Өз мәзмунуна көрә пролетар ингилабы олан Октјабр ингилабы өлкәнин чохмилләтли әһалисинин мүтләг әксәријјәтинин башлыча мәнәфејини әкс етдирди. Русијанын бүтүн халгларынын азадлыг, гардашлыг, бејнәлмиләл әмәкдашлыг арзулары, үмидләри вә әзми Октјабр ингилабында чох бөјүк гүввә илә дәриндән ифадә едилди.

Бәшәријјәт илк дәфә олараг, әһалисинин милли тәркиби чох мүхтәлиф олан бир өлкәдә, социал-синфи зиддијјәтләрин милләтләрасы антагонизм, милли зүлм нәтичәсиндә мүрәккәбләшдији бир шәраитдә капитализмдән социализмә кечмәјә башлады. Буна көрә дә милли мәсәләнин һәлл едилмәси пролетар ингилабынын биринчи дәрәчәли вәзифәләри арасында ән мүһүм вәзифәләрдән бири иди. Бу вәзијјәт јени социал системин формалаш-

дырылмасынын чәтинликләрини хејли артырыр, тәсәррүфат вә мәдәнијјәт гуручулуғунун конкрет тарихи шәраитини объектив сурәтдә нәзәрә алмағы тәләб едирди. Јени чәмијјәтин игтисади, социал, сијаси гуручулуғунун чох мүрәккәб мәсәләләрини, һазыр чаваблары олмајан вә ола да билмәјән мәсәләләри һәлл едән Коммунист Партијасы вә Совет дөвләти ејни заманда бу мәсәләләри милли мүнасибәтләрин тарихән тәшәккүл тапмыш реаллығы илә ујғунлашдырмалы олурдулар. Бу вә ја башга тәдбирин мүхтәлиф милли мүһитдә һәјата кечирилмәсинин фактик имканларыны нәзәрә алараг, өлкәнин онларча милләт вә халгынын һәртәрәfli инкишаф етдирилмәсинә вә сых бирләшдирилмәсинә даир нәһәнк социал-игтисади вә мәдәни програмы ардычыл һәјата кечирмәк лазым иди.

Милли мәсәләјә даир Ленин тә'лими там бир сыра елә шәртләр кәстәрирди ки, онларын јарадылмасы социализм тәмәли үзәриндә милли мүнасибәтләрин объектив инкишаф мејлләри вә ганунаујғунлуғларынын ардычыл һәјата кечирилмәсини тә'мин етди. Һәмин шәртләр бунлардыр: милләтләрин фактик (игтисади, социал вә мәдәни чәһәтләрдән) бәрабәрсизлијинин арадан галдырылмасы, милләтләрасы әлагәләри ән сых вә дәрин тә'мин едән лазыми игтисади зәминин јарадылмасы, дөвләт-сијаси бирлији, милләтләрин вә халгларын суверенлијинин һәјата кечирилмәси илә әлагәдар шәкилдә онларын сых бирләшмәси, социалист демократијасынын мөһкәмләnmәси, социалист мәдәнијјәтинин тәшәккүлү вә инкишафы, адамларын шүурунда елми дүнјакөрүшүнүн бәргәрар олмасы. Милли мәсәләјә даир Ленин

тәлими партијанын милли сијасәтинин әсасыны тәшкил етди ки, бу сијасәт дә ичтимаи мүнәсибәтләрин ән мүрәккәб сәһәси олан милли мүнәсибәтләрә елми рәһбәрлијин вә бу мүнәсибәтләрин идарә едилмәсинин чох мүнүм бир васитәси олду. Милләтләрин вә халгларын партија тәрәфиндән јарадылан, пролетар бейнәлмиләлчилији принципләринә әсасланан тарихән јени гаршылыглы мүнәсибәтләриндә тәчәссүм тапмыш Ленин тәлими өз һәјәтилијини, милли вә бейнәлмиләл просесләрин објектив инкишаф мејлләринә вә ганунаујғунлуғларына мүнәфиғ олдуғуну, чох бөјүк һуманист, дәјишдиричи гүввәсини кәстәрди.

Совет Азәрбајчаны социализмин бөјүк гадир гүввәсинә, милли мәсәлә һағгында Ленин тәлиминин тәнтәнәсинә инандырычы сүбүтдур. Вахтилә һүгүгсуз олан халгын дирчәлиши, әсрләр бөјү давам едән кериликдән мүасир социал тәрәггинин зирвәләринә доғру тарихән мисли көрүнмәмиш гыса бир мүддәтдә нәһәнк сычрајыш, республикамызын игтисадијјат вә мәдәнијјәтинин чичәкләнмәси—бүтүн бунлар В. И. Ленинин вәсијјәтләринин һәјәтә кечирилмәси демәкдир, партијанын мүдриқ милли сијасәтинин бәһрәләридир.

Азәрбајчан Шәргдә сивилизасијанын ән гәдим очағларыннан биридир. Сајсыз-һесабысыз ишғалчыларә вә әсарәтчиләрә гаршы мүбаризәдә Азәрбајчан халгы өз торпағыны, дилинин вә мәдәнијјәтинин орижиналлығыны горујуб сахламышдыр. Интәһасыз мүнәрибәләр вә басгынлар, ағыр еһтијач, дини чәһаләт, әһалинин башдан-баша савадсызлығы, амансыз социал вә милли зүлм, сијаси һүгүгсузлуг—өз әлләри илә јаратдығы мадди не'мәт-

ләрдән вә мә'нәви сәрвәтләрдән мәһрум едилән әмәкчи Азәрбајчан халгынын нәсиби бүтүн бунлар иди.

169 илдән чох бундан әввәл Шимали Азәрбајчанын Русијаја бирләшдирилмәси Азәрбајчан халгынын чохәсрлик тарихиндә јени дөврүн башланғычыны гојан мүнүм мәрһәлә олду. Бу бирләшмә Русијада баш верән мүтәрәгги социал-игтисади вә ичтимаи-сијаси просесләр мәчрасында Шимали Азәрбајчанын инкишафы үчүн, Азәрбајчан халгынын габагчыл рус мәдәнијјәтинә, онун васитәсилә исә дүнја мәдәнијјәтинә, наилијјәтләринә, үмумрусија азадлығ һәрәкәтынын ингилаби-демократик ән'әнәләринә говушмасы үчүн јол ачды. Русијанын тарихи инкишафынын өз кедиши илә Азәрбајчан зәһмәткешләри социал вә милли азадлығ уғрунда мүбаризәјә, чар мүтләгијјәти, капиталистләр вә мүлкәдарлар илә синфи чарпышмаларә гошулдулар. Азәрбајчан халгы социалист ингилабы јолуна гәдәм гојду.

Азәрбајчан халгынын дәрин мә'налы дүшүнчәләрини вә үрәк арзуларыны онун бөјүк оғлу—Коммунист Партијасынын вә Совет дәвләтинин көркәмли хадими, В. И. Ленинин сәдагәтли шакирди вә силаһдашы Нәриман Нәриманов көзәл ифадә етмишдир: «Азәрбајчан Русијасыз јашаја билмәз... Азәрбајчан чүмһуријјәтинин әбәди сәадәти Русијадыр»¹. Бу сөзләрдә санки кечмишә вә индијә јекун вурулмуш, букүнкү көзәл нөвраға чеврилән кәләчәк ирәличәдән хәбәр верилмишди.

1964-чү илин мајында Азәрбајчан халгы

¹ Н. Нәриманов В. И. Ленин һағгында. Бақы, 1957, сәһ. 9

Русиянын тәркибинә дахил олмасынын 150 иллијини тәнтәнә илә гејд етди. Бу шанлы һадисә мүнәсибәтилә, тәсәррүфат вә мэдәнијјәт гуручулуғунда газанылмыш мүнәффәгијјәтләрә көрә Азәрбајчан ССР Ленин ордени илә тәлтиф едилди. Јубилеј шәнликләри рус вә Азәрбајчан халғларынын, өлкәнин бүтүн милләт вә халғларынын достлуг вә гардашлығынын парлаг нумајишинә чеврилди.

Азәрбајчан халғынын тарихи мүгәддәрәти нә гәдәр тәкраредилмәз вә спесифик олса да, өзүнүн бир чох чәһәтләри илә ССРИ-нин дикәр халғларынын тарихи мүгәддәрәтина бәнзәјир, башлыча чәһәтдән исә вәһдәт тәшкил едир. Бу башлыча чәһәт ингилаби мубаризәнин, социализм вә коммунизм гуручулуғунун биркә јолудур, бу јолла онлары Коммунист Партијасы апармыш вә апарыр. Русиянын бүтүн милләтләринин кечмишдә зүлм алтында олан зәһмәткеш күтләләри мәнз бу јолла кетмәклә тарихин әсл јарадычыларына чеврилмиш, истисмарчы гурулушу мәнв етмиш, әсрләрдән бәри давам едән керилији арадан галдырмыш, дүнјада биринчи олага инкишаф етмиш социализм чәмијјәти гурмушлар.

В. И. Ленинин тәшәббүсү илә вә рәһбәрлији алтында Совет Сосиалист Республикалары Иттифагынын јарадылмасы Бөјүк Октјабр ишинин давамы, өлкәмизин бүтүн милләтләринин вә халғларынын тарихи јарадычылығынын бәһрәси олду. Өлкәмизин халғларыны көнүллү сурәтдә ваһид дөвләт һалында бирләшдирмәк саһәсиндә партијанын вәзифәләрини әсасландырага Владимир Илич бу просеси социализм гуручулуғунун объектив ганунаујғунлуғуна чевирән сәбәбләри дәриндән тәһлил етди. О

јазмышды: «Кетдикчә даһа сых федератив иттифаг јаратмаға чалышмаг вә нәзәрдә тутмаг лазымдыр ки, биринчиси, совет республикаларынын ән сых иттифагы олмаса бүтүн дүнјанын һәрби чәһәтдән мугајисә едилмәјәчәк дәрәчәдә чох гүдрәтли олан империалист дөвләтләри тәрәфиндән әһәтә едилмиш Совет республикаларынын варлығыны горумаг мүмкүн дејилдир; икинчиси, Совет республикаларынын сых игтисади иттифагы лазымдыр, чүнки бу олмаса, империализмин дағытдығы мәнсулдар гүввәләри бәрпа етмәк вә зәһмәткешләрин рифаһыны тәмин етмәк мүмкүн дејилдир; үчүнчүсү, ...үмуми бир план үзрә тәнзим едилән ваһид... тәсәррүфат јарадылмасы мејли вардыр...»¹. Бәли, Совет республикалары иттифагы бүтүн халғларын азадлыг, истиглалијјәт вә тәрәггиси үчүн етибарлы тәминат олду.

ЗСФСР-ин тәркибиндә Совет Азәрбајчаны ССРИ-нин јарадылмасынын тәшәббүсчүләринин бири кими чыхыш едәрәк, гардаш республикаларла иттифаг шәраитиндә өз суверенлијини мөһкәмләндирди, милли социалист дөвләтини инкишаф етдирди, ичтимаи һәјатын бүтүн саһәләриндә ән гыса мүддәтләрдә әсаслы дәјишикликләр кечирди. Бүтүн республикалар кими, Совет Азәрбајчанынын да игтисадијјат вә мэдәнијјәтинин тәрәггисиндә Русија Федерасијасы чох бөјүк рол ојады. Өз руһландырычы нүмунәси, сәхавәтли, тәмәннасыз јардымы вә дајаг олмасы илә Совет Русијасы ваһид бејнәл-милләт аиләдә сых бирләшән бүтүн совет халғларынын дәрин миннәтдарлығыны, һәдсиз һөрмәт вә етимадыны газанмышдыр.

¹ В. И. Ленин. Әсәрләри, 31-чи чилд, сәһ. 139.

Партијанын Ленин милли програмынын ардычыл вә һәртәрәфли һәјата кечирилмәси социалист ичтимаи мүнәсибәтләринин бүнөврәсинә әсасланырды. Социализм гуручулуғу халгларын социал-сијаси вә мә'нәви симасынын, онларын һәјат вә мәишәтинин дәрин гатларынын көкүндән дәјишилмәси үчүн шәраит јаратды. Бир ичтимаи систем кими социализмин маһијјәтини вә истигамәтини һәртәрәфли ифадә едән јени мүтәрәгги мејлләр вә сәчијјәләр халгларын инкишафында вә гаршылыгы мүнәсибәтләриндә әсас јер тутду. Бу, һәр шејдән әввәл, һәр бир халгын вә бүтөвлүкдә чәмијјәтин мәнафејиндә вә фәалијјәтиндә милли вә бејнәлмиләл чәһәтләрин вәһдәтинин бәргәрар олмасындан, ичтимаи һәјатын бүтүн саһәләринин бејнәлмиләлләшмәсиндән, милләтләрин вә халгларын тәрәггисиндән вә бир-биринә јахынлашмасындан, онларын ваһид социал организмдә бирләшмәсиндән ибарәтдир.

Өлкәнин бүтүн халглары милли дөвләт гурулушунун бу вә ја башга формасыны әлдә едиләр. Социалист ичтимаи мүнәсибәтләринин бәргәрар олмасы кедишиндә игтисади, сијаси вә мәдәни саһәләрдә фактик бәрабәрсизлик арадан галдырылырды. Партија социалист дәјишикликләринә рәһбәрлик едәрәк, әсрләр боју тәшәккүл тапан милли хурафаты арадан галдырыр, кениш халг күтләләринә бејнәлмиләлчилик шүүру ашылајыр, һәм дә бу заман даим бөјүк нәзакәтлә һәрәкәт едир вә дөнмәдән принципаллыг көстәрирди. Милли мәсәләнин тамамилә вә һәмишәлик һәлл едилмәси нәтичәсиндә социалист милләтләри вә халглары формалашды, пролетар бејнәлмиләлчилији идејалары вә принципләри илә ашыланмыш

милли мүнәсибәтләр тәшәккүл тапды. Бу саһәдә әлдә едилән наилијјәтләр әсасында инсанларын јени тарихи бирлији һалында милләтләрин вә халгларын бејнәлмиләлчилик руһунда сых бирләшмәси просесләри кенишләнди.

Социалист ичтимаи гурулушунун, партијанын милли сијасәтинин јаратдығы гырылмаз гардашлыг, јолдашчасына әмәкдашлыг вә гаршылыгы јардым әлагәләри совет халгларынын һәр биринин милли һәјатыны зәнкинләшдирди, онун үфүгләрини кенишләндирди, онларын социал вә мә'нәви симасына бејнәлмиләл үмумилијин јени чәһәтләрини әлавә етди.

ССРИ халгларынын достлуг вә гардашлығы социалист ичтимаи гурулушунун ән мүһүм наилијјәтләриндән биридир. Бу, Ленин милли сијасәтинин мүвәффәгијјәтләринин, әсл тәнтәнәсинин чәмләнмиш ифадәсидир. Милләтләрин вә халгларын гаршылыгы мүнәсибәтләриндә достлуғун бәргәрар олмасы мисилсиз, үмүдүнја-тарихи әһәмијјәти олан көркәмли наилијјәтдир. Ссвет һәјат тәрзинин ајрылмаз тәркиб һиссәси, онун көзәл мә'нәви вә сијаси сәрвәти олан совет халглары достлуғу онларын һәјатыны зәнкинләшдирир, инкишафыны стимуллашдырыр, гат-гат сүр'әтләндирир, бүтүн совет республикаларынын игтисадијјат вә мәдәнијјәтинин тәрәггиси үчүн әлверишли шәраит јарадыр.

Социализмин бөјүк гәләбәсинин—совет халглары достлуғунун гадир јарадычы гүввәси бүтүн республикалар кими, Совет Азәрбајчанынын да һәр бир наилијјәтиндә, ирәлијә доғру һәр бир аддымында өзүнү көстәрир. Халглар достлуғу ичтимаи һәјатымызын или-

жинә ишләмишдир. Руслар, украјналылар, белоруслар, өзбәкләр, газаклар, күрчүләр, азербайчанлылар, литвалылар, молдаванлар, латышлар, гырғызлар, тачикләр, ермәниләр, түркмәнләр, естонлар—Вәтәнимизин бүтүн халглары өзләрини бир-биринә јолдаш вә силаһдаш һесаб едир, бир-биринә јардым көстәрир, бирликдә ишләјир, коммунизм гурмаг уғрунда мүбаризәдә биркә иштирак едирләр. Ленин милли сijasәтинин өзәмәтли јекуну бундан ибарәтдир.

Һәр бир совет республикасы јубилејинин бүтүн халг тәрәфиндән байрам едилмәси бөјүк тәрбијәви әһәмијјәти олаң шанлы вә фајдалы әнәнәјә чеврилмишдир. Бу вә ја башга республиканын јубилејини бүтүн өлкәдә елликләгејд етмәклә совет адамлары һәмин республиканын мүвәффејијәтләрини вә наилијјәтләрини лајигинчә гијмәтләндирир, бејнәлмиләл гаршылыгы әлагәләри мөһкәмләндирир, халглар достлуғунун көзәл бәһрәләрини даһа дәриндән дәрк едирләр. Бу чүр һадисәләр милләтләрасы гардашлығын әввәлләр үмумдүнја тарихиндә мисли көрүнмәмиш гаршылыгы мүнәсибәтләринин надир характерини хүсусилә әјани, габарыг шәкилдә ифадә едир, социалист һәјат тәрзинин буржуа һәјат тәрзиндән шәксиз тарихи үстүнлүјүнү көстәрир.

Азербайчан ССР-ин вә Азербайчан Коммунист Партијасынын 60 иллији мүнәсибәтилә 1980-чи илин апрелиндә Азербайчанда кечирилән јубилеј шәнликләри мәнз белә бејнәлмиләлчилик байрамы олуб совет халгларынын даһа сых бирләшмәсинә көмәк етди. Бу шәнликләр бејнәлмиләлчилик идеалларына Азербайчан халгынын сарсылмаз сәдагәтини инанды-

рычы сурәтдә нүмајиш етдирди, Совет Өлкәсиндә һөкм сүрән халглар достлуғу вә гардашлығы шәраитини јени гүввә илә көстәрди.

Мәлум олдуғу кими, истисмарчы гурулуш халглары һаким вә мәзлум халглар дејә ики јерә парчалајыр, мәзлумлар һесабына һакимләрә имтијазлар верир. Һәлә кечән әсрдә К. Маркс вә Ф. Енкелс халглар арасында һөкмранлыг вә табелик мүнәсибәтләри доғуран дахили сәбәбләри дәриндән ачыб көстәрмиш, милләтләрасы һүгүг бәрабәрлији јаратмаг јолларыны мүәјјәнләшдирмишдиләр. Јени тарихи шәраитдә В. И. Ленин пролетар бејнәлмиләлчилији принципләри әсасында милли мүнәсибәтләрин көкүндән дәјишдирилмәсинин ингилаби програмыны ишләјиб һазырлады. В. И. Ленин гејд едирди ки, милли мәсәләнин һәллиндә һаким милләтин фәһлә синфи хүсуси рол ојнамалыдыр. Владимир Илич көстәрди: «Русијада мәзлум милләтләрин пролетариаты илә залым милләтин пролетариаты јанашы мүбаризә едир вә етмәлидир. Вәзифә пролетариатын социализм уғрунда синфи мүбаризәсинин бирлијини мүдафиә етмәкдән вә милләтчилијин бүтүн буржуа вә гаракүрүһчү тәсирләрини дәф етмәкдән ибарәтдир»¹.

Үмумдүнја тарихи практикасында илк дәфә олараг мәнз рус фәһлә синфи, бөјүк рус милләтинин зәһмәткешләри әсрләр боју тәшәккүл тапмыш милли зүлм вә мүстәмләкә зүлмү системини дағытдылар. Халглары азадлығы, бәрабәрлији вә гардашлығы идеалларыны биринчи олараг һәјата кечирмәк кими нәчиб бир вә-

¹ В. И. Ленин. Әсәрләринин там күллијјаты, 25-чи чилд, сәһ. 340.

зифә рус халгынын өһдәсинә дүшдү. Өлкәмиздә милли мәсәләнин әмәли һәллиндә рус халгынын чох бөјүк хидмәти олду. Оун сәхавәтли вә тәмәннасыз јардымы әввәлләр зүлм алтында олмуш милләтләри дирчәлтди, онлары мүасир ичтимаи тәрәггинин зирвәләринә учалтды.

Рус халгы Совет дәвләтинин бүтүн инкишафы мәрһәләләриндә јени һәјат гуручуларынын өнүндә кетмиш вә инди дә өнүндә кедир, өз илһамлы әмәји, әмәлләринин ингилаби вүсәти илә Вәтәнимизин бүтүн халгларыны өз ардынча апармыш вә инди дә апарыр. Бәрабәр һүгүглу гардаш халглар арасында бөјүк гардаш олан бөјүк рус халгы илә достлуг бу халглардан һәр биринин күчүнү вә имканларыны артыран чох бөјүк социал сәрвәтдир. Азәрбајчан халгы бөјүк рус халгы илә достлуг сәјәсиндә әсл сәадәтә говушмушдур. Азәрбајчан халгынын бүтүн социалист наилијјәтләри рус халгынын гардашлыг јардымы вә көмәји илә бағлыдыр. Биз Русија илә, рус халгы илә бөјүк достлугу горујуб сахламағы вә һәр васитә илә мөһкәмләтмәји, Азәрбајчан әһалисинин бүтүн нәсилләрини бөјүк гардашымыза мәнәбәт вә миннәтдарлыг руһунда тәрбијәләндирмәји, ССРИ-нин бүтүн халглары илә бирликдә социалист Вәтәнинин гүдрәтини артырмағы өзүмүзә борч вә вәзифә һесаб едирик.

Республикамызын наилијјәтләринин мәнбәләринә фикир вердикдә, милли мәсәләнин һәлинә Коммунист Партијасынын комплекс мүнасибәтинин сәмәрәлилији вә фајдалылығы хүсусилә ајдын көрүнүр. Һәр бир милләтин вә халгын һәјатынын игтисади, социал-сијаси вә мәдәни-мәишәт саһәләринин күлл һалында планажуғун, пропорционал инкишафы гајғы-

сына галмаг, милли инкишафын бүтүн саһәләриндә, еләчә дә Үмумиттифаг вәзифәләринин јеринә јетирилмәсиндә Үмумиттифаг мәнәфејини, башга халгларын мәнәфејини һәртәрәфли нәзәрә алмаг, һәр бир республиканын интенсив тәсәррүфат вә мәдәни гурулучулуғуна јөнәлдилән тәдбирләри пролетар бејнәлмиләчилији вә халглар достлугу руһунда идеја тәрбијәси иши илә әлағәләндирмәк—партијанын милли сијасәтинин ән мүһүм чәһәтләри беләдир. Һәртәрәфли, елми сурәтдә әсасландырма, бүтөвлүкдә Совет Өлкәсиндә вә ајрылыгда һәр бир республикада социализм вә коммунизм гуручулуғунун милли вә бејнәлмилә мәсәләләринин һәллиндә комплекслилик партијанын милли сијасәтинин сәчијјәви хүсусијјәтләридир.

Совет Азәрбајчанынын мүвәффәгијјәтләри мәнәз республиканын инкишафынын социалигтисади, ичтимаи-сијаси, дәвләт-һүгүг, мәнәви-идеоложи вә мәдәни проблемләр комплексинин ардычыл һәјата кечирилмәсинин нәтичәсидир. Һәм дә партија јени һәјат гуручулуғунун ән мүрәккәб мәсәләләрини һәлл едәркән һәр бир халгын конкрет шәраитини, социал вә мәнәви һәјатынын хүсусијјәтләрини, оун тарихән тәшәккүл тапмыш әнәнәләрини нәзәрә алмыш вә алыр.

Бөјүк Октјабр ингилабынын тарихи сәнәдләри—«Русија халгларынын һүгүг бәјаннамәси» вә «Русијанын вә Шәргин бүтүн зәһмәткеш мүсәлманларына» мүрачиәт халгларын милли хүсусијјәтләринә вә һиссләринә диггәт вә һөрмәтин парлаг сүбутудур. Ленин милли сијасәтинин әсас принципләрини елан едән мүрачиәтдә хүсусән дејилди: «Өз милли һәјаты-

нызы азад вә манеэсиз гурун. Сизин буна һаггыныз вардыр. Билин ки, Русијанын бүтүн халгларынын һугуглары кими, сизин һугугларыныз да ингилабын вә онун органларынын, фәһлә, эскәр вә кәндли депутатлары Советларинин бүтүн күчү илә горунур». Бу мүрачиәтдә Совет һакимијјәти Русија халгларынын бәрабәрлијини вә суверенлијини, бүтүн вә һәр чүр имтијазларын вә мәһдудијјәтләрин ләғв олундуғуну е’лан едәрәк, мүсәлман халгларыны социалист ингилабына тәрәфдар олмаға чағырырды. Тарихдә илк дәфә оларағ мүсәлман Шәргинин зәһмәткешләри илә инсана вә вәтәндаша лајиг бир дилдә данышылды. Бу дил Октјабр дили иди, Ленин партијасынын—Коммунист Партијасынын дили иди.

Кечмиш чар империјасы учгарларынын о, чүмләдән дә Азәрбајчанын инкишаф јоллары мәсәләси Октјабр ингилабы гәләбәсинин илк күнләриндән е’тибарән В. И. Ленинин, Коммунист Партијасынын ингилаби әмәли вә елминәзәри фәалијјәтиндә мүһүм јер тутурду. В. И. Ленин, Коммунист Партијасы Шәргдә совет республикалары јарадылмасынын бејнәлхалг әһәмијјәтини көстәрәрәк, диггәти бу фактын Совет һакимијјәти принципләринин, Бөјүк Октјабр идејаларынын јајылмасы ишиндә мүстәсна әһәмијјәтинә чәлб едирдиләр. Ленин дејирди: «Бу республикалар сүбут вә тәсдиг едир ки, Совет һакимијјәтинин идеја вә принципләри нәинки јалныз сәнаје чәһәтинчә инкишаф етмиш, нәинки јалныз пролетариат кими ичтимаи әсасы олан өлкәләрдә, һабелә кәндлиләр кими әсасы олан өлкәләрдә дә мүмкүндүр вә дәрһал һәјата кечирилә биләр»¹.

¹ В. И. Ленин. Әсәрләри, 31-чи чилд, сәһ. 506.

Ленин милли сијасәтинин партија тәрәфиндән ардычыл һәјата кечирилмәси өлкәмизин бүтүн милләтләри вә халгларынын чошғун жүксәлишини вә сүр’әтли тәрәггисини, онларын там һугуг бәрабәрлијини тә’мин етди, онларын «там е’тимад, гардашлыг бирлијини ајдын дәрк етмәк, там көнүллү разылыг әсасында»¹ бирләшмәси үчүн имкан јаратды.

Өлкәмизин бүтүн милләтләри вә халглары, о чүмләдән дә мүсәлман милләтләри вә халглары әсрләр боју давам едән керилији мүвәффәгијјәтлә арадан галдырдылар, гаршыларында дуран социал-игтисади вә мәдәни проблемләри һәлл етдиләр, ән’әнәләрини инкишаф етдириб зәнкинләшдирдиләр, башлычасы исә өз мүгәддәрәтларынын саһиби олдулар, азад әмәк вә гардашчасына бејнәлмилләл бирлик сајәсиндә сәадәтә говушдулар. ССРИ халгларынын әлдә етдикләри нә варса һамысы миллион-миллион зәһмәткешин азадлыг вә истиглалијјәт уғрунда мүбаризәси үчүн чәзбедичи нүмунәдир.

В. И. Ленин Азәрбајчаны һәр чәһәтдән нүмунәви социалист республикасы кими көрмәји арзулајыр вә белә һесаб едирди ки, бу, бүтүн бөјүк чохмилләтли Шәргдә бизим ишимизин хејринә ән јахшы тәшвиғат, ән јахшы тәблиғат олар. Азәрбајчанда Совет һакимијјәтинин гәләбәсиндән дөрд ај сонра В. И. Ленинин тәшәббүсү илә Бакыда Шәрг халгларынын биринчи гурултајы кечирилди. Гурултајда 40 өлкәдән тәгрибән ики мин нүмајәндә иштирак едирди. Гурултај белә бир шүар е’лан етди: «Бүтүн өлкәләрин пролетарлары вә мәзлум

¹ В. И. Ленин. Әсәрләри, 30-чу чилд, сәһ. 296.

халглары, бирлэшин!», Ленин бу шүары бә-
жәнди.

Биз Владимир Иличин арзусунун һәјата
кечмәси илә һаглы олага фәхр едирик. Вахти-
лә Русија империјасынын мүстәмләкә учгары
олмуш Азәрбајчан коммунизм гуран өлкәми-
зин чичәкләнән республикаларындан биринә
чеврилмишдир. Совет Азәрбајчаны социализ-
мин гүдрәтли јарадычы күчүнә инандыры-
чы сүбутдур, кәнч милли дәвләтләр үчүн, ич-
тимаи вә милли гуртулуш уғрунда мүбаризә
апаран халглар үчүн руһландырычы тимсал-
дыр.

Социалистчәсинә инкишафын тарихи тәч-
рүбәси марксизм-ленинизм тәлиминин дәрин
һәгигилијинә вә гадир ингилаби-дәјишдиричи
гүввәсинә сүбутдур, партијанын Ленин милли
сијасәтинин нәзәријјәси вә практикасынын ар-
халандығы әсаслары кәстәрир.

Топладығымыз тәчрүбә Ленинин узагкө-
рәнликлә сөјләдији белә бир фикри бүтүнлүк-
лә вә тамамилә тәсдиг етмишдир ки, фәһлә вә
кәндлиләр дәвләтинин конкрет формасы олмаг
е'тибарилә мәнз Совет һакимијјәти милли
мәсәләнин там һәлли үчүн лазыми шәраит
јарадыр, гардашлашмыш халгларын ән дәрин
бирлијини тәмин едир. Һәјат, тәчрүбә инан-
дырычы шәкилдә сүбут етмишдир ки, совет
республикаларынын федератив иттифагы чо-
хмилләтли әһалинин дәвләт гурулушунун ән
мәгсәдәујғун формасы олмушдур. Дәвләт гу-
рулушунун бу формасы бүтүн чәмијјәтин мә-
нафејини һәр бир милләтин мәнафеји илә
аһәнқдар шәкилдә әлагәләндирмәјә имкан ве-
рәрәк, ССРИ-нин бүтүн халгларынын чошғун

јүксәлишинә вә һәртәрәfli инкишафына кө-
мәк етмишдир.

Совет Иттифагынын јени Конститусијасын-
да гејд едилер ки, «Совет республикалары-
нын ССР Иттифагы һалында бирләшмәси со-
циализм гуручулуғунда өлкә халгларынын гүв-
вә вә имканларыны даһа да артырмышдыр». Мәнз
учсуз-бучагсыз чохмилләтли өлкәмизин
малик олдуғу бүтүн мадди еһтијатларын, бү-
түн васитәләрин вә имканларын ваһид соци-
лист дәвләтинин әлиндә тәмәркүзләшдирилмә-
си, мәнз ССРИ халгларынын достлуғу, әмәк-
дашлығы вә гаршылығлы јардымы онлардан
һәр биринә, о чүмләдән Азәрбајчан халғына
имкан вермишдир ки, керилији тарихән мисли
көрүнмәмиш гыса мүддәтдә арадан галдыр-
сынлар вә ичтимаи инкишафын өн мөвгеләринә
чыхсынлар.

Өлкәнин ваһид халг тәсәррүфаты комплек-
синин мөһкәмләnmәси, коммунизмин мадди-
техники базасынын јарадылмасы бүтүн мил-
ләтләрин вә халгларын достлуг вә әмәкдаш-
лығынын артмасынын чох мүһүм амилидир.
Социалистчәсинә дәјишиклијин башлыча вә-
зифәләриндән бирини јеринә јетирмәк—совет
халгларынын игтисади бәрабәрлијинә наил
олмаг јалныз бүтүн өлкәнин игтисади потен-
сиалынын инкишафы, ССРИ халгларынын
гардашчасына гаршылығлы јардымы әсасын-
да мүмкүн олмушдур. Бу вәзифәнин јеринә
јетирилмәси просесиндә тәсәррүфатын идарә
едилмәсинин социалист үсулунын үстүнлүклә-
риндән бири—өлкәнин ајры-ајры республика-
лары вә рекионларынын тәбии еһтијатларын-
дан вә иш гүввәси еһтијатларындаң асылы ола-

раг онларын ихтисаслашдырылмасы имканы һәјата кечирилмишдир. Игтисади инкишафын бу мејлләри Азәрбајчанда социализм гуручулуғуна да мүсбәт тә'сир көстәрмишдир.

Башга гардаш республикалар кими, Совет Азәрбајчанынын да тәчрүбәси Ленин милли сијасәтинин бөјүк бејнәлхалг әһәмијјәтинә сүбутдур. Бу тәчрүбә тәкзибедилмәз шәкилдә сүбут етмишдир ки, мүстәгил тарихи јарадычылыг тәкчә «сечилмиш милләтләрә» мүјәссәр дејилдир. Фәал социал гуручулуғла мәшғул олмаг, јени һәјат гуручулуғунда иштирак етмәк имканыны һәр бир халга, о чүмләдән дә Азәрбајчан халгына социализм, Совет һакимијјәти вермиш вә һәјата кечирмишдир. Республикамызын бүтүн алтмыш иллик тарихи милли азадлыг јолуна гәдәм гојмуш бүтүн тәрәггипәрвәр гүввәләрә мүстәгил инкишафын социал-игтисади вә мәдәни проблемләринин бүтөв бир комплексини мүвәффәгијјәтлә һәлл етмәк, өз јолунда чох бөјүк чәтинликләри арадан галдырмаг, милли мәнәфе илә бејнәлмиләл мәнәфеји аһәнкдар шәкилдә әлагәләндинрмәк нүмунәси ола биләр.

Республикамызын наилијјәтләри чохмилләтли Совет социалист дәвләтинин тарихи тәчрүбәсинин тәркиб һиссәләриндән биридир. Өлкәнин бүтүн халгларынын сәјләри илә топланмыш бу тәчрүбә дүнја мигјасында бәјәнилмишдир, социал вә милли азадлыг уғрунда бүтүн мүбаризләрә көмәк едир, гүввәт верир.

ИНГИЛАБИ МҮБАРИЗӘ ГӘҔРӘМАНЛЫГЛАРЫ

Чохмилләтли Азәрбајчанын фәһлә вә кәндлиләри Совет һакимијјәтинин гәләбәсинә доғру чәтин бир јолла, чар мүтләгијјәтинә, капиталистләрә, бәјләрә вә ханлара гаршы ингилаби мүбаризә јолу илә кетмишләр. Һәлә XIX әсрин ахырларында Загафгазијанын ән бөјүк пролетар мәркәзи олан Бақыда Ленинин «Фәһлә синфинин азадлыгы уғрунда мүбаризә иттифагы»нын тә'сири алтында илк марксист фәһлә дәрнәкләри мејдана кәлди. Ики әсрин ајрычында ленинчи-искрачы мәсләкли РСДФП Бақы тәшкилаты јаранды, Бақы партија тәшкилаты Азәрбајчанда пролетариатын ингилаби һәрәкатынын дүшүнән бејни, дөјүнән гәлби иди.

30-дан артыг милләтин вә халгын нүмајәндәләрини бирләшдирән Бақы пролетариаты болшевикләрин рәһбәрлији алтында өлкәнин ән ири сәнајә мәркәзләринин фәһләләри илә әл-әлә верәрәк, мүтләгијјәтә гаршы гәһрәманчасына мүбаризә апарырды. О, дөфәләрлә Москвада вә Петроградда, Ивановода вә Ригада, Тифлиседә вә Харковда әкс-сәда доғуран әзәмәтли синфи чарпышмаларын тәшәббүсчүсү олмушду. Бақы елә шәһәрләрдәндир ки, фәһлә синфи, В. И. Ленинин сөзләри илә десәк,

«демократик ингилабда авангард ролу ойнамаға һаглы олдуғуну»¹ онун күчэләриндә ахыдылан ганы илә сүбут етмишдир.

Ингилаб галаларындан бири кими Бакыја бөјүк әһәмијјәт верән В. И. Ленин, болшевик партијасы бураја ән јахшы партија гүввэләри көндәрир, габагчыл фәһләләр ичәрисиндән ингилабчы мүбаризләрин тәрбијә едилмәсинә вә мәтинләшмәсинә даим гајғы көстәрирдиләр. Бурада, М. И. Калининин образлы ифадәси илә десәк, «ингилаб гарталларынын јувасы» олан Бакыда пролетар мәтинлијини вә мәрдлијини зәһмәткешләрә В. И. Ленинин шакирдләри вә силаһдашлары—М. Ә. Әзизбәјов, К. Ј. Ворошилов, П. А. Чапаридзе, В. Ф. Јефимов (Саратовец), В. З. Кетсховели, Б. М. Кнунјанс, Н. Н. Нәриманов, Г. К. Орчоникидзе, С. С. Спандарјан, И. В. Сталин, И. Т. Фиолетов, С. К. Шаумјан, С. М. Әфәндијев вә башгалары ашылајырдылар. Онларын адлары ингилаб тарихимизин салнамәсинә әбәди јазылмышдыр. Азәрбајчан халгынын Дадаш Бүнјадзадә, Баләми Дадашов, Әлиһејдәр Гарајев, Мирбәшир Гасымов, Мәммәд Мәммәдјаров, Гәзәнфәр Мусабәјов, Ханлар Сәфәрәлијев вә бир чох башга оғуллары, ингилабчы-болшевикләр дәстәси синфи дөјүшләрин аловлары ичәрисиндә јетишмиш вә мәтинләшмишдиләр.

Бакыда, ән дәрин сосиал мүнагишәләр бурулғанында ингилаби гүввәләр јетишир вә пүхтәләширди. Бурада гејри-легал үмумпартија мәтбәәсиндә ленинчи «Искра» чап едилди, дикәр партија нәшрләри бурахылыр вә бунлар

¹ В. И. Ленин. Әсәрләринин там күлијјаты, 10-чу чилд, сәһ. 364.

Русијанын бир чох пролетар мәркәзләриндә јајылырды.

Владимир Илич Азәрбајчан болшевикләринин тәчрүбәсинә бөјүк диггәтлә јанашыр, онларын фәалијјәтини истигамәтләндирир, мәсләһәтләр вә көстәришләр верир, чәтинлик вә уғурсузлуғлар заманы онлары үрәкләндирирди. Азәрбајчан болшевикләри Ленин тактикасыны ардычыл һәјата кечирир, ингилаби һәрәкәт вә партија гуручулуғу мәсәләләринә даир Ленин мүддәаларынын даим рәһбәр турдулар. В. И. Ленинин силаһдашлары өз хатирәләриндә јазырлар ки, о, даим марксизм-ленинизм мөвгеләриндә дајанан Азәрбајчан болшевикләринин принципаллығыны, мәтинлијини вә идеја инамыны јүксәк гијмәтләндирәрәк демишди: «Бакылылар һәмишә сәдагәтли, вәфалы олмушлар, һәрәкәт хәттини һәмишә баша дүшмүшләр. Онлара һәмишә бел бағлаја биләрәм»¹.

Владимир Илич Азәрбајчанын вә бүтүн Гафгазын болшевик тәшкилатларынын әлбир ишини милли мәсәләнин әсл пролетар, јеканә дүзкүн һәлли кими сәчијјәләндирир вә партија тәшкилатларынын «1898-чи илдән етибарән Гафгазда сон дәрәчә парлаг шәкилдә сынанмыш»² бејнәлмиләлчилик принципини ардычыл сурәтдә һәјата кечирмәјә чағырырды.

Азәрбајчан фәһлә синфи ингилаби мүбаризәнин бүтүн мәрһәләләриндә пролетар мә-

¹ Сов.ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм Институту Азәрбајчан филиалынын партија архиви, фонд 5, сијаһы I, иш 8, вәрәг 8.

² В. И. Ленин. Әсәрләринин там күллијјаты, 25чи чилд, сәһ. 418.

тинлијинин вә бејнәлмиләл сых бирлијин парлаг нүмунәләрини нүмајиш етдиридди. 1903-чү илин јајында Бақыда баш верән үмуми тә'тил Загафгазијаны вә Русијанын бүтүн чәнубуну тәлатүмә кәтирдди. Бақыда 1904-чү ил үмуми декабр тә'тили бөјүк ингилаб туфанындан әввәл чахан вә бурадан Русијаны ишыгландыран бир шимшәк олду. Тә'тил фәһләләрин парлаг гәләбәси илә гуртарды, нефт сәнајечиләри илә фәһләләр арасында илк коллектив мүгавилә, тарихә «мазут конститусијасы» кими дахил олан мүгавилә бағланды.

Биринчи рус ингилабы илләриндә чохмилләтли Бақы пролетариаты рус фәһлә синфи илә әл-әлә вериб чаризмә вә мүлкәдарлара гаршы гәһрәманчасына мүбаризә апарырды. Азәрбајчан болшевикләри фәһләләр ичәрисиндә марксизм-ленинизм идејаларыны јајыр, күтләләри партијанын сијаси шүарлары әтрафында сых бирләшдириддиләр. Әламәтдар һалдыр ки, партијанын Икинчи гурултајында гәбул олунмуш РСДФП Програмы һәлә 1906-чы илдә Нәриман Нәримановун тәрчүмәсиндә Азәрбајчан дилиндә нәшр едилмишди.

Азәрбајчан болшевикләри зәһмәткешләри Русијада ингилаби һәрәкатын әсас өзәји вә апарычы гүввәси олан рус пролетариаты әтрафында сых бирләшдириддиләр. Азәрбајчан болшевикләринин «Тәкамүл» гәзети 1907-чи илдә јазмышды: «Анчаг мүдриг рус халгы илә әлбир... мүбаризә апармагла башга халглар да шәксиз вә сөзсүз олараг»¹ азадлыг уғрунда мүбаризәдә мүвәффәгијјәт газанар-

лар. Азәрбајчан болшевикләринин «Наша жизнь» гәзети 1905—1907-чи илләрдәки ингилаби мүбаризәнин шанлы сәһифәләрини хатырладараг 1914-чү илдә гејд етмишди ки, «Бақы пролетариатынын гәлби бүтүн Русија пролетариатынын гәлби илә һәмаһәнк дөјүнүрдү». Болшевикләр «Бақы фәһләсинин өз бөјүк гардашы илә бу әлагәсини...»¹ мөһкәмләтмәјә чағырырдылар.

1904-чү илдә РСДФП-нин Бақы Комитәси јанында јарадылан «Һүммәт» социал демократ групу зәһмәткешләрин сијаси тәрбијәсиндә дә синфи-бејнәлмиләл чәһәтдән сых бирләшдирилмәсиндә мүһүм рол ојнады. Болшевик тәшкилатынын тәркиб һиссәсинә чеврилән «Һүммәт» Бақы Комитәсинин рәһбәрлији алтында азәрбајчанлы зәһмәткешләр ичәрисиндә бөјүк ингилаби иш апарырды. Бақы Комитәси јанында ермәни вә латыш бөлмәләри, әсасән Чәнуби Азәрбајчандан кәлмә азәрбајчанлы фәһләләр арасында ишләјән «Әдаләт» социал-демократ групу, дағыстанлы вә татар фәһләләр ичәрисиндә тәблиғат апаран «Фаруг» («Әдаләт тәрәфдары») вә «Бирлик» группары фәалијјәт кәстәрирди. Азәрбајчан болшевикләри буржуа милләтчилијинин һәр чүр тәзәһүрләринә гаршы барышмаз мүбаризә апарыр, пролетар вә партија сыраларынын бејнәлмиләл јекдиллијини вә сых бирлијини гәтијјәтлә горујурдулар.

Азәрбајчан пролетарлары үч ингилабын аловлары ичәрисиндә рус фәһлә синфи илә, бүтүн өлкәнин фәһләләри илә чижин-чијинә болшевик партијасынын рәһбәрлији алтында

¹ «Тәкамүл», 1907, 12 март.

¹ «Наша жизнь», 1914, 19 апрел.

бөжүк сијаси мөктөб, азадлыг мүбаризэси мөктөби кечдилэр. Бөжүк Октјабр социалист ингилабынын гөлөбөси Азэрбајчан зөһмөткөшлөрини истисмарчыларын һакимијјәти үзәринә гәти һүчүмә рүһландырды. Петроградда силәһлы үсјанын гөлөбөсиндән алты күн сонра Азэрбајчан Шәргдә биринчи олараг Октјабр баррикадасына кечди, Бақыда Совет һакимијјәти е'лан едилди.

Һәмин күнләрдә Бақы Совети Ичраијјә Комитәсинин шәһәр зөһмөткөшлөринә мүрачиәти аловлу чағырыш кимй сәсләнди: «Халгын хошбәхтлијини вә тагәтдән салыныб үзүлмүш өлкәдә ән тез бир заманда сүһ вә гајда-ганун јарадылмасыны истәјәнләрин һамысы дәрһал вә гәти сурәтдә јени һөкүмәтин, Ленин башда олмагла Халг Комиссарлары һөкүмәтинин тәрәфинә кечмәлидир»¹.

1918-чи илин апрелиндә јарадылан Бақы Халг Комиссарлары Совети Гафгазда Совет һакимијјәтинин илк сәләһијјәтли һөкүмәт органы олду. О, бүтүн Азэрбајчанда ингилаби идеалларын бәргәрар едилмәси уғрунда гәһрәмәнчасына мүбаризәјә башлады. 1918-чи илин јайнадәк Бақы, Ләнкәран, Шамаһы, Чавад вә Губа гәзаларында Совет һакимијјәти гурулмушду. Ленин идејаларыны рәһбәр тутан Азэрбајчан болшевикләри Совет Русијасында социализм гуручулуғу тәчрүбәсиндән истифадә едәрәк социалистчәсинә дәјишикликләрин һәјата кечирилмәси, Совет һакимијјәтинин мөһкәмләндирилмәси вә кенишләндирилмәси уғрунда әзмлә мүбаризә апарырдылар.

¹ Азэрбајчанда социалист ингилабынын гөлөбөси уғрунда болшевикләрин мүбаризәси. Сәнәдләр вә материаллар, 1917—1918-чи илләр, Бақы, 1960, сәһ. 188.

Даһили вә харичи дүшмәнләрлә шиддәтли чарпышма шәраитиндә Бақы Халг Комиссарлары Совети мүһүм социал тәдбирләр һәјата кечирир, јени социалист мэдәнијјәтинин тәмәлини гојурду.

Бақы Халг Комиссарлары Советинин фәәлијјәти, еләчә дә Азэрбајчанда бүтүн ингилаби һадисәләр В. И. Ленинин, РК (б) П МК-нын, Совет Русијасы һөкүмәтинин диггәт мәркәзиндә дурурду. Бақыја гошун дәстәләри, силәһ, дөјүш сурсаты, әрзаг көндәрилирди. «Правда» гәзети 1918-чи илин јайында јазмышды: «Фәһлә вә кәндли Русијасы ингилаб гәһрәмәнларынын—бакылыларын мүбаризәсини гызғын мөһөббәтлә, ән јахшы арзуларла изләјир вә онларын гөлөбөсини асанлашдырмаг үчүн бүтүн мүмкүн олан тәдбирләри көрәчәкдир. Бакылы јолдашлар, үрәкли олун! Совет Русијасы сизинләдир»¹.

Бақы коммунасы тәгрибән јүз күн Шәргин гапысында гырмызы гала кими дајанды. Оун шанлы гәһрәмәнлыг вә фәдакарлыг епопејасы ингилаби мүбаризә тарихинә гызыл һәрфләрлә јазылмышдыр. Лакин гүввәләр һеч дә бәрәбәр дејилди. Бақы пролетариатынын фәдакарчасына мүбаризә апардығына бахмајараг, дүшмәнин сајча үстүн гүввәләринин тәзјиги алтында 1918-чи ил ијулун ахырларында Бақыда Совет һакимијјәти мүвәггәти олараг сүгут етди. Инкилис мүдахиләчиләри вә онлара нөкәрчилик едән есерләр коммунанын рәһбәрләрини—коммунизм уғрунда мәрд мүбаризләр олан 26 Бақы комиссарыны Закаспи гумсаллыгларында вәһшичәсинә күлләләдиләр.

¹ «Правда», 1918, 28 ијун.

Азәрбајчан пајтахтынын мәркәзиндә 26 Ба-
кы комиссары мемориалы тикилмишдир. Бура-
да әбәди хатирә мәш'әли јаныр. Степан Шаум-
јанын, Мәшәди Әзизбәјовун, Алјоша Чапарид-
зенин, Иван Фиолетовун, бүтүн ингилаб
гәһрәманларынын, јенилмәз ирадә вә мәрдлик,
јүксәк идејалылыг вә бүллур кими сафлыг,
мүстәсна мәтинлик вә гәтијјәт тимсалы олан
адамларын адлары халгын гәлбиндә әбәди
јашајачагдыр.

Һәлак олмуш ингилаб чәнкавәрләринин
јерини јүзләрлә вә минләрлә јени дөјүшчүләр
тутду. Азәрбајчан болшевикләри харичи мүда-
хиләчиләрин вә онларын мүсаватчы әлалты-
ларынын чәза вә террор тәдбирләри шәраит-
тиндә, ағыр кизли фәалијјәт шәраитиндә
өз сыраларыны мөһкәмләндирир, ингилаби
гүввәләри сых бирләшдирир, фәһлә синфини
вә зәһмәткеш кәндлиләри јени дөјүшләрә һа-
зырлајырдылар. Бакыда тәтил мүбаризәси
күчләнирди. Әмәкчи кәндлиләр мүлкәдарла-
рын вә мүсаватчыларын һакимијјәти әлејһинә
мүбаризәјә галхдылар. Кәнчә губернијасында
вә Муғанда силаһлы кәндли дәстәләри синфи
дүшмәнлә икидчәсинә вурушурдулар.

Бөјүк Октјабрын икинчи илдөнүмү мұна-
сибәтилә болшевикләрин Азәрбајчан дилиндә
бурахдыглары «Октјабр ингилабы» гәзети зәһ-
мәткешләрин әһвали-руһијјәсини ифадә едәрәк
јазмышды: «Инди Русија Совет дөвләти үму-
ми әксингилаб батаглыгында јеканә ингилаби
ваһәдир. Ленин јолдаш бу ваһәјә ишыг сачан
мәш'әлдир. Хејр, о, дүнјаја нур сачан бир
күнәшдир...»¹.

¹ «Октјабр ингилабы», 1919, 25 октјабр.

Азәрбајчан Коммунист (болшевикләр)
Партијасынын Биринчи гурултајы Азәрбајчан-
да ингилаби мүбаризә тарихинин мұһүм мәр-
һәләси олду. Гурултај 1920-чи ил февралын
11—12-дә Бакыда олдугча кизли шәраитдә
кечди. Гурултај болшевик тәшкилатларыны
Ленинин идеоложи, тәшкилат вә тактика прин-
сипләри әсасында бирләшдирмәк просесини
баша чатдырды, Азәрбајчан Коммунист (бол-
шевикләр) Партијасыны јаратды, партија тәш-
килатларыны силаһлы үсјана, буржуа-мүлкә-
дар гурулушуну девирмәјә истигамәтләндирди.

1920-чи ил апрелин 28-дә Азәрбајчан хал-
гынын чохәсрлик тарихиндә јени дөвр ачан
бир һадисә баш верди. Коммунист Партијасы-
нын рәһбәрлији алтында рус халгынын гар-
дашчасына көмәји илә Азәрбајчанын фәһлә
синфи вә зәһмәткеш кәндлиләри истисмарчы
гурулушу девирдиләр, буржуа-мүлкәдар әкс-
ингилабыны дармадағын етдиләр, Азәрбајчан
торпагында Совет һакимијјәти бајрағыны һә-
мишәлик учалтдылар. Һәмин күн Азәрбајчан
Совет Сосиалист Республикасы е'лан олунду.

Мүвәггәти Ингилаб Комитәсинә Нәриман
Нәриманов башчылыг етди. Комитәнин әһалијә
мүрачиәтиндә дејилирди: «Өлкәдә бүтүн һаки-
мијјәт зәһмәткеш синифләрин әлинә кечмиш-
дир. *Азәрбајчан фәһләләри вә кәндлиләри үчүн
јени ишыглы дөвр, сосиализм дөврү башла-
ныр*»¹.

Мүвәггәти Ингилаб Комитәсинин хаһиши
илә Владимир Илич XI Гызыл Ордуну Азәр-
бајчанын үсјан етмиш фәһлә вә кәндлиләри-
нин көмәјинә кәндәрди. XI Гызыл Орду илә

¹ Известија Временного Революционного Комитета
Азербайджана, 1920, 30 апрел.

бирликдә кәлмиш Г. К. Орчоникидзе вә С. М. Киров радио илә В. И. Ленинә хәбәр вердиләр ки, «Мүстәгил Азәрбајчан Совет Сосиалист Республикасы е'лан едилди... Әһалинин, хүсусән мүсәлман фәһләләринин руһ жүксәклији тәсвирәкәлмәздир. Бу анчаг Петроградда Октјабр күнләриндәки руһ жүксәклији илә мүгајисә едилә биләр...»¹.

Совет Азәрбајчанынын 60 иллији әрәфәсиндә Бакыда әфсанәви XI Гызыл Ордуја мөһтәшәм абидә ачылмышдыр. Тунчдан төкүлмүш фигурлар—рус әскәри, Азәрбајчан фәһләси вә кәндлиси фигурлары рус вә Азәрбајчан халгларынын әбәди достлуғуну вә гардашлығыны тәчәссүм етдирир. Бу абидә бөјүк рус халгына, Совет Русиясына, совет дөјүшчүләринин нәчиб рәшадәтинә халгымызын мөһәббәт вә миннәтдарлығынын рәмзидир.

Совет Русиясынын һөкүмәти кәнч Азәрбајчан Сосиалист Республикасыны һәрарәтлә алгышлады. В. И. Ленин Совет Азәрбајчаны һөкүмәтинә кәндәрдији телеграмда јазырды: «Халг Комиссарлары Совети мүстәгил Азәрбајчан Республикасы зәһмәткеш күтләләринин азадлығы чыхмасыны алгышлајыр вә мөһкәм әмин олдуғуну билдирир ки, мүстәгил Азәрбајчан Республикасы өз Совет һөкүмәтинин рәһбәрлији алтында, РСФСР илә бирликдә өз азадлыг вә истиглалижјәтини Шәргин мәзлум халгларынын гәддар дүшмәни олан империализмдән горујуб сахлајачагдыр.

Јашасын мүстәгил Азәрбајчан Совет Республикасы!

¹ Бах: Азәрбајчан Коммунист Партијасы тарихинин очеркләри, Б., Азәрнәшр, 1964, сәһ. 347.

Јашасын Азәрбајчан фәһләләри вә кәндлиләри!

Јашасын Азәрбајчан вә Русия фәһләләринин вә кәндлиләринин иттифагы!»¹.

Бәли, ингилаби фыртыналар вә сарсынтылар сынағындан, Совет һакимијјәтинин илк илләринин, ганлы-гадалы мүһарибә дөврүнүн чәтинлик вә мөһрумийјәтләри сынағындан шәрәфлә чыхан, мүһарибәдән сонрақы дирчәлиш илләриндә мөһкәмләнән бу иттифаг инкишаф етмиш сосиализм мәрһәләсиндә јени чаларлары илә бәрг вурду. Бу иттифаг коммунизм гуручулуғунда кәләчәк гәләбәләримизин рәһнидир.

¹ В. И. Ленин. Әсәрләри, 31-чи чилд, сәһ. 126.

СОЦИАЛИЗМ ГУРУЧУЛУГУ ЮЛУ ИЛӘ

Совет һакимијјәти гәләбәсинин илк күнләриндән Азәрбајчан Коммунист Партијасы халгын јарадычы гүввәләрини социалист ингилабынын башлыча вәзифәсинин—гуручулуғ вәзифәсинин јеринә јетирилмәсинә јөнәлтди. Бу елә бир дөвр иди ки, јенилик кечмишин ағыр ирсинә гаршы сәбатлы мүбаризәдә бәргәрар олурду. Халг тәсәррүфаты вар-јохдан чыхмышды, игтисадијјатын әсас саһәси олан нефт сәнајеси дәрин бөһран кечирирди. 1920-чи илдә нефт һасилаты 1887-чи илин сәвијјәсинә енмишди. Кәнд тәсәррүфаты тамамилә тәнәз-зүлә уғрамышды.

«Азәрбајчан, Күрчүстан, Ермәнистан, Дағыстан вә Дағлылар республикасындакы коммунист јолдашлара» В. И. Ленинин 1921-чи ил апрелин 14-дә көндәрдији тарихи мәктуб Азәрбајчан вә бүтүн Гафгаз партија тәшкилатынын фәалијјәт програмы олду. Владимир Илич Гафгаз коммунистләринә мәсләһәт көрүрдү ки, Совет Русијасынын тәчрүбәсиндән јарадычылығла истифадә едиб, өз республикаларынын фәрди хүсусијјәтләрини нәзәрә алмағла социализмә кечсинләр, мәһсулдар гүввәләри, електрикләшдирмәни, суварманы, тичарәти инкишаф етдирмәк ишинә башласын-

лар, фәһлә вә кәндлиләрин рифаһыны јүксәлтмәк гајғысына галсынлар. Владимир Илич Гафгаз совет республикаларыны һәрарәтлә сәламлајарағ мөһкәм әмин олдуғуну билдирди ки, «онларын сых иттифагы буржуазија шәраитиндә мисли көрүнмәмиш вә буржуа гурулушунда мүмкүн олмајан милли сүлһ нүмунәси јарадачағдыр»¹. Иличин даһијанә узагкөрәнликлә дедији сөzlәр һәгигәтә чеврилмишдир. Загафгазијанын, бүтүн Гафгазын халғлары һәгигәтән милли сүлһ нүмунәси јаратмыш, бејнәлмиләлчилик әсасында сых бирләшмишләр, сых иттифағ шәраитиндә јашајыр вә ишләјирләр.

В. И. Ленин халгын јарадычы гүввәләринә, ирадәсинә вә чошғунлуғуна үрәкдән инанырды. 1922-чи илин октябрында о, Бакы фәһләләринә јазмышды: «Биз нечә олурса-олсун гәләбәјә наил олмалыјығ вә наил олачағығ»². Бу гәләбә Азәрбајчанда нефт сәнајесинин бәрпасында вә әсаслы јүксәлишиндә, јени сәнаје саһәләринин мејдана кәлмәсиндә, кәнд тәсәррүфатынын дирчәлдилмәсиндә, електрик стансијалары тикилмәсиндә, суварма каналлары чәкилмәсиндә, күтләви савадсызлығын ләғв едилмәсиндә тәчәссүм етди. Социалистчәсинә сәнајеләшдирмә, кәнд тәсәррүфатынын коллективләшдирилмәси вә мәдәни ингилаб һаггында Ленин планынын јеринә јетирилмәси бу гәләбәнин зирвәси олду.

Илк бешилликләр, бүтүн өлкәдә олдуғу кими, Азәрбајчанда да гәһрәманлығ әмәји илә әләмәтдар олду. Азәрбајчан нефтчиләри нефт

¹ В. И. Ленин. Әсәрләри, 32-чи чилд, сәһ. 340.

² Јенә орада, 33-чү чилд, сәһ. 379.

насилаты үзрә биринчи бешиллији ики ил жарымда јеринә јетирәрәк көркәмли истехсал гәләбәси газандылар. Бакы фәһләләри УИК(б)П Мәркәзи Комитәсинә, бүтүн Совет Өлкәсинә рапортда јазмышдылар: «Биз бир чох галалар алмышыг. Биз дәнизә галиб кәлмишик. Илич адына јени социалист бухтасы јаратмышыг. Бакы турбобуруну ихтира етмәјимиз бүтүн дүнјаја сәс салды. Биз даһа бир галаны алачағыг: техникаја вә елмә јијәләнәчәјик. Тракторлары вә заводлары нефтсиз гојмајачағыг»¹.

Өлкәмизин зәһмәткешләри Азәрбајчан фәһлә синфинин мүвәффәғијјәтләрини һәрарәтлә алгышладылар. Ленинград фәһләләри 1917-чи илин Октјабр күнләриндә Гыш сарајына һүчүм заманы кәздирдикләри Гырмызы бајрағы Бакы нефтчиләринә һәдијјә вердиләр. Алексеј Максимович Горки Соррентодан «Бакынын мазутчу фәһләләрини көзәл гәләбә мүнасибәтилә» сәмими тәбрик етмишди. О јазырды: «Сиз өз гәләбәнизлә Советләр Иттифагынын дүшмәнләринә бир даһа көстәрдиниз ки, нечә дә гүввәтләниб баһадырлара чеврилмишсиниз»².

Партија вә һөкүмәт Азәрбајчан нефтчиләринин вәтәнпәрвәрлик һүнәрини јүксәк гијмәтләндирдиләр: «Азәрнефт» бирлији Ленин ордени илә тәлтиф едилди. Нефт сәнајеси фәһләләринин вә командирләринин, алимләрин вә мүтәхәссисләрин, партија ишчиләринин бө-

јүк бир дәстәси Вәтәнин јүксәк мүкафатларына лајиг көрүлдү.

Азәрбајчанын фәһлә синфи өлкәнин сәнајеләшдирилмәси угрунда мүбаризәнин өн чәркәсиндә иди. Республика өлкәнин әсас нефт базасына чеврилди, о, Совет Иттифагында чыхарылан «гара гызылын» 70 фаизиндән чохуну верирди. Һәмин илләрдә Владимир Мајаковский социализмин зәфәрлә бәргәрар олмасына сәнајә Бакысынын көмәји һаггында һәјәчанла јазмышды:

Әкәр варса
Кәләчәјә
Мөһкәм инам —
Ондадыр ки,
даша-даша
ахыр мүдам
Пајтахтлар үрәјинә
гара
гаты
Бакы ганы.

1940-чы илдә Азәрбајчанда јерин тәкиндән 22,6 милјон тон нефт чыхарылмышды ки, бу да Совет һакимијјәтинин гурулдуғу илдәкиндән 7,7 дәфә чох иди. Нефтчиләр гуруда јенијәни јатаглардан истифадә едир, Хәзәрин дибиндә јатыб галан сәрвәтләр үзәринә кениш һүчүма һазырлашырдылар.

Нефт сәнајеси илә јанашы дикәр сәнајә саһәләри дә интенсив инкишаф етдирилирди. Өлкәдә илк дәфә олагаг манчанаг дэзкаһларынын, дәринлик насосларынын, метал буругларынын, газма аваданлығынын вә бәзи башга нөв нефт техникасынын истехсалы мәнимсәнилди. Тохучулуг, тикиш, ајаггабы, әт е’малы, консерв сәнајесинин вә халг истехлақы мал-

¹ Азәрбајчанын социалистчәсинә сәнајеләшдирилмәси, 1926—1932-чи илләр. Сәнәдләр вә материаллар, Бакы, 1957, сәһ. 434.

² «Зарја Востока», 1931, 1 апрел.

лары истеһсал едән башга сәнаје сәһәләринин онларча мүәссисәси тикилиб истифадәјә верилди. Республиканын енеркетика гурғулары бөјүк сүр'әтлә артырылырды. Совет Бакысынын күчәләриндә трамвај көрүндү. Совет Иттифагында илк электрикләшдирилмиш дәмир јол Азәрбајчан пајтахтынын мәркәзини нефт мә'дәнләри илә бирләшдирди.

Азәрбајчанын социал-игтисади симасы илә бирликдә онун адамлары, онларын мәишәти вә һәјат тәрзи дә дәјишилди. 1927-чи илин октябрында Бакыда олмуш Анри Барбүс јазырды: «...Көрдүкләримин өзәмәти мәни нәинки валеһ етди, һәтта һејрәтләндирди. Бу, социалист әмәји мејданларына мәним ән јахшы сәфәрим иди. Нефт мә'дәнләри вә онларын әтрафында салынмыш фәһлә шәһәрчикләри һәтта ән лагејд адамы да һејран гојар. Мәһз бурада хүсусилә ајдын көрүнүр ки, социализм гурулур, өзү дә ағыллы тәрздә, чидди шәкилдә гурулур»¹.

Социалистчәсинә инкишафын чох мүһүм шәрти олан сәнајеләшдирмә кәнд тәсәррүфатынын көкүндән дәјишдирилмәси үчүн мадди база јаратды. Ингилабдан әввәл Азәрбајчан кәндлиләри чүзи пај торпагларындан истифадә едирдиләр, онлара бүтүн торпагларын 2 фазиндән дә азы мәхсус иди, галан һиссәси исә чар хәзинәсинин, бәјләрин вә ханларын әлиндә иди. Минләрлә кәндли аилә јарыач, диләнчи көкүндә һәјат сүрмәјә мәнкум иди.

Совет һакимијјәти кәндлиләри тамамилә вар-јохдан чыхмаг тәһлүкәсиндән хилас етди. Һәлә 1920-чи ил мајын 5-дә мүлкәдар торпаг-

ларынын мүсадирә едилмәси вә бүтүн инвентарла бирликдә әвәзсиз олагаг әмәкчи кәндлиләрә верилмәси һаггында Декрет е'лан едилди. Бу Декрет кәнддә јени социал-игтисади мүнасибәтләрин, кәнд тәсәррүфатынын јүксәлишинин башланғычыны гојду. Қолхоз гурулушунун гәләбәси Азәрбајчан кәндиндә социализмин бәргәрар олмасынын башланғычы демәк иди. Муған, Мил вә Ширван дүзләриндә суварма каналлары чәкилмәси вә ирригасија системләри тикилмәси һаггында Ленин көстәришләри әмәли сурәтдә һәјата кечирилди. Техники вә башга биткиләрин әкин сәһәси хејли кенишләндирилди. Азәрбајчан кәндлиләри социализм чәмијјәтинин јени әмәкчи синфи кими формалашырды.

Көрүнмәмиш гыса бир мүддәт әрзиндә Азәрбајчан башдан-баша савадлылар дијарына чеврилди, үмумтәһсил мәктәбләринин, техникумларын, али мәктәбләрин, елми тәдгигат вә мәдәни-маариф идарәләринин кениш шәбәкәси илә өртүлдү. «Һәјатда ингилаб, мәишәтдә ингилаб, инсан шүүрунда ингилаб!»— көркәмли Азәрбајчан јазычысы Чәфәр Чаббарлы һәјатын социалистчәсинә тәзәләнмәсини белә образлы шәкилдә ифадә етмишдир.

Фашист Алманијасынын хаинчәсинә басгыны совет халгынын динч әмәјини јарымчыг гојду. Совет халгы узун сүрән, тарихдә ән ағыр, ән ганлы мүһарибәдә бәшәр тарихиндә мисли көрүнмәмиш бир рәшадәт көстәрди. О, Октябрын наилијјәтләрини, өз азадлыг вә истиглалијјәтини нәинки горујуб сахлады, һәм дә фашизмдин дармадағын едилмәсиндә, дүнја сивилизасијасынын фашизмдән хилас олунмасында һәлледици рол ојнады.

¹ «Бакински рабочи», 1927, 26 октябр.

Азәрбајчанын оғул вә гызлары Бөјүк Вәтән мұһарибәси чәбһәләриндә Совет Иттифагынын бүтүн халглары илә чийин-чийинә верәрәк, дүшмәнә гаршы гәһрәманчасына вурушурдулар. Онлар гәһрәман Брест галасынын диварлары јахынлығында, блокадаја алынмыш Ленинградда мөһкәм дајандылар. Москва вә Сталинград әтрафында, әфсанәви Кичик торпагда вә Курск чыхынтысында кедән дөјүшләрдә, Украинанын, Белорусиянын, Прибалтиканын, Молдавиянын, әсарәт алтына алынмыш Шәрги Европа өлкәләринин азад олунмасында иштирак етдиләр. Азәрбајчандан олан он минләрлә дөјүшчүләрин рәшадәти вә чәсурлуғу ССРИ орден вә медаллары илә гејд едилди, 122 нәфәр әскәр вә забит исә Совет Иттифагы Гәһрәманы адына лајиг көрүлдү. Азәрбајчанын шанлы оғулларынын—кенерал Гәзи Аслановун, Нелсон Степанянын, Исрафил Мәммәдовун, Кәрај Әсәдовун, Владимир Баландинин вә дикәр гәһрәманларын һүнәрләри әсрләр боју јашајачагдыр.

Азәрбајчанда јарадылмыш, Бранденбург дарвазасына Гәләбә бајрағы санчмыш Суворов орденли, Гырмызы Бајраг орденли 416-чы Таганрог дивизијасы вуруша-вуруша Гафгаз дағларынын әтәкләриндән Берлинәдәк јол кечди. 416-чы вә 130-чу гвардија дивизијаларынын әфсанәви рәшадәти Таганрог јахынлығындакы Самбек тәпәләриндә учалдылан монументал дөјүш шөһрәти һејкәл композијасында әбәдиләшдирилмишдир. Бөјүк Вәтән мұһарибәсиндә совет халгынын Гәләбәсинин 35 иллији бајрамы әрәфәсиндә ачылмыш бу мөһтәшәм абидә Октјабр Вәтәнинин мүдафиәси наминә өз һәјатыны әсиркәмәјән хиласкар

дөјүшчүләрә Азәрбајчан вә Ростов вилајәти зәһмәткешләринин дәрин еһтирамынын ифадәсидир.

Бакыја бомба дүшмәмишди, лакин Бакы чәбһә шөһәри иди, бүтүн Азәрбајчан кими о да чәбһәнин күчлү чәббәханасына чеврилмишди. Бакы нефтчиләри бөјүк чәтинликләрә үстүн кәләрәк, ордуно вә өлкәнин халг тәсарруфатыны јаначагла фасиләсиз тәһиз едирдиләр. О заман бүтүн совет нефтинин дөрддә үч һиссәсини онлар верирдиләр. Јазычы Леонид Соболев һејранлыгла јазмышды: «Бакы јаначағы илә танкларымыз Пруссияја дахил олмушдулар. Бакы бензини илә гәһрәман тәјјарәчиләримиз мұһарибә сәмасына јијәләнир, Бакы јаначағы илә Днепр донамасынын кәмиләри Шпреје чајы васитәсилә Берлин мөһәлләләринә десант чыхарырдылар. Гәһрәманларын үмидләрини доғрулдан Бакы нефтчиләринә тәшәккүр едирик». О илләрдә Азәрбајчан вурушан ордуја арасыкәсилмәдән силаһ, дөјүш сурсаты, кејим вә әрзаг көндәрди.

Сосиализм ичтимаи гурулушу, ССРИ халгларынын бирлији ағыр һәрби сынаглардан шәрәфлә чыхды, өз јенилмәзлијини, бөјүк һәјәти күчүнү нүмајиш етдирди. Л. И. Брежнев «Кичик торпаг» китабында јазыр: «Гәләбәмиз бәшәријјәт тарихиндә јүксәк мәрһәләдир. Гәләбә сосиалист Вәтәнимизин әзәмәтини нүмајиш етдирди, коммунизм идејаларынын һәр шејә гадир олдуғуну көстәрди, фәдакарлығын вә гәһрәманлығын һејрәтамиз нүмунәләрини верди—бүтүн бунлар беләдир ки вар. Лакин гој һәмишә сүлһ олсун, чүнки сүлһ совет адамларына, һәм дә јер күрәсинин бүтүн вичданлы

адамларына чох лазымдыр... Инди мөндөн сорушсалар ки, мұһарибәнин биринчи күнүндөн ахырынчы күнүндәк кечәндән сонра нә кими башлыча нәтичә чыхармысан, чаваб вериб дәрјердим: бир даһа мұһарибә олмамалыдыр. Неч вахт мұһарибәјә јол верилмәмәлидир»¹. Шәхси чәбһә тәчрүбәси зәнкин олан мүдриг комиссарын вә сәркәрдәнин бу һәјәчанлы сөзләри һәр бир совет адамынын, бүтүн дүндакы хәјрхәһ инсанларын ән мүгәддәс фикирләрини вә дүјғуларыны әкс етдирир.

37 илдән чохдур ки, алтында јашадығымыз динч сәманы бир даһа мұһарибә булудларынын өртмәмәси үчүн, ушағларымызын, кәләчәк нәсилләрин неч заман мұһарибә дәһшәтләри көрмәмәси үчүн Коммунист Партијасы әлиндән кәләни едир. 37 динчлик или Сов.ИКП-нин, Совет дөвләтинин, гардаш социализм өлкәләринин сүлһ вә халғларын бејнәлхалғ тәһлүкәсизлији уғрунда мүбаризәсинин мұһүм сијаси јекунудур. Бу, Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин, Совет һөкүмәтинин ардычыл вә дөнмәдән һәјата кечирдикләри мүдриг, сүлһсөвәр Ленин харичи сијасәтинин нәтичәсидир.

Мұһарибәдән сонракы илләр республиканын социалист игтисадијјаты вә мәдәнијјәтинин јени јүксәлиши дөврү олду. Азәрбајчанын фәһләләри, колхозчулары, зијалылары, өлкәнин игтисади гүдрәтинин даһа да артырылмасы ишинә, ССРИ-дә социализмин там, гәти гәләбә чалмасына өзләринин фәдакар әмәји илә көмәк едирдиләр. Һәлә 1948-чи илдә рес-

¹ Л. И. Брежнев. Ленин јолу илә, 7-чи чилд, Б., Азәрнәшр, 1980, сәһ. 60—61.

публикада сәнајә истехсалы мұһарибәдән әввәлки сәвијјәјә чатды вә ону өтүб кечди, 1958-чи илдә исә Азәрбајчан сәнајеси 1940-чы илдәкиндән тәгрибән 2,5 дәфә чох мәнсул бурахды.

Азәрбајчан нефтчиләри дүнда практикасында илк дәфә оларағ Хәзәр дәнизиндә, саһилдән 100 километр аралы зәнкин «гара гызыл» јатағлары кәшф етдиләр вә полад дирәкләр үзәриндә надир шәһәр— Нефт дашлары шәһәри јаратдылар. О вахтдан бәри кечән 30 илдән чох бир мүддәт әрзиндә Нефт дашларынын бир чох «кичик гардашы» мејдана кәлмишдир. Дәниздә нефт һасилаты тәгрибән бир дәфә јарым, газ һасилаты 6,5 дәфә артмышдыр.

Мұһарибәдән сонракы илләрдә сәнајенин јени саһәләри — гара вә әлван металлуркија, кимја вә нефт кимјасы, електротехника, чиһазгајырма сәнајеси јаранды вә инкишаф етди. Енеркетика вә су тәсәррүфаты тикинтиси бөјүк вүс'әт кәсб етди. Колхоз вә совхозларын мадди-техники базасыны мөһкәмләтмәк үчүн чох иш көрүлдү.

Јени мүәссисәләр тикилмәсиндә, онлар үчүн кадрлар һазырланмасында, алүминиум, полад, прокат, каучук, автомобил шинләри вә башга мәнсуллар јарадылмасында вә бунларын истехсалынын тәшкил едилмәсиндә бизә Москва вә Ленинградын, РСФСР-ин бир чох дијар вә вилајәтләринин, Украјна вә Белорусијанын, Күрчүстан вә Ермәнистанын, диқәр мүттәфиг вә мухтар республикаларын мүәссисәләри чох јардым көстәрдиләр.

Азәрбајчан зәһмәткешләри дә өз нөвбәсиндә гардаш республикаларын игтисадијјатынын бәрпа вә инкишаф етдирилмәси ишиндә

фәал иштирак едирдиләр. Биз Л. И. Брежневин «Дирчәлиш» хатирәләр китабынын сәһифәләрини хүсуси һәјәчанла охујуруг. Бурада о, Чәнубун нәһәнк сәнаје мүәссисәләринин тикилмәсинә мүттәфиг республикаларын, о чүмләдән Азәрбајчан ССР-ин көмәјиндән бәһс едәрәк јазыр ки, тикинти мејданчасынын јанында үстүнә «Горки», «Рига», «Дашкәнд», «Бакы», «Узаг шәрг» сөзләри јазылмыш чадырлар дүзәлдилмиши—һәмин чадырларда иншаатчы бригадалары јашајырдылар. Бизим сифаришләри јетмиш шәһәрдә јерләшән ики јүздән чох завод јеринә јетирирди. Горкидән јүк автомашыналары кәтирилирди. Арханкелск шпал, Јарославл електрик моторлары, Бакы вә Грозны битум вә диқәр нефт мәнсулары көндәрирди.

Волга илә Урал арасындакы рајонларда, Орта Асијада вә Газахыстанда јени нефт ја-тагларындан истифадә едәнләр сырасында Азәрбајчанын шанлы фәһлә синфинин, алим-ләринин, мүһәндис вә техникләринин нүмајәндәләри аз дејилди. Республикамызын кәнд эмәкчиләри Украјнанын машын-трактор стан-сијаларынын бәрпа олунмасында, Ставропол вә Краснодар дијарлары кәнд тәсәррүфаты-нын дирчәлдилмәсиндә иштирак едирдиләр. Азәрбајчан кәнчләринин јүзләрлә елчиси пар-тијанын чағырышына чаваб олараг Газахыс-танын хам торпагларында чалышыр, орада илк совхозлар јарадырды. 1957-чи илин јајын-да Азәрбајчанын үч мин комсомолчусу Газа-хыстан ССРИ-дә мәнсул јығмаға көндәрил-мишиди. Хам торпаглардан истифадә едилмә-синә көрә медал республикамызда ән шәрәф-ли мүкафатлар сырасындадыр.

Бүтүн өлкәмиздә олдуғу кими, республика-мызда да ичтимаи һәјатын бүтүн сәһәләриндә социализм әсасларынын гәләбәси мәнсулдар гүввәләрин нәһәнк јүксәлишиндә, социал структурун әсаслы сурәтдә дәјишилмәсиндә, халгын мәдәнијјәт вә тәһсилинин јүксәлмәсин-дә, мөһкәм көк салмыш јени һәјат тәрзиндә тәчәссүм етмишдир.

Бүгүнкү Азәрбајчанын сәнаје мәнзәрәси сәнајенин тәгрибән 100 сәһәсини әкс етдирир. Совет һакимијјәтинин 61 или әрзиндә сәнаје мәнсулу бурахылышы 180 дәфә артмышдыр. 1981-чи илдә ики күн әрзиндә тәгрибән бүтүн 1920-чи илдәки гәдәр сәнаје мәнсулу истәһсал едилирди. Инди беш ај әрзиндә Азәрбајчан сә-најеси бүтүн ингилабдан әввәлки Русијанын 1913-чү илдә истәһсал етдији гәдәр сәнаје мәнсулу бурахыр.

Үмүмиттифаг эмәк бөлкүсүндә Азәрбајча-нын ролу, ССРИ-нин харичи игтисади әлагә-ләриндә онун иштиракы күчләнмишдир. Рес-публикамыз нефт мәнсуллары, нефт авадан-лығы, полад борулар, әлван метал, синтетик каучук, електрик мүһәррикләри, тикинти мате-риаллары, мәишәтдә ишләдилән кондиционер-ләр, автомобил шинләри, минерал күбрәләр, чини-сахсы мәмулат, халча вә халча мәмула-ты истәһсалына көрә өлкәдә әсас јерләрдән бирини тутур. Дүнјанын 80 өлкәсинә 350 нөв мәнсул ихрач едилир.

Тәкчә бир күн әрзиндә Азәрбајчанда 39 мин тон нефт чыхарылыр, 73 мин метр бору, 3 333 тон минерал күбрәләр, 1170 мәишәт конди-сионери, 748 сојудучу, 542 мин метр мүхтәлиф парча истәһсал едилир. Азәрбајчан мүәссисә-ләринин мәнсулу Гәрби Сибирин нефт мәдән-

ләрində və КамАЗ-да, Сајан-Шушенскоје və Нурек СЕС-ләрində, бүтүн өлкəнин мүəссисə-лərində və тикинтилərində, шəһər və кəndlə-риндə јахшы мə'лумдур.

Инди Азəрбајчанда бүтүн Русијада 1913-чү илдəкиндən 8 дəфə чох електрик енерјиси истексал едилир. Адамбашына електрик енер-јиси 50 дəфədən чох артмышдыр. Бизим анчаг ики електрик стансијамызын—Минкəчевир və Əли Бајрамлы електрик стансијаларынын үму-ми күчү ГОЕЛРО планына кəрə өлкədə тикил-мəsi нəзəрдə тутулан 30 стансијанын күчүнə бəрəбəрдир.

Азəрбајчан əразисиндə сəнајенин јерлэш-дирилмəsi əсаслы сурəтдə јахшылашдырыл-мышдыр. Совет һакимијјəти иллəri əрзиндə тикилмиш 465 ири сəнаје мүəссисəсинин 70 фаизи Бакыдан кəнардадыр, Кировабад, Нах-чыван, Степанакерт, Шəки, Лəнкəран, Губа күчлү сəнаје очагларына чеврилмиш, Сумга-јыт, Минкəчевир, Дашкəсən, Əли Бајрамлы кими јени социалист шəһəрлəri салынмыш-дыр.

Ичтимаи истексалла, елми-техники тэрэг-ги илə бирликдə фəһлə синфинин бүтүн дəs-тэлəринин və сəнаједə чалышан мүтəхəссислə-рин сајы чохалыр, тəһсил və пешə ихтисасы сəвијјəsi јүксəлир.

Азəрбајчан кəndləri кооперативлэшдирил-миш истексал јолу илə кедэрək, фəһлə синфи илə иттифаг шəраитиндə бəјүк мүвəффəгијјэт-лэр газанмыш, онларын һəјаты, мəишəти, со-сиал və мə'нəви симасы танынмаз дэрəчэдə дəјишмишдир. Вахтилə кери галан, ағыр зүлм алтында јашајан Азəрбајчан кəндлилəri инди фəал коммунизм гуручуларынын зэрбəчи дəs-

тəсинə чеврилмишлэр. Азəрбајчан кəнди јени ичтимаи—мүнасибəтлəрин, јени һəјат тэрзинин бəргəрар едилдији бир мејдан олмушдур. Бу күн республиканын колхоз və совхозларында Азəрбајчан кəндинə əввəллэр мə'лум олмајан 120 пешə və ихтисас саһиблəri чалышырлар.

Кəнд тəsəррүфатынын үмуми мəһсулу 1922-чи илдəкинə нисбətən 12 дəфədən чох артмышдыр. Кечмишдə Азəрбајчанда торпаг-бечэрən əсас алət ағач хыш иди, инди исə республиканын тарлаларында 71 миндən чох трактор, тахылјыған və памбыгјыған комбајн və автомашын ишлəјир. Инди һэр кəнд тəsəр-рүфаты ишчисинə 11,1 ат гүввəсинə бəрəбəр енеркетика күчү дүшүр.

1981-чи илдə Азəрбајчанда 1920-чи илдə-киндən бу гэдэр чох мəһсул əлдə едилмишдир: тахыл—2,6 дəфə, памбыг—461 дəфə, үзүм—25 дəфə, эт—4,2 дəфə, сүд—4,1 дəфə, түтүнчү-лүк, тэрəвəзчилик, мејвəчилик, чајбечэрмə, картофчулуг кими саһэлэр əслиндə јени јаран-мыш və кениш инкишаф етмишдир.

Совет һакимијјəти иллəриндə үмуми саһəsi 52 милјон квадратметр олан јашајыш евлəri тикилмишдир. Шəһэр мənзил фондунун тəkчə артымы, демək олар, Бакы кими ики шəһəрин мənзил фондуна бəрəбəрдир. Республиканын чоғрафија хэритəсиндə шəһəрлəрин сајы 4 дə-фədən чох артмышдыр.

Ингилаб зəһмəткешлəрин үзүнə билик, мə-дəни сэрвəтлэр хəзинəсинин гапыларыны ке-ниш ачмышдыр. Бүтүн өлкədə олдуғу кими, Азəрбајчанда да һамылыгла орта тəһсилə кечилмишдир. Республика əһалисинин һэр ики нəфəриндən бири тəһсил алыр və ихтисасыны артырыр. Ингилабдан əввəlки Азəрбајчанда

тәһсил хәрчләри илдә адамбашына 64 гәпик иди, инди исә 60 манатдан чохдур.

Совет һакимијјәти илләриндә халг зијалылары јетишмишдир. Халг тәсәррүфатында чалышанларын 86 фаиздән чохунун али, орта, натамам орта тәһсили вардыр. Республиканын 18 али мәктәбиндә 109 мин оғлан вә гыз охујур. Азәрбајчан мүтәхәссисләр һазырлајан бејнәлхалг мәркәз кими кетдикчә даһа бөјүк шөһрәт газаныр. Тәһсил очагларымызда 67 өлкәнин кәнчләри охујурлар. Азәрбајчан Елмләр Академијасы башда олмагла 126 елми тәдгигат институту јерин дәринликләриндән космик јүксәкликләрдәк ән кениш диапозонда арашдырмалар апарыр. Азәрбајчан әдәбијјаты вә инчәсәнәти чошғун инкишаф етмишдир.

Инсан өмрүнүн узунлуғу сосиал тәрәггинин мүһүм сүбутудур. Ингилабдан әввәлки Азәрбајчанда өмүр мүддәти чәми 27 ил иди, инди исә 70 илдән чохдур. Республика әһалисинин һәр милјон нәфәри һесабы илә 100 јашындан јухары 260 нәфәрдән чох адам гејдә алынмышдыр. Бу, дүнјада ән јүксәк кәстәричиләрдән биридир.

Инди 21 миндән чох һәким зәһмәткешләрин чансағлығы кешијиндә дурур. Бу, Совет һакимијјәтинә гәдәр олдуғуна нисбәтән тәгрибән 43 дәфә чохдур. Республика әһалисинин һәр 10 мин нәфәринә 34 һәким дүшүр ки, бу да ән чох инкишаф етмиш капиталист өлкәләриндәкинән хејли артыгдыр.

Азәрбајчан гадынларынын азадлыға чыхмасы Совет һакимијјәтинин ән бөјүк наилијјәтләриндән биридир. Кечмишдә авам вә һүгугсуз олан, дини мөвһумат әсарәти алтында сахланан Азәрбајчан гадынлары инди сосиа-

лизм чәмијјәтинин бәрәбәр һүгуглу үзвләри, јени һәјатын фәал гуручуларыдыр.

Бакынын мәркәзиндә гәзәблә гара чадрасыны башындан атан азәрбајчанлы гадынын һејкәли учалыр. Өз бәдии гүввәсинә вә әһәмијјәтинә көрә бу көзәл абидә һүгугсуз кечмиши һәмишәлик рәдд едән Азәрбајчан гадынын азадлыға чыхмасынын бир нөв рәмзидир.

Инди гадынлар дөвләт һәјатынын вә игтисади һәјатын бүтүн саһәләриндә, елм вә мәдәнијјәтдә мүһүм рол ојнајурлар. Халг тәсәррүфатында чалышан бүтүн ишчиләрин 43 фаизини гадынлар тәшкил едирләр. Совет һакимијјәтиндән әввәл Азәрбајчанда јерли милләтдән олан вур-тут бир нечә нәфәр гадын мүәллим вә һәким вар иди, инди исә бүтүн һәкимләрин 60 фаиздән чоһу, мүәллимләрин вә мәдәни-маариф мүәссисәләри ишчиләринин 58 фаиздән чоһу, дипломлу мүһәндисләрин 26 фаизи гадынлар, бөјүк әксәријјәти азәрбајчанлы гадынлардыр.

Владимир Илич Ленин узагкөрәнликлә сөјләјирди ки, бир заман кәлиб чатачаг, гадынлар дөвләтин идарә олунмасында фәал иштирак едәчәкләр. Бизим күнләрдә халгын шанлы гызлары, фәһлә вә кәндлиләрин өвладлары өз өлкәсинин мүгәддәрәтыны һәлл едән дөвләт хадимләри олмушлар. Онунчу чағырыш Азәрбајчан ССР Али Совети депутатларынын 179 нәфәри вә ја 39,8 фаизи гадындыр, 24 432 нәфәр гадын јерли Советләрин депутатыдыр. Гадынлар јүксәк партија вә дөвләт вәзифәси тутур, назир, рајон партија комитәсинин катиби ишләјир, республика идарәләринә, мүәссисәләринә колхоз вә совхозлара рәһбәрлик едирләр.

Јүз минләрлә Азәрбајчан гадыны ССРИ-нин орден вә медаллары илә тәлтиф едилмишдир, онларын 210 нәфәри Сосиалист Әмәји Гәһрәманы кими жүксәк ад дашыјыр, адлысанлы памбыгчыларымыз Бәсти Бағырова вә Шамама Һәсәнова исә бу шәрәфә ики дәфә лајиг көрүлмүшләр. Ана һүнәри дә ејни дәрәчәдә шәрәфлидир. Гадынларымызын 25 567 нәфәри «Гәһрәман ана» адыны дашыјыр, он минләрлә гадын аналыг орден вә медаллары илә тәлтиф едилмишдир.

Азәрбајчан КП МК-нын «Азәрбајчан гадыны» журналынын сәһифәләри Азәрбајчанда гадын һәрәкаты тарихинин, азәрбајчанлы гадынларын сосиализм вә коммунизм гуручулуғунда наилијјәтләринин фәрәһли салнамәсидир. Республика ичтимаијјәти 1974-чү илдә журналын 50 иллијини тәнтәнә илә гејд етмишдир. Шәнликләрдә бүтүн мүттәфиг республикаларын нүмајәндәләри, Совет Гадынлары Комитәсинин сәдри, ССРИ-нин тәјјарәчи-космонавты, Совет Иттифагы Гәһрәманы В. В. Терешкова иштирак етмишдир. Журнал жүксәк мүкафата—Гырмызы Әмәк Бајрағы орденинә лајиг көрүлмүшдүр.

Ичтимаи шүүрда сосиалист идеолокијасынын һөкмранлығы, милли вә бејнәлмиләл сәрвәтләрин аһәңдар сурәтдә бирләшмәси, дәрин көк салмыш јени Совет һәјат тәрзинин бәргәрар едилмәси Азәрбајчан зәһмәткешләринин мә'нәви симасынын ән сәчијјәви хүсусијјәтинә чеврилмишдир. Азәрбајчан халгынын мәзмунча сосиалист, формача милли, руһ вә характерчә бејнәлмиләлчи мәдәнијјәти тәшәккүл тапмышдыр.

Азәрбајчан халгынын тарихи мүгәддәрәты

үчүн Совет һакимијјәтинин әһәмијјәтини, сосиал-игтисади наилијјәтләр нә гәдәр бөјүк олса да, тәкчә бу наилијјәтләрлә өлчмәк олмаз. Сосиализм гуручулуғу јолу илә ирәлиләјишин ән мүһүм јекунларындан бири әсрләр боју ичтимаи тәрәггинин макистрал јолундан кәнарда галан Азәрбајчан халгынын милли дирчәлишиндән ибарәтдир. Совет һакимијјәти Азәрбајчан халгыны чошғун мүстәгил тарихи јарадычылыг просесинә чәлб етмишдир. Бу просесин диалектикасы еләдир ки, сосиализм халгымызын гаршысында коммунизм кәләчәји үчүн кениш јол ачмагла бәрабәр, она тарихи кечмишини дә гајтармышдыр. Азәрбајчан халгы өз мүгәддәрәтыны әлинә алдыгдан сонра, әввәлки нәсилләр тәрәфиндән јарадылмыш зәнкин классик мә'нәви ирсә дә јијәләнмиш, өз тарихини дәрк вә бәрпа етмишдир. Совет һакимијјәти јалныз мадди сәрвәтләрин дејил, мә'нәви сәрвәтләрин дә миллиләшдирилмәсини тә'мин етмишдир. Орта әср Шәргинин ән бөјүк шаирләри вә мүтәфәккирләри Низами, Хагани, Нәсими, Фүзули, гәдим Азәрбајчан мәдәнијјәтинин диқәр корифејләри, дүнја сивилизасијасыны даһијанә әсәрләрлә зәнкинләшдирән бу шәхсијјәтләр мәһз совет дөврүндә халгымызын мә'нәви һәјатында вәтәндаш һүгуғу газанмыш, мүасир мәдәнијјәтлә гајнајыб-гарышмыш, һәр бир адам онларын ирси илә таныш олмаг имканы әлдә етмишдир. Мәһз сосиализм күнәши алтында, чохмилләтли дөвләтимизин гадир күчүнә архаланмагла Азәрбајчан халгы ССРИ-нин вә бүтүн дүнјанын халглары арасында ләјагәтли јер тутмушдур.

Бүтүн ичтимаи мүнасибәтләр системинин дәјишдирилмәси нәтичәсиндә Азәрбајчан со-

сиалист милләти формалашмышдыр. Азәрбајчан халгы сосиалист бирлији—игтисади һәјат, әрази, дил вә мэдәнијјәт бирлији әсасында милли инкишафын жүксәк сәвијјәсинә чатмышдыр. Азәрбајчан халгыны өлкәмизин халглары илә тарихи мүгәддәрәтын дәрин үмумилији, ваһид халг тәсәррүфаты комплекси, сосиал структурун ејни типдә олмасы, дөвләт-сијаси гурулуш, мәнәви доғмалыг, коммунизм идеолокијасы бирләшдирир. Азәрбајчан дили илә јанашы, милләтләрарасы үнсийјәтин вә бејнәлмиләл бирлијин чох мүһүм васитәси олан рус дилинә јијәләнмәк просеси, бу мүтәрәгги просес республикада кениш инкишаф етмишдир.

Рус дили Азәрбајчан халгынын инкишафында, республика әһалисинин үмуми мэдәнијјәтинин жүксәлмәсиндә чох бөјүк рол ојнајыр. Рус дили республиканын тәсәррүфат вә мәнәви һәјатынын бүтүн саһәләринә дахил олмушдур. Милли дилин вә рус дилинин имканларындан максимум истифадә едилмәси, коммунизм гуручулуғу тәләбатыны даһа долғун өдәмәк мәгсәдилә онларын аһәнкдар шәкилдә әлагәләндирилмәси дәрин бејнәлмиләл просесләри әкс етдирән, нәтичә етибарилә милләтләрин һәм инкишафыны, һәм дә бирбиринә јахынлашмасыны тәмин едән объектив ганунаујғунлугдур.

Азәрбајчан сосиалист милләтинин тәрәггиси, өлкәнин башга милләтләри вә халглары илә дәрин, чохчәһәтли һәјатымызын бүтүн саһәләринә нүфуз едән гаршылығлы әлагәләрин бәргәрар едилмәси Совет Азәрбајчанынын алтмыш иллик јолунун ән мүһүм ичтимаи-сијаси јекунларындан биридир.

Азәрбајчан чохмилләтли республикадыр.

1978-чи илдә гәбул едилмиш Азәрбајчан ССР Конститусијасында дејилир: «Азәрбајчан Совет Сосиалист Республикасы фәһләләрин, кәндлиләрин вә зијалыларын, республиканын бүтүн милләтләрдән олан зәһмәткешләринин ирадә вә мәнәфејини ифадә едән сосиалист үмумхалг дөвләтидир». Тәгрибән 100 милләти вә халгы тәмсил едән, ваһид гардашлыг аиләсиндә сых бирләшмиш адамлар әл-әлә вериб өз күнәшли республикасынын әмәк салнамәсини јазыр, шөһрәтини учалдыр вә сәрвәтини артырырлар. Азәрбајчан ССР-ин тәркибиндә Нахчыван Мухтар Совет Сосиалист Республикасы вә Дағлыг Гарабағ Мухтар Вилајәти һәртәрәфли инкишаф етмишдир.

Республика әһалисинин зәһмәткешләрин ваһид бејнәлмиләл коллективи һалында сых бирләшмәси ССР-ин милли дөвләт гурулушунун һәјатилијинин, Ленин милли сијасәти тәнтәнәсинин конкрет тәзаһүрүдүр. Бу, парлаг шәкилдә сүбут едир ки, Бақы пролетариатынын, Азәрбајчан зәһмәткешләринин бејнәлмиләлчилик ән'әнәләри бизим бүтүн букүнкү ишләримиздә јашајыр вә инкишаф едир. Бу ән'әнәләр ингилаби чарпышмаларын аловлары ичәрисиндә мејдана кәлмиш, сосиализм вә коммунизм гуручулуғу кедишиндә јени мәзун кәсб етмиш, Азәрбајчан зәһмәткешләринин мәнәви сәрвәтләринин гызыл фондуна дахил олмуш, республиканын чичәкләнмәсинин башлыча һәрәкәтвәричи гүввәләриндән биринә чеврилмишдир.

Республикада бүтүн мәнәви-психоложи шәраит адамларымызын һәјат тәрзиндә, дәрәнышында бәргәрар олан бејнәлмиләлчилик руһу вә идејалары илә ащыланмышдыр. Про-

летар, социалист бејнәлмиләлчилијинин зәнкин ән'әнәләри илә силаһланмыш Азәрбајчан коммунистләри, зәһмәткешләри чәмијјәтимизин бирлијини һәр васитә илә мөһкәмләндирир, милләтләрарасы әлагәләри тәкмилләшдирир, онлары јеткин социализмин наилијјәтләри әса-сында инкишаф етдирирләр.

Совет Өлкәси инкишаф етмиш социализм мәрһәләсиндә көркәмли наилијјәтләр газан-мышдыр. Мүасир социал тәрәггинин ән јүксәк наилијјәти олан инкишаф етмиш социализм коммунизм гуручулуғунун, совет адамларынын һәртәрәfli мәнәви инкишафынын, онларын рифаһынын дурмадан јүксәлмәсинин јени әзә-мәтли перспективләрини ачмышдыр. Чәмијјә-тин мәнсулдар гүввәләринин нәһәнк артымы үчүн, социал-игтисади мүнәсибәтләрин, соци-лист һәјат тәрзинин тәкмилләшдирилмәси үчүн әлверишли шәраит јарадылмышдыр.

Реал социализмин өз тәмәли үзәриндә бәр-гәрар олмасынын башлыча јекуну азадлығ уғ-рунда мүбаризәдә вә динч гуручулуғ чәбһә-синдә формалашмыш, социализм уғрунда дөјүшләрдә мәтинләшмиш совет адамыдыр. Совет адамы өз шәхсијјәтиндә сарсылмаз иде-ја инамыны вә бөјүк һәјат гүввәсини, даими билик вә мәдәнијјәт зирвәләринә чан атмағ әзмини, коллективчилик вә јолдашчасына гар-шылығлы јардым һиссини, бејнәлмиләлчилији вә аловлу вәтәнпәрвәрлији бирләшдирир. Оун мәнәви симасынын чизкиләриндә бүтүн ССРИ халғларынын ирс вә ән'әнәләринин ән јахшы чәһәтләри тәчәссүм етмишдир.

Чәмијјәтимизин тарихи наилијјәтләри ССРИ-нин јени Конститусијасында гануниверчилик јолу илә тәсбиг олуиушдур. Конститусијада партијанын рәһбәр ролу, социалист дәвләтинин мөһкәмләндирилмәси, социалист демократијасынын чичәкләнмәси, совет халгынын монолит бирлији дәриндән әкс етдирилмишдир. Партија бу бирлији инкишаф етмиш социализмин үмумдүнја тарихи әһәмијјәти олан ән мүнүм наилијјәтләриндән: бири һесаб едир. Партија јеткин социализм чәмијјәтинин сарсылмаз јекдиллији вә сых бирлијинин даһа да мөһкәмләнмәсини бизим башлыча социалисијасы наилијјәтләримиздән бири, 70-чи илләрдә өлкәнин инкишафынын апарычы мејли һесаб едир.

Өлкәмизин милләтләринин вә халгларынын сых бирлији бу мејлин мүнүм шәртләриндән биридир. Бу бирлик совет вәтәнпәрвәрлији вә бејнәлмиләлчилијинин сых чулғалашмасында, говушмасында, ваһид Үмумиттифаг халг тәсәррүфаты комплексинин јарадылмасында, милли мәдәнијјәтләрин бир-биринә фајдалы тәсир кәстәрмәсиндә ифадә олуиуш. Бу нәзәри мүддәда ССРИ-нин гардаш халгларынын бејнәлмиләл бирлијинин башлыча идејасијасы, игтисади вә мәнәви чәһәтләри дәриндән үмумиләшдирилмишдир. Инсанларын јени тарихи бирлији—совет халгы бу бирлијин ән мүнүм вә там ифадәсидир.

Совет халгынын мејдана кәлмәси чәмијјәтимизин инкишаф етмиш социализм мәрһәләсинә чыхмасынын зәрури шәртләриндән бири, өлкәмизин милләт вә халгларынын һәјатынын бүтүн саһәләрини әһатә етмиш игтисади, социал, сијасы вә мәдәни гаршылыгы алағәлә-

рин вә гаршылыгы асылылыгларын кејфијјәтчә јени системини әкс етдирән ганунаујгун процес олмушдур.

Јеткин социализм мәрһәләси милли мүнәсибәтләрин инкишафына, милләт вә халгларын бејнәлмиләл сых бирлијинин артмасына өзү илә јени үнсүрләр кәтирмишдир. Инкишаф етмиш социализмин реаллыгы олмаг етибарилә милли мүнәсибәтләр һәм Үмумиттифаг мәнәфејә, һәм дә милли мәнәфејә ујгун олараг ваһид халг тәсәррүфаты комплексиндә республикаларын дәрин, һәртәрәфли игтисади интеграсијасы процесләри илә мүәјјән едилди. Инди милли мүнәсибәтләр милләтләрин вә халгларын социал бирлијинин јүксәк сәвијјәси вә һәртәрәфлилији илә, онларын социал структурунун ејни типдә олмасы илә, Иттифаг вә милли дәвләт гурулушунун, демократик мәркәзијјәтлә социалист федерализминин аһәнкдар шәкилдә алағәләндирилмәси илә сәчијјәләнир ки, бүтүн бунлар да јени Совет Конститусијасында вә совет республикаларынын конститусијаларында тәсбиг едилмишдир. Инди ичтимаи шүүрдә марксизм-ленинизм вә пролетар бејнәлмиләлчилији идеолокијасы һакимдир, ваһид совет мәдәнијјәти һалында сых бирләшмиш милли мәдәнијјәтләр исә бејнәлмиләл вәһдәтлә сәчијјәләнир.

Өлкәмиздә инкишаф етмиш социализмин мүнүм хүсусијјәти—совет чәмијјәтинин артан јекчинслијинин, Сов.ИКП-нин милли сијасәти тәнтәнәсинин кәстәричиси өз ифадәсини онда тапыр ки, совет адамларынын даврашынын, характеринин, дүнјакөрүшүнүн социал вә милли фәргләрдән асылы олмајан үмуми чәһәтләри тәдричлә һәлледици әһәмијјәт кәсб едир.

Јени тарихи бирлијин тәркибиндә милләт-ләрин вә халгларын даһа да инкишаф етмәси вә тәрәггиси милләтләрарасы үнсийјәтин вә гаршылыгы алағәләрин кетдикчә артаһ миг-јаслары илә, халгларын һәјатынын, мәишәт вә мәдәнијјәтинин бүтүн саһәләринин бејнәлми-ләлләшмәсинин интензив просесләри илә, мад-ди вә мә'нәви сәрвәтләрин республикаларара-сы сәмәрәли мүбадиләсинин кенишләнмәкдә олан просесләри илә, јени һәјат гуручулуғу тәчрүбәси илә, кадрларла үзви сурәтдә бағлы-дыр. Нәтичә е'тибарилә бүтүн бу просесләр совет халгынын бирлијинин даһа да мөһкәм-ләнмәсинә, тәкмилләшмәсинә вә инкишафына доғру апарыр. Бунуңла бирликдә, совет хал-гынын социал-сијаси бирлији һеч дә милли фәргләрин јох олуб кетмәси демәк дејилдир. Јени тарихи бирлијин—совет халгынын даһа сых бирләшмәси, мөһкәмләнмәси илә соци-лист милләтләринин даһа да тәрәггиси просес-ләри арасында мүрәккәб диалектик гаршылыг-лы алағә вардыр. Бу просесләр бир-бири үчүн шәртдир. Бә'зән зидийјәтләр дә ола биләр вә бунлар диггәтлә өјрәнилмәли вә нәзәрә алын-малыдыр. Сов.ИКП XXVI гурултајында гејд едилмишдир: «Бизим дөвләтимиз кими бөјүк чохмилләтли дөвләтин инкишаф динамикасы партијанын һәссаслыгла диггәт јетирмәсини тәләб едән хејли проблем ирәли сүрүр»¹.

Совет халгынын тәркибиндә һәр бир мил-ләтин мүтәрәгги хүсусийјәти вә мәзијјәтләр-инин инкишафы вә тәкмилләшмәси үчүн ән әл-веришли имканлар јараныр, бунлар бејнәл-миләл тәчрүбә вә мәзмунла зәнкинләшир.

¹ Сов.ИКП XXVI гурултајынын материаллары. Б., Азәрнәшр, 1981, сәһ. 75.

Республикаларымызын һәр биринин игти-сади вә социал инкишафы онларын бир-биринә һәртәрәфли јахынлашмасыны сүр'әтләндирир. Милли мәдәнијјәтләр тәрәгги едир вә гаршы-лыгы сурәтдә зәнкинләшир, ваһид совет хал-гынын мәдәнијјәти формалашыр. Сов.ИКП XXVI гурултајында гејд едилмишдир: «Бу просес биздә социализм шәраитинә хас олан тәрздә: гардашчасына әмәкдашлыг вә көнүл-лүлүк әсасында кедир»¹.

Партија милли мүнасибәтләрин фәалијјәт көстәрмәсинин вә тәкмилләшдирилмәсинин коммунизм гуручулуғу кедишиндә топланмыш зәнкин әмәли тәчрүбәсини үмумиләшдирәрәк Ленин милли сијасәтинин принципләрини ичти-маи инкишафын мүасир мәрһәләсинин тәләб-ләринә ујғун олараг инкишаф етдирир. Ком-мунист Партијасы милли вә бејнәлмиләл мәнә-феләри вә тәләбаты аһәнқдар шәкилдә алағә-ләндирирәк, јени тарихи шәраитдә ССРИ-нин гардаш халгларыны даһа чошғун тәрәгги вә бир-биринә даһа да јахынлашма јолу илә апа-рыр.

Јеткин социализм Совет Азәрбајчаны һәја-тынын бүтүн саһәләринин инкишафыны сүр'әт-ләндирирән күчлү бир амил олмушдур. Респуб-ликанын игтисадијјәти вә мәдәнијјәти мисил-сиз зирвәләрә јүксәлмиш, ичтимаи-сијаси һәјаты даһа зәнкин вә даһа рәнкарәнк олмуш-дур. Республиканын јарым әсрлик јубилеји-нин, Совет Иттифагынын бүтүн гардаш халг-лары нүмајәндәләринин иштирак етдији бу јубилејин бајрам едилмәси инкишаф етмиш

¹ Сов.ИКП XXVI гурултајынын материаллары. сәһ. 76.

социализм мэрһэлэсиндэ бөжүк бир һадисэ, республиканын јени-јени наилијјэтлеринин мүһүм башланғыч нөгтәси олмушдур. Леонид Илич Брежневин шәнликләрдәки нитгиндә Совет һакимијјәтинин 50 или әрзиндә республиканын наилијјәтлеринә жүксәк гијмәт верилмиш, Азәрбајчанын игтисадијјат вә мэдәнијјәтини даһа да инкишаф етдирмәк јоллары мүәјјәнләшдирилмишдир. Леонид Илич о заман халг тәсәррүфатында јол верилмиш чидди нөгсанлары, сәнаје истехсалынын артым сүр'әтинин ашағы олдуғуну, кәнд тәсәррүфаты биткиләринин вә һејвандарлығын мәнсулдарлығыны жүксәлтмәк үчүн еһтијат мәнбәләриндән зәиф истифадә едилдијини дә партија принципаллығы илә көстәрмиш, республика партија тәшкилатынын, зәһмәткешләринин гаршысына игтисадијјатын керилијини арадан галдырмаг, онун сүр'әтли инкишафыны тәмин етмәк вәзифәсини гојмушдур. Јубилеј шәнликләри республикамызда бөжүк сијаси фәаллығы сәбәб олду, партија тәшкилатыны, фәһләләри, колхозчулары, зијалылары фәдакарлығыла ишләмәјә руһландырды.

Республиканын јарым әсрлик јубилејиндән он ики ил кечир. Бу, нисбәтән ғыса дөврдүр. Лакин бу илләр гуручулуг ишләринин вүс'әтинә көрә республиканын салнамәсиндә көркәмли јер тутур. Бу дөвр игтисадијјатын бүтүн саһәләринин жүксәк вә сабит инкишаф сүр'әти илә, онун бүтүн бөлмәләринин инкишаф етмиш социализм мөвгеләриндә бәргәрар олмасы илә әламәтдардыр. Бу дөврдә сәнаје вә кәнд тәсәррүфаты мәнсулу истехсалы илдән илә чохалмыш, планлар вә социалист өһдәликләри тамамилә вә артыгламасилә јеринә јети-

рилмиш, халг тәсәррүфатынын бүтүн саһәләриндә кејфијјәт көстәричиләри. хејли јахшылашмыш, Үмумиттифаг вәзифәләринин һәјата кечирилмәсинә республиканын көмәји артмышдыр. Белә бир чәһәтин хүсусилә бөжүк әһәмијјәти вардыр ки, бу дөвр кениш күтләләрин сијаси фәаллығынын артмасы, онларын түкәнмәз тәшәббүскарлығы вә јарадычылығы илә әламәтдардыр.

Бакы шәһәринин Ленин ордени илә тәлтиф едилмәси республиканын һәјатында бөжүк вә фәрәһли һадисә олмушдур. Азәрбајчан зәһмәткешләри Бакынын вә бакылыларын хидмәтләринин жүксәк гијмәтләндирилмәсини, республикамызын пајтахтына орденин тәгдим едилмәсини бөжүк шәрәф кими, партијанын вә һөкүмәтин диггәтинин севиндиричи тәзаһүрү кими гаршыламышлар.

1978-чи илин сентјабрында Бакыдакы чыхышларында Л. И. Брежнев өзүнүн бураја әввәлки кәлишиндән сонракы мүддәт әрзиндә республиканын һәјатында баш верән бөжүк мүсбәт дәјишикликләри көстәрмиш, гејд етмишдир ки, газанылан наилијјәтләр партијанын XXV гурултајынын вә Сов.ИКП МК декабр (1977-чи ил) пленумунун гәрарларына әмәли чавабдыр. О демишдир: «Бу исә Азәрбајчан КП Мәркәзи Комитәсинин, республика партија тәшкилатынын мәгсәдјөнлү тәшкилатчылыг, сијаси вә идеја-тәрбијә ишинин нәтичәсидир, бүтүн Азәрбајчан халгынын фәал әмәк сәјләринин јекунудур. Вәзијјәтин сағламлашмасы, мәнәви-психоложи иглимин јахшылашмасы тәсәррүфат фәалијјәтинин јекунларына да дәрһал тәсир көстәрмишдир. Азәрбајчан

ири аддымларла ирәлиләјир!»¹. Дилләр әзбәри олан бу кәламда Азәрбајчан зәһмәткешләринин һәгигәтән әзәмәтли наилијјәтләри, 70-чи илләрдә республикамызын чошғун инкишафы образлы вә сәрраст ифадә едилмишдир.

Он ики ил әрзиндә сәнаје истехсалынын һәчми үмумән 2,6 дәфә артмышдыр. 1981-чи илдә сәнаје мәнсулунун үмуми истехсалы 11 милјард манат олмушдур: 1970-чи илә гәдәрки 50 ил әрзиндә исә 4 милјард манат тәшкил едирди. 1970—1981-чи илләрдә сәнаје истехсалынын үмуми һәчми 1945-чи илдән 1969-чу иләдәк олан бүтүн дөвр әрзиндәкиндән 1,4 дәфә чох олмушдур.

Республика сәнајесиндә структур дәјишликләрини хүсуси гејд етмәк истәјирик. Мә’лум олдуғу кими, сон илләр әрзиндә тәбии сәбәбләрә көрә нефт һасилаты азалыр вә јаначаг сәнајеси өз үстүн мөвгејини итирир. Инди елми-техники тәрәггини мүүјјән едән саһәләр даһа сүр’әтлә инкишаф етдирилир. Он ики ил әрзиндә бу саһәләрдә истехсалын һәчми 3,1 дәфә, о чүмләдән машынгајырмада вә метал е’малында 4 дәфә, кимја вә нефт кимјасы сәнајесиндә 3 дәфә артмышдыр. Електрон, радио сәнајеси вә диқәр јени сәнаје саһәләри јарадылмышдыр вә интенсив инкишаф етдирилир. Бүтөвлүкдә мүтәрәгги саһәләрин хүсуси чәкиси 1969-чу илдәки 22,2 фаизә гаршы 27,6 фаизә гәдәр артмышдыр.

Бир чох шәһәрләрин сәнајеси динамик инкишаф едир, онларын игтисади профили дәгиг мүүјјән едилмишдир. Сумгајыт кимја вә нефт кимјасы сәнајеси гара вә әлван металлуркија

¹ Л. И. Брежнев. Ленин јолу илә, 7-чи чилд, сәһ.515.

мәркәзинә чеврилмишдир. Кировабадда әлван металлуркија вә тохучулуг сәнајеси илә јанашы, чиһазгајырмада, јејинти мәнсуллары сәнајесиндә истехсал артыр. Енеркетикләр шәһәри кими јаранмыш Минкәчевирдә јол, машынгајырма, кабел, техники резин мә’мулаты заводлары, тохучулуг комбинаты мејдана кәлмишдир. Нефтчиләр вә енеркетикләр шәһәри олан Әли Бајрамлы мүнүм машынгајырма мәркәзинә чеврилир.

Өтән он ики илдә халг истехлакы маллары истехсалынын артырылмасына 1,2 милјард манат јөнәлдилмишдир. Бу, әввәлки дөврдәкине нисбәтән 3,6 дәфәдән дә чохдур. Күтләви тәләбат олан мә’мулатын истехсалы 2,5 дәфә артмыш, истехлак малларынын 10 миндән чох јени нөв вә моделләринин бурахылышы тәшкил едилмишдир.

Сәнаједә әмәк мәнсулдарлығы 2 дәфә јүксәлмиш, мәнсул артымынын дөрддә үч һиссәсиндән чоху бунун һесабына әлдә едилмишдир. 1980-чи илин әввәлиндән бәри бу көстәричи һесабына артым 80 фаизә чатмышдыр. Инди дәјәри бир милјон манат олан мәнсулун истехсалы үчүн 1969-чу илдәки 73 адам әвәзинә 37 адам тәләб олунар. Бу, тәгрибән 398 мин адамын әмәјинә гәнаәт едилмәсинә бәрабәрдир. Бүтүн сәвијјәләрдә тәсәррүфатчылығын јахшылашмасы, мадди еһтијатлардан вә әмәк еһтијатларындан гәнаәтлә истифадә едилмәси сајәсиндә бүтөвлүкдә сәнаје үзрә мәнфәәт 2,2 дәфәдән чох артмышдыр.

1970—1978-чи илләрдә елми-техники тәрәггинин инкишафында бүтүн истигамәтләр үзрә чох иш көрүлмүшдүр. Сәнаје мүүссисәләриндә истехсалатда 425 миндән чох ихтира вә сәмә-

рәләшдирмә тәклифи тәтбиг едилмишдир; бу тәклифләрин тәтбиги илдә 690 милјон манатдан чох игтисади сәмәрә вермишдир. Тәгрибән 6 200 јени нөв машын, чифаз, аваданлыг вә дикәр мәмулат јарадылмыш вә мәнимсәнилмишдир. Онлардан 450 нөвү ССРИ-дә илк дэфә јарадылмыш вә мәнимсәнилмишдир. Мүәссисәләрдә тәтбиг едилән механикләшдирмә васитәләринин 60 фаизи сон он ики илин пајына дүшүр.

Кәнд тәсәррүфатында әсаслы дәјишликләр баш вермишдир. Он ики илдә кәнд тәсәррүфатынын үмуми мәһсулу 2,6 дэфә чохалмышдыр. Бу дөврдә тәкчә мәһсул артымы 11,1 милјард маната чатмышдыр ки, бу да 1956—1969-чу илләр әрзиндә истәһсал едилмиш бүтүн мәһсулун һәчминә бәрабәрдир.

Азәрбајчанда памбыг әсас техники биткидир. Памбыг истәһсалы 1969-чу илдәкинә нисбәтән 3,4 дэфә артмышдыр. 1970—1981-чи илләрдә дөвләтә әввәлки он ики илдәкиндән тәгрибән 3 милјон тон чох памбыг сатылмышдыр. Бу илләр әрзиндә әввәлки 25 илдәкинә нисбәтән 4,7 дэфә чох үзүм, 3,8 дэфә чох тәрәвәз тәдарүк едилмишдир.

Фәрәһлидир ки, кәнд тәсәррүфаты мәһсуллары истәһсалынын артымы башлыча олараг интенсив амилләр—кәнд тәсәррүфаты биткиләринин вә һејвандарлығын мәһсулдарлығынын јүксәлдилмәси һесабына әлдә едилмишдир. Он ики ил әрзиндә кәнд тәсәррүфаты биткиләринин орта иллик мәһсулдарлығы бу гәдәр артмышдыр: дәнли биткиләр—1,8 дэфә, памбыг—1,8 дэфә, түтүн—2 дэфә, тәрәвәз—1,5 дэфә, мејвә—1,4 дэфә, үзүм—1,9 дэфә. Һәр јемләнән инәк вә чамыш һесабы илә сүд сағы-

мы 2,5 дэфә, әтлијә тәһвил верилән мал-гаранын орта чәкиси 1,4 дэфә артмышдыр.

Бүтөвлүкдә республикада адамбашына кәнд тәсәррүфаты мәһсулунун үмуми истәһсалы тәгрибән 2,1 дэфә артмышдыр, һәрчәнд Азәрбајчан әһалиси 1969-чу илдәкинә нисбәтән бир милјон нәфәрдән чох артмышдыр. Механикләшдирмәнин вә енержи тәһизатынын артмасы әмәк мәһсулдарлығыны 2,1 дэфә јүксәлтмәјә имкан вермишдир.

Истәһсалын ихтисаслашдырылмасы вә тәмәркүзләшдирилмәси республика кәнд тәсәррүфатынын бүтүн саһәләринин интенсив инкишафыны тәмин едән һәлледици амилләрдән бири олмушдур. Коммунист Партијасынын сәнәдләриндә дэфәләрлә гејд едилдији кими, бурада истәһсалын һәчмини артырмаг, әмәк мәһсулдарлығыны хејли јүксәлтмәк, әкинчилик вә һејвандарлыг мәһсулларынын маја дәјәрини ашағы салмаг үчүн бөјүк имканлар вардыр. Азәрбајчан партија тәшкилаты партијанын көстәришләрини јеринә јетирәрәк памбыг, үзүм, тахыл, тәрәвәз, мејвә, чај, түтүн вә һејвандарлыг мәһсуллары истәһсалыны зоналар үзрә ихтисаслашдырмаг вә тәмәркүзләшдирмәк саһәсиндә бөјүк тәдбирләр һәјата кечирмишдир. Бу, торпаг, әмәк, су еһтијатларындан вә техники васитәләрдән истифадә едилмәси сәмәрәлилијинин хејли јүксәлмәсини, әкинчилик вә һејвандарлыг мәһсуллары истәһсалынын артмасыны тәмин етмишдир.

Памбыгчылығын ихтисаслашдырылмасы вә тәмәркүзләшдирилмәси саһәсиндә бөјүк иш көрүлмүшдүр. Оунчу бешиллијин әввәлләриндә биз иглим вә торпаг шәраити памбыгчылығын инкишафы үчүн кифајәт гәдәр әлвә-

ришли олмајан бә'зи рајонлары памбыг истехсалындан тамамилә азад етдик. 1969-чу илдә памбыг бечәриб јетишдирмәклә 28 рајон, 450 тәсәррүфат мәшғул олурду вә 299 мин тон памбыг тәһвил верилмишди. Инди бу сәһә 20 рајонда, 330 тәсәррүфатда чәмләнмишдир. 1981-чи илдә исә 1 015 мин тон памбыг јығылыб тәһвил верилмишдир. Ихтисаслашдырма, мадди-техники базанын мөһкәмләндирилмәси, агрономија елми вә практикасы наилијјәтлеринин тәтбиг едилмәси сәјәсиндә Бәрдә, Ағчабәди, Сабирабад, Жданов рајонлары ири памбыг истехсалчысына чеврилмиш вә 1981-чи илдә 420 мин тондан чох памбыг тәһвил вермишләр ки, бу да 1970-чи илдә бүтүн республикада истехсал едилмиш памбыгдан артыдыр.

Тәрәвәз истехсалынын 93 фаизиндән чоху Азәрбајчан ССР Мејвә-Тәрәвәз Тәсәррүфаты Назирлији системиндә чәмләнмишдир. Тәрәвәз истехсалы әсасән ики зонада—Ләнкәран—Астара вә Губа—Хачмаз зоналарында тәмәркүзләшдирилмишдир. Республикада тәдарүк едилән бүтүн тәрәвәзин 93 фаизи онларын пәјына дүшүр. 1981-чи илдә тәкчә ики рајон — Ләнкәран вә Астара рајонлары 1969-чу илдә бүтүн республикада тәдарүк едилдијиндән чох тәрәвәз мәһсулу вермишләр.

Үзүмчүлүјүн ихтисаслашдырылмасы, тәмәркүзләшдирилмәси вә интенсивләшдирилмәси иши кениш мигјасда апарылыр. Республикада үзүм истехсалы, е'малы вә сатышы үзрә ири аграр-сәнаје комплекси—Дөвләт Үзүмчүлүк вә Шәрабчылыг Комитәси јарадылмышдыр вә мүвәфғәгидәтлә фәалијјәт кәстәрир. Онун тәркибинә 308 ихтисаслашдырылмыш

совхоз, о чүмләдән 154 совхоз-завод, 20 илкин вә тәкрат е'мал шәраб заводу дахилдир. Системдә 151 мин фәһлә, мүтәхәссис вә гуллуғчу ишләјир. Үзүм истехсалынын 91 фаизи комитәнин ичтимаи бөлмәсинин тәсәррүфатларында чәмләнмишдир.

Республиканын шималында Губа—Хачмаз зонасы сәнаје бағчылығынын, гәрбиндә Шәки—Загатала зонасы түтүнчүлүјүн мәркәзинә чеврилмишдир. Нејвандарлығын ихтисаслашдырылмасы вә тәмәркүзләшдирилмәси сәһәсиндә илк аддымлар атылмышдыр. Мәсәлән, јумурта истехсалынын 64,4 фаизи «Гушчулуг сәнајеси» республика бирлијинин ихтисаслашдырылмыш тәсәррүфатларынын вә бир сыра тәсәррүфатларарасы бирликләрин пәјына дүшүр. Сон илләрдә јарадылмыш тәсәррүфатларарасы гарамалкөкәлтмә бирликләри өзләрини јахшы кәстәрмишдир.

Беләликлә, Азәрбајчан кәнд тәсәррүфатынын узун сүрән мүтәмади керилијини доғгунчу вә онунчу бешилликләр әрзиндә тамамилә вә гәти арадан галдырмағ мүмкүн олмушдур. Республика кәнд тәсәррүфаты истехсалынын јүксәк вә мүнтәзәм артым сүр'әтинә наил олмушдур, истехсал едилән вә тәдарүк олунан мәһсулун һәчми илдән-илә артыр. Кәнд тәсәррүфаты мәһсулу истехсалына вә дөвләтә сатышына даир халг тәсәррүфаты планлары вә социалист өһдәликләри һәр ил тамамилә вә артыгламасилә јеринә јетирилир. Республиканын ихтисадијјатында кәнд тәсәррүфаты истехсалынын пәјы вә бүтүн өлкәнин кәнд тәсәррүфатынын инкишафына онун төһфәси артмышдыр.

Истехсал илә бирликдә тәсәррүфатларынын

кәлири дә артмыш, онларын малијјә вәзијјәти мөһкәмләниш, кәндә соснал-мәдәни гуручулуг кенишләнишдир. Тәкчә памбыгчылыгдан колхозларын кәлири 5,8 дәфә артмыш вә 1981-чи илдә 780 милјон маната чатмышдыр. Һәм дә халис кәлир 257 милјон манат олмушдур ки, бу да 1969-чу илдә бүтүн памбыг сатышындан әлдә едилмиш кәлирдән, демәк олар, 2 дәфә чохдур. Республика Дөвләт Үзүмчүлүк вә Шәрабчылыг Комитәсинин кәлири 1 милјард 760 милјон манаты өтүб кечмишдир ки, бу да 1970-чи илдәки кәлирдән 4,6 дәфә чохдур.

Игтисадијјатын динамиқ инкишафы әсаслы тикинтинин јахшылашмасы илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Он ики ил әрзиндә Азәрбајчанын халг тәсәррүфатына 19 милјард манат әсаслы вәсаит гојулмушдур ки, бу да әввәлки 20 илдәкинә нисбәтән 6,4 милјард манат чохдур. 150 јени ири мүәссисә, 86 сех вә истехсалат тикилиб ишә салынмыш, мөвчуд мүәссисәләри јенидән гурмаг вә јени техника илә тәһиз етмәк үчүн кениш програм һәјата кечирилмишдир. Халг тәсәррүфатынын бүтүн саһәләринин әсас истехсал фондлары 2 дәфәдән чох артмышдыр. Инди сәнајә истехсалынын бүтүн һәчминин 22 фаизи доггузунчу вә онунчу бешилликләр әрзиндә истифадәјә верилмиш мүәссисәләрин пәјына дүшүр.

Нәглијјат вә рабитәнин бүтүн нөвләри интенсив инкишаф етмишдир. Дәмир јол нәглијјаты јүк дөвријјәсини 1,5 дәфә артырмышдыр; халг тәсәррүфаты јүк дөвријјәсинин тәхминән 63 фаизи нәглијјатын бу нөвүнүн пәјына дүшүр. Електрикләшдирилмиш дәмир јол хәтләринин узунлуғу 1, 5 дәфә артмышдыр. Автомобил нәглијјаты илә сәрнишин дашынмасы 1,9

дәфә чоһалмышдыр. 60-дан артыг авиасија хәтти өлкәнин башга шәһәрләри илә Азәрбајчанын әлағәсини јарадыр ки, бу да он ил әввәлкиндән 2 дәфә чохдур. Рабитә васитәләринин көстәрдији хидмәтләрин һәчми ики дәфәдән чох артмышдыр. Инди республика әһалисинин 98 фаизи телевизија програмларына, һәм дә 90 фаизи рәнкли тәсвирдә програмлара бахыр.

Халгын рифаһы илдән-илә јүксәлир, һәјаты даһа јахшы, даһа көзәл олур. Он илдә республиканын зәһмәткешләри үмуми саһәси 17 милјон квадратметр олан 333 мин јени абад мәнзил алмышлар ки, бу да әввәлки 50 ил әрзиндә тикилмиш бүтүн мәнзилләрин 48 фаизинә бәрабәрдир. Республика әһалисинин, демәк олар, һәр үч нәфәриндән бири јени мәнзилә көчмүш вә ја өз мәнзил шәраитини јахшылашдырмышдыр, шакирдләрин һәр дөрд нәфәриндән бири доггузунчу вә онунчу бешилликләрдә тикилмиш мәктәбләрдә охујур. Фәһлә вә гуллуғчуларын орта ајлыг әмәк һағгы 46 фаиз, колхозчуларын әмәјинә верилән һағг 3 дәфә, ичтимаи истехлак фондларындан әһалинин алдығы өдәнч вә имтијазлар 2,2 дәфә чоһалмышдыр. Пәракәндә әмтәә дөвријјәси тәғрибән ики дәфә, әһалијә көстәрилән мәишәт хидмәтләринин һәчми исә 3,2 дәфә артмышдыр.

Мә'лум олдуғу кими, биз ичтимаи истехсалын сәмәрәлијјәсинин үмумиләшдирилмиш көстәричиси олан милли кәлирин артымы чәһәтдән орта Иттифаг сәвијјәсиндә керилијә јетмишинчи илләрдә сон гоја билмишик. Үстүстә доггузунчу вә онунчу бешилликләрдә милли кәлирин мүтләг артымы једдинчи вә сәккизинчи бешилликләрдәкиндән 2,6 дәфә

чох олмушдур. Сон он ики илдә адамбашына милли кәлир 1,9 дәфә артмышдыр.

Һәјатын бүтүн саһәләриндә республиканын бөјүк мүвәффәгијјәтләрини инандырычы шәкилдә сүбут едән әламәтләр чохдур. Лакин демәк олар ки, ән мүһүм вә ән парлаг әламәт мадди вә мә'нәви сәрвәтләр јарадан инсанларын өзләридир, јени ичтимаи мүнәсибәтләрин јарадычылары, коммунизм јолларынын илк јолчуларыдыр. Азәрбајчан әмәкчиләри јени инсанын ән јахшы кејфијјәтләрини өзләриндә бирләшдирмишләр. Бунлар зәһмәтсәврликлә дәрин билијин вә пешә усталығынын, зәнкин мә'нәвијјатын бирләшдирилмәсиндән ибарәтдир. Бунлар јүксәк идејалылыгдан, әхлаги сафлыгдан, нөгсанлара, сосиалист һәјат тәрзинин антиподларына, бүтүн мәнфи һаллара барышмаз мүнәсибәтдән ибарәтдир. Бунлар Вәтәнә һәдсиз сәдагәтдән, аловлу совет вәтәнпәрвәрлијиндән вә бејнәлмиләлчиликдән ибарәтдир. Бир сөзлә, бу кејфијјәтләр фәал һәјат мөвгејиндән ибарәтдир.

РЕСПУБЛИКАНЫН БАЈРАҒЫНДА ҮЧҮНЧҮ ЛЕНИН ОРДЕНИ

Совет һакимијјәти илләриндә Азәрбајчанын наилијјәтләри вә хидмәтләри дәфәләрлә Вәтәнин мүкафатлары илә гејд едилмишдир. Зәһмәткешләрин ингилаби һәрәкатда, Бөјүк Октјабр ингилабынын гәләбәсиндә, ССР Иттифагынын тәшкил едилмәсиндә вә мөһкәмләнмәсиндә, совет халглары достлуғунун вә меһрибан әмәкдашлығынын мөһкәмләнмәсиндә хидмәтләринә, Вәтәнимизин дүшмәнләринә гаршы вурушмаларда кәстәрдикләри гәһрәманлыға кәрә, сосиализм вә коммунизм гуручулуғунда мүвәффәгијјәтләринә кәрә республика үч Ленин ордени илә, Октјабр Ингилабы ордени вә Халглар Достлуғу ордени илә тәлтиф олунмушдур. Биринчи мүкафат—Ленин ордени республиканын бајрағында 45 ил бундан әввәл—1935-чи ил мартын 15-дә, Азәрбајчанда Совет һакимијјәти гәләбәсинин 15 иллији әрәфәсиндә парламышдыр. 1980-чи ил мартын 15-дә исә Азәрбајчан зәһмәткешләринин наилијјәтләри үчүнчү Ленин орденинә лајиг кәрүлмүшдүр. Бу орден Совет Азәрбајчанынын 60-чы илиндә онун халгынын онунчу бешиликдәки зәрбәчи әмәјинә лајигли мүкафатдыр.

Леонид Илич Брежневин дедији кими, бу мүкафатлар «Азәрбајчан халгынын әмәк гәһ-

рəманлыгына, өлмəз Ленин ишинə онун сəдə-
гəтинə парлаг сүбүтдүр»¹.

Азəрбајчан халгынын эмək фəдакарлыгы-
нын күтлəви характери гуручулугла мəшғул
олан нəсиллəрин варислијинə əјани сүбүтдүр.
Буну демək кифəјəтдир ки, доггузунчу бешил-
ликдə 23 259 адам орден вə медалларла тəл-
тиф едилмишдир. Онларын 39 нəфəри Соси-
лист Эмəји Гəһрəманы олмушдүр. Онунчу
бешилликдə 19 713 зəһмəткеш Вəтəнин мұка-
фатларына лəјиг көрүлмүш, онлардан 39 нə-
фəрə Сосиалист Эмəји Гəһрəманы ады верил-
мишдир.

Он биринчи бешиллијин илк ики илиндə
исə 12 242 адамын эмəји дөвлəт мұкафатлары
илə гејд едилмиш, о чүмлэдэн сəнајенин, кəнд
тəсəррүфатынын, тикинтинин, мэдəнијјəт ида-
рəлəринин ишчилəриндэн 18 нəфəрə Сосиалист
Эмəји Гəһрəманы ады верилмишдир. Азəрбај-
чан ССР үчүнчү Ленин орденинə халг тəсəррү-
фатыны инкишаф етдирмək һаггында Сов.ИКП
XXV гурултајы гəрарларынын һəјата кечирил-
мəсиндə республика зəһмəткешлəринин газан-
дыглары бөјүк мүвəффəгијјəтлэрə, сəнајə вə
кəнд тəсəррүфаты мəһсулу истехсалына даир
онунчу бешиллик тапшырыгларынын вахтын-
дан əввəl јеринə јетирилмəсинə көрə лəјиг
көрүлмүшдүр.

Сəнајə, кəнд тəсəррүфаты вə тикинти иш-

¹ Халгларын эмək гəһрəманлыгы вə гардашлыгы
Вəтəнин гүдрəт мəнбэлəридир. Сов.ИКП МК-нын Баш
катиби, ССРИ Али Совети Рəјасəт һеј'əтинин Сəдри
Л. И. Брежнев јолдашын Бакы шəһəриндə Азəрбајчан
ССР-ə Ленин ордени тəгдим едилмəsi шəнликлəриндə
олмасы, 24—27 сентјабр 1982-чи ил. Б., Азəрнəшр, 1982,
сəһ. 15.

чилəринин бөјүк эмək гələбəси һəмчинин јə-
радычы ахтарышын, тəшəббүс вə усталыгын
бəһрəсидир.

Леонид Илич Брежневин тəбрикиндə бу
мұнасибəтлə гејд едилирди ки, «сəнајə вə кəнд
тəсəррүфаты истехсалынын инкишаф сүр'əти-
ни артырмаг, онун сəмэрəлилијини вə кејфиј-
јəтини јүксəлтмək саһəсиндə партијанын гар-
шыја гејдүгү вəзифələрин јеринə јетирилмə-
синдə Азəрбајчан зəһмəткешлəринин əлдə
етдиклəri јүксək нəтичəlэр мүəссисə вə тəш-
килат, колхоз вə совхоз коллективлəринин
фəдакар јарадычылыг эмəјинин, партија, со-
вет, һəмкарлар иттифагы вə комсомол тəшки-
латларынын мəгсəдјөнлү тəшкилатчылыг вə
сијаси ишинин јекунудүр»¹.

Халгымыз Азəрбајчан ССР-ин Ленин орде-
ни илə тəлтиф едилмəсини Ленин партијасы-
нын бөјүк е'тимадынын ифадəsi, коммунизм
гуручулуғунда Азəрбајчанын наилијјəтлəринə
верилэн эн јүксək гијмəт кими, партијанын
Мəркəзи Комитəсинин, МК Сијаси Бүросунун,
Совет һөкүмəтинин республикаја, онун игти-
садијјат вə мэдəнијјəтинин инкишафына, Азəр-
бајчан эмəkчилəринин рифаһына вə сəадəтинə
даими диггəт вə гајгысынын јени, парлаг тəза-
һүрү кими гаршыламышдыр.

Əлдə едилэн гələбə республика фəһлə син-
финин, колхозчу кəндлилəринин, зијалылары-
нын гəһрəманлыг эмəји сəјəсиндə, XXV гурул-
тајын, партијанын Мəркəзи Комитəсинин сон-
ракы пленумларынын гəрарларыны һəјата ке-
чирмək уғрунда фəдакар мұбаризэдə газаныл-
мышдыр.

¹ «Правда», 1980, 16 март.

Белә бир чәһәтин принципал әһәмијјәти вардыр ки, газанылмыш мұвәффәгијјәт игтисадијјатын инкишафынын интенсив амилләри һесабына тәмин едилмишдир, әзмкар вә мәгсәдјөнлү әмәклә сәнајенин вә кәнд тәсәррүфатынын бүтүн сәһәләриндә онунчу бешиллијин башлыча вәзифәси ардычыл јеринә јетирилир—истеһсалын сәмәрәлилији вә ишин кејфијјәти јүксәлир. Демәк олар, бүтүн әсас кәстәричиләр үзрә планларын вахтындан әввәл јеринә јетирилмәси факты дәрин разылыг һисси доғуруп. Милли кәлирин артым сүр'әти үзрә онунчу бешиллијин тапшырығы дөрд илдә јеринә јетирилмишдир. Онунчу бешилликдә милли кәлир тапшырыгда нәзәрдә тутулан 32 фаиз әвәзинә 47 фаиз артмышдыр. Милли кәлирин мұтләг артымы 2,5 милјард манат олмушдур. Бу исә үст-үстә сәккизинчи вә доғгунчу бешилликләрдәкинән чохдур. 1981-чи илдә о, 1968-чи илдәкинә нисбәтән 2,4 дәфә артмышдыр. Биз буну хусусилә әламәтдар һесаб едирик, чүнки республика узун мүддәт милли кәлирин артымы планыны јеринә јетирә билмирди. Онунчу бешилликдә мәчму ичтимаи мәһсул тапшырыгдакы 34,6 фаиз әвәзинә 45,3 фаиз артмыш вә доғгунчу бешилликдәкинән 23,9 милјард манат чох олмушдур. 1981-чи илдә мәчму ичтимаи мәһсул 1969-чу илдәкинә нисбәтән 2,4 дәфә артмышдыр.

Онунчу бешиллик бизим үчүн сәнаје истеһсалынын рекорд артым сүр'әти илә әламәтдардыр. Орта иллик артым 8,1 фаиз олмушдур. Һәм дә һәр фаизин санбалы доғгунчу бешилликдәкинә нисбәтән тәгрибән бир дәфә јарым артмышдыр. Сәнаје әмәкчиләри Коммунист Партијасына, Совет Вәтәнинә вердиклә-

ри вә дә шәрәфлә әмәл етмиш вә 1978-чи илин пајызында сәнаје истеһсалынын үмуми һәчми үзрә бешиллик дөвләт планыны вахтындан әввәл—доғгуз ај тез јеринә јетирмишләр.

Онунчу бешиллик әрзиндә сәнаје истеһсалынын һәчми планда нәзәрдә тутулан 39 фаиз әвәзинә 47 фаиз артмышдыр. 1970—1980-чи илләрдә мұтләг артым 3 милјард манат олмушдур ки, бу да бүтүн 1964-чү ил әрзиндә республикада истеһсалын үмуми һәчминә бәрабәрдир. Онунчу бешиллик әрзиндә истеһсал едилән сәнаје мәһсулу үст-үстә алтынчы, једдинчи вә сәккизинчи бешилликләрдәкинә тәгрибән бәрабәр олмушдур.

«1976—1980-чи илләрдә республикада сәнајенин ајры-ајры сәһәләринин инкишаф етирилмәсинә даир Азәрбајчан КП МК-нын тәклифләринин нәзәрдән кечирилмәси нәтичәләри барәсиндә» бешиллијин әввәлиндә Совет Иттифагы Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәсинин гәбул етији гәрар сәнајенин структурунун тәкмилләширилмәсиндә јени мәрһәләнин башланғычыны гојду. Елми-техники тәрәггини мүәјјән едән сәһәләрин пајы өтән илләр әрзиндә 3,1 фаиз артмышдыр. Һәм дә бу сәһәләрдә артым сүр'әти бүтөвлүкдә сәнаје үзрә артым сүр'әтиндән 1,5 дәфә јүксәк олмушдур.

Сов.ИКП МК-нын гәрарында Азәрбајчанда бүтүн халг тәсәррүфатынын јени техника илә тәчһиз едилмәсинин мадди әсасы олан машынгајырманын сүр'әтлә инкишаф етирилмәси, республиканын игтисадијјатында онун хусуси чәкисинин артырылмасы, нефтајырма сәнајесинин әсаслы сурәтдә јенидән гурулмасы нәзәрдә тутулмушдур. Електротехника, чиһазгајырма, электрон, радиотехника, дәзкахгајырма

вə автомобил сəнајесинин күчлү мүүссисэлэрини тикмэк, инди ишлэјэн заводлары јени техника илэ тэһниз етмэк, кенишлэндирмэк вэ јенидэн гурмаг гэрара алынмышдыр.

Мүөјјэн едилэн програмын һəјата кечирилмэси 1976—1980-чи иллэр эрзиндэ истехсалын һəчмини электротехника сəнајесиндэ 21,2 фаиз, чиһазгајырмада 12 дэфə, јүнкүл сəнаје вэ јејинти мəһсуллары сəнајеси үчүн машынгајырмада 7,8 дэфə артырмаға имкан вермишдир.

Бакы мəишəт кондиционери заводу республика электротехника сəнајесинин флагманы олмушдур. Өлкэдэ бу эн ири мəишəт кондиционери заводу илдэ 400 мин сүн'и иглим апараты бурахыр. Л. И. Брежнев 1978-чи илин пајызында орада оларкэн рəј китабында јазмышдыр ки, завод «истехсал мэдэнијјəти јүксək сəвијјэдэ олан, эмəkчи инсана, онун еһтијач вэ тэлəбатына эсл гајғы кəстəрилэн мүүссисэ нүмунэси ола билэр». Нэзəрдэ тутуланлар мүүвəффəгијјəтлэ һəјата кечирилик. Радиомашынгајырма, мəишəт чиһазларыны автоматик идарəетмэ гурғулары истехсал едэн заводлары, Азэрбајчан Коммунист Партијасынын 60 илији адына чиһазгајырма заводунун икинчи нөвбэси, һесаблајычы электрон машына хидмэт едэн мəһəлли мэркəз вэ башга мүүссисэлэр ишэ салынмышдыр.

«Иттифагнефтмаш»—Үмумиттифаг Нефт Машынгајырма Сəнајеси Бирлији он үч заводдан вэ үч ири елми тэдгигат вэ конструктор тəшкилатындан ибарət ихтисаслашдырылмыш комплексдир. Өлкəјə лазым олан нефт-мэдэн техникасынын 70 фаиздэн чохуну бу бирлик истехсал едир. Азэрбајчанын нефт машынга-

јырма эмəkчилэри истехсал һəчмлэринин, эмək мəһсулдарлығынын артым сүр'əтинэ вэ эн мүүһүм мəһсул нөвлэринин бурахылышына даир онунчу бешиллик тапшырыгларыны үч ил он бир ајда јеринэ јетирмишлэр. Бу көзəl эмək гэлəбэси «Иттифагнефтмаш» бирлији коллективинин Ленин ордени илэ тэлтиф едилмэси илэ гејд едилмишдир.

Јүз илдэн чохдур ки, Азэрбајчанын нефт јатагларындан истифадэ едилир. 1971-чи илдэ əламəтдар һадисə—милјардынчы тон Азэрбајчан нефтинин чыхарылмасы гејд олунмушдур. Бунун 750 милјон тону совет иллэринин пајына дүшүр. Лакин јералты дəфинэлəрдэ јана чаг еһтијатлары һэлə чохдур. Одур ки, нефт вэ газ јатаглары үзəринэ һүчүм давам едир. Һасилатын сабитлəшдирилмэси вэ артырылмасы уғрунда дəниздэ вэ гуруда фəдакар мүүбаризэ кедир. Сон иллэр эрзиндэ 42 перспективли саһə вэ јатаг кəшф едилмиш, алты километр вэ даһа чох дəринликдэ гујулар газылмыш, газмачылар илк дэфə олараг дəнизин 84 метр дəринлијинэ чатмышлар вэ 120 метрлик дəринлији фəтһ етмəјə һазырлашырлар. Саатлы рајон мэркəзинин јахынлығында 15 километр дəринлијиндэ надир гују газылыр.

Нефт сəнајеси Азэрбајчан игтисадијјатынын эн мүүһүм саһэлəриндэн бири олмуш вэ белə бир саһə олараг галыр. Нефт вэ газ республиканын нефтајырма вэ нефт кимјасы сəнајесинин əсас хаммалыдыр. Доггузунчу вэ онунчу бешилликлэр нефтајырма сəнајесинин əсаслы сүрəтдэ јенидэн гурулмасы илэ əламəтдар олмушдур ки, бу да эслиндэ онун тэзэдэн јаранмасы демəkдир.

1976-чы илдэ Владимир Илич адына Јени

Бакы Нефтајырма заводунда јени, республикада эн ири илкин нефтајырма комплекси ишэ салынмышды. Чэми үч ај эрзиндэ ону лажиндэ нэзэрдэ тутулан күчэ чатдырмаг мүмкүн олмушдур. Бу нефт мәнсуллары истехсалыны 86 фаиз артырмаға, 5 көһнэлмиш гурғуну лэғв етмэјэ, хидмэт ишчилэринин сајыны 3 дэфэдэн чох азалтмаға имкан верди. Истехсал едилэн нефт мәнсулларынын кејфијјэти хејли јажшылашды.

Бу комплексин ишэ салынмасы иншаатчыларын, гурашдырычыларын, лажинэчилэрин, истисмар ишчилэринин, тикинтинин бүтүн иштиракчыларынын бөјүк эмэк гэлэбэси олду. О, республиканын нефтајырма сэнајесинин эсасы сурэтдэ јенидэн гурулмасына даир кениш програмын һэјата кечирилмэсиндэ, халг тэсэррүфатынын бу саһэсиндэ истехсалын сэмэрэсинин гәтијјәтлэ јүксәлдилмэсиндэ мүһүм адымдыр.

Нефтајырма сэнајесинин јенидэн гурулмасынын он биринчи бешиликдэ баша чатдырылмасы мәнсул истехсалынын 100 милјон манатлыгдан чох артмасыны тәмин едәчәк, эмэк мәнсулдарлығыны 30 фаиз артырачаг, бураһылан мәнсулун техники сәвијјәсини вә кејфијјәтини, истехсал мэдәнијјәтини хејли јүксәлдәчәкдир.

Кимја сэнајеси сүр'әтлэ инкишаф едир. Минерал күбрәләр, синтетик јујучу васитәләр истехсал едән јени гурғулар тикилиб ишэ салынмыш, мөвчуд сулфонол, сулфат туршусу, полиетилен, епихлорһидрин, епоксид гатранлары вә с. истехсалатлары јенидән гурулмуш вә кенишләндирилмишдир. Дивинил истехсал едән күчлү комплекс ишэ салынмышдыр. Бү-

түн бунлар бешиллијин ахырынадәк кимја сэнајесиндэ истехсалын һәчминин 1975-чи илдәкинә нисбәтән 2 дэфә артырмагы тәмин етмишдир.

Республикада әлван металлуркијанын чохсаһәли комплекси јарадылмышдыр. Сумгајытда алүминиум истехсал едилир. Кировабад алүминиум заводунда алүминиум оксиди, сулфат туршусу вә калиум сулфат алынмагла алунитлэрин комплекс е'малы дунјада илк дэфә олараг мәнимсәнилмишдир. Харичи фирмалар алунит филизлэриндән истифадә едилмәсинин Азәрбајчан металлургалары тәрәфиндән ишләниб һазырланмыш просеси үчүн лисензија алмышлар. Әлкәдә илк дэфә олараг Бакы алүминиум прокаты заводунда мүтәрәгги технолокија—төкмә илә прокатын бирләшдирилмәси методу илә күлчәсиз прокат технолокијасы тәтбиг едилмишдир. Кировабад алүминиум заводунда истифадәјә верилмиш гурғуларда бокситләр е'малынын јени мүтәрәгги технолокијасы тамамилә мәнимсәниләчәкдир.

В. И. Ленин адына Азәрбајчан бору прокаты заводунда онунчу бешиликдә башланмыш јенидәнгурма бу мүәссисәни истехсалын һәчминә вә техники тәһизатына көрә Совет Иттифагында нефт борулары истехсалы үзрә эн ири мүәссисәјә чевирмишдир. Заводун мәнсулундан өлкәнин вә 17 харичи дәвләтин нефт рајонларында кениш истифадә едилир.

Сибирин нефт јатагларындан истифадә олунмасына көмәк етмәк барәдә партијанын чағырышына чаваб верәрәк Азәрбајчан бору прокаты заводунун коллективи Украјна алимләри илә бирликдә дунја практикасында илк дэфә олараг Гәрби Сибир, Узаг Шимал, Узаг

Шәрг шәраитиндә нефт техникы гурғулары үчүн хүсуси борулар бурахылышыны тәшкил етмишдир.

Республиканын енеркетика комплексинә 18 ири електрик стансијасы дахилдир, бунлар илдә 15,2 милјард киловат-саат, јә'ни 1933-чү илдә бүтүн өлкәдә истехсал едилдији гәдәр електрик енержиси истехсал едирләр. Игтисадијатда кејфијјәт дәјишикликләри Азәрбајчан енеркетикасынын кәләчәк инкишафыны да мүәјјән едир. Оунчу бешилликдә Күр чајында 380 мин киловат күчүндә Шамхор су-електрик стансијасы вә 120 мин гектар торпағы сувармаг үчүн дәрјача, һабелә 1 200 мин киловат күчүндә Азәрбајчан ДРЕС-и тикилмәјә башланмышдыр. Бунлар истифадәјә верилдикдән сонра енержи системинин мүәјјән едилмиш күчү 1,6 дәфә, електрик енержиси истехсалы исә 8 милјард киловат-саат артачагдыр.

Беләликлә, әввәлки илләрдә олдуғу кими, оунчу бешилликдә дә республиканын ағыр сәнајеси үмумән интенсив инкишаф етмишдир. Сәнајә истехсалынын үмуми һәчминдә оун хүсуси чәкиси 72 фаиздир.

Халг истехлакы маллары истехсал едән сәһәләр дә сүр'әтлә инкишаф едир. Оунчу бешилликдә бу сәһәләрин истехсал һәчми 56 фаиз артмыш, орта иллик артым сүр'әти доғузунчу бешилликдәки 8,7 фаиз мүгабилиндә оунчу бешилликдә 9,3 фаиз олмушдур. Пландан әләвә 500 милјон манатлыг халг истехлакы маллары истехсал едилмишдир.

Әмәк мәнсулдарлығы оунчу бешилликдә сәнаједә 28,2 фаиз артмышдыр ки, бу да бешиллик план тапшырығындан чоғдур. Һәр ишләјән адам һесабы илә ән јүксәк мәнсулдар-

лығы апарычы сәһәләрдә әлдә едилмишдир. 1976—1980-чи илләрдә әмәк мәнсулдарлығы машынгајырмада вә метал е'малында 1,6 дәфә, кимја вә нефт кимјасы сәнајесиндә 1,4 дәфә артмышдыр. Нефт машынгајырма сәнајесиндә, електротехника сәнајесиндә, јүнкүл сәнаједә, ағач е'малы, шәрабчылыг, јејинти мәнсуллары сәнајесиндә вә бә'зи башга сәнајә сәһәләриндә артымын 80 фаиздән чоғу әмәк мәнсулдарлығынын јүксәлдилмәси һесабына әлдә едилмишдир.

Сәнајә мә'мулаты кејфијјәтинин јүксәлдилмәсинә хүсуси диггәт јетирилир. Кејфијјәт нишанлы мәнсулун хүсуси чәкиси 1978-чи илин сентјабрындакы 8,4 фаиздән вә 1975-чи илдәки 1,3 фаиздән 1980-чи илдә 16,1 фаизә чатдырылмышдыр. Електротехника сәнајесиндә, әлван металлуркијада, һабелә јүнкүл сәнајә вә јејинти мәнсуллары сәнајеси үчүн машынгајырмада бурахылан, бүтүнлүкдә Бақы, Сумгајыт, Минкәчевир, Дағлыг Гарабағ Мухтар Вилајәти сәнајеси үзрә јүксәк кејфијјәт категоријалы мә'мулатын фаизи хүсусилә јүксәкдир.

Оунчу бешиллик илләри күтләви әмәк гәһрәманлығы илләридир. Мә'дәпләрдә вә заводларда, фабрикләрдә вә колхозларда, тикитиләрдә, нәглијјат вә рабитә мүәссисәләриндә халг тәшәббүсү булаг кими гајнајыр. Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси тәрәфиндән бәјәнилмиш «Бешиллик—тапшырығы В. И. Ленинин анадан олмасынын 110-чу илдөнүмүнә, Азәрбајчан ССР-ин 60 илијинәдәк јеринә јетирмәли», «Бизим иш илимиз сәккиз ајдыр», «Бир бешилликдә—ики бешиллик», «Сов.ИКП-нин XXVI гурултајына

26 зэрбэчи эмэк һәфтәси» вә с. һәрәкатлары кениш вүс'әт алмышдыр. Јүзләрлә мүәссисә, колхоз, совхоз коллективи, минләрлә истехсалат габагчылы онунчу бешиллик тапшырыгларыны вахтындан әввәл, бир чохлары исә ики бешилији јеринә јетирмишләр.

Сосиализм јарышы габагчылларынын—нефтчиләр Акиф Әмәновун, Мәммәд Гәмбәрәвун, Һүсејн Һүсејновун, Салман Нағыјевин, Һүсејнәли Әлијевин, Оручәли Рәчәбовун, Тапдыг Ширәлијевин, Надир Әчәмовун, Әлиөвсәт Рәһимовун, Сәрхош Мәммәдовун, кимјачылар вә нефтајыранлар Аҫахан Аҫајевин, Әлисәфа Сәфәрәвун, Фирудин Рзајевин, Новруз Рамазановун, Лјубов Индинанын, Тамара Руфуллајеванын, Лјудмила Вешшеванын, Мәзаһир Вәлијевин, Владимир Семјоновун, машынгајыранлар Әләскәр Әләкбәрәвун, Әминә Әлијеванын, Рөвшән Јусифованын, Огтај Бағыровун, Әмир Рәһимовун, Сәфәр Абдуллајевин, Александр Кочетковун, Әмәр Аҫајевин, Александр Семјоновун, Мәһәррәм Абдуллајевин, Анатоли Мануиловун, машинист Гәзәнфәр Әлијевин, тохучу Әманәт Аббасованын, Саида Орбелјанын, Фатма Һәсәнованын, тикишчи Сәфијә Һәсәнованын, Лјубов Барышеванын, Товуз Худажарованын, тохучулуг истехсалатында уста көмәкчиси Николај Бурловун, ајаггабы тикәнләр Анна Сәркисованын, Елмира Сәфәрәванын, иашәчиләр Һумај Һүсејнованын, Лалә Әсәдованын вә бир чох башгаларынын адлары республикада јахшы мәлумдур.

Кәнд тәсәррүфаты эмәкчиләри партијанын аграр сијасәтини, Сов.ИКП МК ијул (1978-чи ил) пленумунун гәрарларыны һәјата кечирә-

рәк, бөјүк мүвәффәгијәтләр газанмышлар. Онлар үмуми мәһсул истехсалынын 1980-чи ил үчүн планлашдырылан сәвијјәсини вахтындан әввәл, һәлә 1978-чи илдә өтүб кечмишләр. Онунчу бешилији беш или әрзиндә кәнд тәсәррүфатынын үмуми мәһсулу 10 милјард 186 милјон манат олмушдур ки, бу да доггузунчу бешилликдәкиндән 47 фаиз вә сәккизинчи бешилликдәкиндән 96 фаиз артыгдыр. 1971—1975-чи илләрдәкиңә нисбәтән кәнд тәсәррүфатынын үмуми мәһсулунун орта иллик һәминин артымы бешиллик үчүн планда нәзәрдә тутулан 21 фаиз әвәзинә 47 фаиз олмушдур.

Дөвләтә тахыл, тәрәвәз вә мејвә сатышына даир бешиллик планлар вахтындан әввәл, дөрд илдә јеринә јетирилмишдир. 1976—1980-чи илләр әрзиндә дөвләтә тахыл сатышы планы 145 фаиз, памбыг сатышы планы 125 фаиз, үзүм сатышы планы 132 фаиз, тәрәвәз сатышы планы 136 фаиз, түтүн сатышы планы 118 фаиз, мејвә сатышы планы 143 фаиз, картоф сатышы планы 126 фаиз, бостан биткиләри мәһсулу сатышы планы 120 фаиз, чај сатышы планы 129 фаиз, барама сатышы планы 112 фаиз, әт сатышы планы 102 фаиз, сүд сатышы планы 112 фаиз, јумурта сатышы планы 107 фаиз, јун сатышы планы 112 фаиз јеринә јетирилмишдир. 1980-чи илдә кәнд тәсәррүфаты мәһсуллары тәдарүкү 1975-чи илдәкиңә нисбәтән бу гәдәр артмышдыр: тахыл—33 фаиз, памбыг—95 фаиз, үзүм—2,1 дәфә, тәрәвәз—36 фаиз, мејвә—57, сортлуг чај јарпағы—68, түтүн—36, картоф—30, бостан биткиләри мәһсулу—42, әт—14, сүд—31, јумурта—26, јун—21 фаиз.

Кәнд тәсәррүфаты инкишафынын башлыча

истигамәтиндә—тахыл истехсалында бөжүк мұ-
вәффәгијјәтләр газанылмышдыр. Беш илдә
тапшырыгдан әлавә 531 мин тон тахыл тәһвил
верилмишдир. 1981-чи илдә пландан әлавә 100
мин тондан чох тахыл тәһвил верилмишдир.
Мәһсулдарлығын дурмадан жүксәлдилмәси та-
хыл истехсалыны артырмағын әсас мәнбәји-
дир. Әкәр сәккизинчи бешиллијин орта һесабла
бир или әрзиндә һәр һектарын мәһсулдарлығы
10,9 сентнер, доггузунчу бешиллијин бир или
әрзиндә 13,8 сентнер идисә, 1980-чи илдә 23,2
сентнерә чатмышдыр. Әввәлләр зәрәрлә ишлә-
јән бу чох мұһүм саһә инди республикамызын
кәнд тәсәррүфаты истехсалынын жүксәк кәлир-
ли саһәләриндән биринә чеврилмишдир.

Азәрбајчан памбыгчылары онунчу бешил-
лији шанлы ишләрилә баша чатдырмышлар.
Беш ил әрзиндә дөвләтә 3 милјон 268 мин тон
памбыг сатылмышдыр. Бу һәчм бүтүн доггу-
зунчу бешилликдәки тәдарүкдән 1 милјон 64
мин тон чох вә сәккизинчи бешилликдәки тә-
дарүкдән 1 милјон 629 мин тон артыгдыр. Һәм
дә истехсал артымы әсасән памбығын мәһсул-
дарлығынын, памбыг әкинләринин сәмәрәли-
лијинин жүксәлдилмәси һесабына әлдә едил-
мишдир. 1980-чи илдә орта һесабла һәр һек-
тарын мәһсулдарлығы 35,4 сентнер олмушдур
ки, бу да доггузунчу бешилликдәкиндән 13,8
сентнер вә сәккизинчи бешилликдәкиндән 19,4
сентнер артыгдыр. 1970-чи илдәки 336 мин тон
әвәзинә вә 1975-чи илдәки 451 мин тон әвәзинә
1980-чи илдә 884 мин тон памбыг истехсал
едилмиш вә тәдарүк олунмушдур.

Республика үзүм тәдарүкүнә көрә өлкәдә
илк јерләрдән биринә чыхмышдыр. Иттифаг
үзрә үзүм истехсалында республиканын пајы

6,5 фаиздән 25 фаизә чатмыш вә ја 3,8 дәфә
артмышдыр. Беш ил әрзиндә 5 милјон тон вә
ја үст-үстә алтынчы, једдинчи, сәккизинчи вә
доггузунчу бешилликләрдәкиндән 657 мин тон
артыг үзүм истехсал едилмишдир. Үзүмчүлүк-
дә сатлыг мәһсул 93 фаизи өтүб кечмишдир.
1980-чи илдә дөвләтә рекорд мигдарда—1 398
мин тон үзүм сатылмышдыр ки, бу да 1969-чу
илдәкиндән 5,8 дәфә артыгдыр.

Республиканын тәрәвәзчиләри дә јахшы
ишләмишләр. Онлар беш ил әрзиндә 4,2 мил-
јон тон, јәни пландан 550 мин тон чох мәһсул
истехсал етмишләр. Тәрәвәзин мәһсулдарлығы
онунчу бешиллијин орта һесабла бир или әр-
зиндә һәр һектардан 197 сентнер олмуш вә
сәккизинчи бешиллијин көстәричиләрини 1,7
дәфә, доггузунчу бешиллијин көстәричиләри-
ни 1,4 дәфә өтүб кечмишдир. Өлкәнин сәнајә
мәркәзләринә 1,6 милјон тондан чох фараш вә
ән фараш Азәрбајчан тәрәвәзи көндәрилмиш-
дир ки, бу да пландан хејли артыгдыр.

Республиканын бағчылары беш ил әрзиндә
1 милјон 153 мин тон мејвә истехсал етмиш вә
бешилик тапшырығы 11 фаиз артыгламасилә
јеринә јетирмишләр. Мејвәнин мәһсулдарлығы
артмыш, кејфијјәти јахшылашмышдыр.

Азәрбајчан түтүн истехсалынын үмуми һәч-
минә көрә өлкәдә икинчи јери тутур. 1980-чи
илдә түтүн тәдарүкү 57 мин тон олмушдур,
илк дәфә олараг 22 мин тон чај јарпағы тәда-
рүк едилмишдир. Бостанчыларымыз, картоф-
чуларымыз, барамачыларымыз да онунчу
бешиллији жүксәк көстәричиләрлә баша чат-
дырмышлар. Фәрәһлидир ки, тахылын, пам-
бығын, тәрәвәзин, үзүмүн вә түтүнүн мәһсул-

дарлығына көрә республика өлкәдә әсас јер-
ләрдән бирини тутур.

Азәрбајчан һејвандарлары онунчу бешил-
лијни јекун илинини вә бүтөвлүкдә бешили-
лин тапшырыгларыны өдәмишләр. Дөвләтә
панда нәзәрдә тутулдуғундан хејли артыг әт,
сүд, јумурта вә јун сатылмышдыр. Мал-гара-
нын вә гушларын бүтүн нөвләринин сајы чо-
халмыш, ичтимаи һејвандарлығын мәнсулдар-
лығы јүксәлмишдир.

Кәнд тәсәррүфаты мәнсулунун кејфијјәтини
јүксәлтмәк саһәсиндә бөјүк иш көрүлмүшдүр.
Һәр ил планда нәзәрдә тутулан памбығын һа-
мысыны биринчи вә икинчи нөвләрлә тәдарүк
етмәк нормаја чеврилмишдир. Маһлыч чыха-
ры да јүксәкдир вә 1980-чи илдә тәгрибән 34
фаиз тәшкил едир. Үзүмүн шәкәрлилији арта-
раг орта һесабла республика үзрә тәгрибән
17 фаизә чатмыш, јәни мүәјјән едилән норма-
дан јүксәк олмушдур. Инди тәдарүк едилән
мал әтинин үчдә бир һиссәсиндән чоху вә гојун
әтинин бешдә бир һиссәси дөвләтә јүксәк
көклүк дәрәчәси илә тәһвил верилер. Сүдүн
90 фаизиндән чоху биринчи вә икинчи нөв-
ләрлә тәдарүк едилер.

Әлдә едилмиш нәтичәләри јекунлашдыра-
раг чәсарәтлә демәк олар ки, республика иг-
тисадијјатынын аграр бөлмәси инкишаф ет-
миш социализм мөвгеләриндә инамла бәргәрар
олур. Минләрлә јүксәк мәнсул устасы вә га-
багчыл һејвандар: тахылчылар Тәшкилат
Әзизов, Баба Сәмәдов, Матвеј Попов, Өмәр
Мурадов, Балахан Һүсејнов, памбыгчылар Зә-
минә Асланова, Сәрдар Имрәлијев, Тәрлан
Мусајева, Сабир Әһмәдов, Һүмбәт Әлијев,
Суғра Мәдәтова, Әрәстун Мәммәдов, Пәнаһ

Һәсәнов, Шабан Рзајев, Мансыр Кәримов,
Әһмәд Әһмәдов, Бибиниса Ејвазова, Фатма
Һүсејнова, Шамама Әлијева, Нәзиһә Зејна-
лова, үзүмчүләр Умуд Әлијаров, Сарухан
Чалјан, Ләтиф Мухтаров, Јаралы Шыхәлијев,
Сабирә Һачыјева, Фәрзәли Аббасов, Әли Әли-
јев, Бөјүкхан Мәммәдов, Асја Бабајан, тәрә-
вәзчиләр Мәммәдрза Рәсулов, Солмаз Әлије-
ва, Һүсејнаға Балајев, Сәрмајә Мусајева, Аға-
верди Бағыров, түтүнчүләр Залхај Һәсәнова,
Зијафәт Әлијева, Гуру Тағыјева, бағчылар
Һөрмәт Һәсәнов, Абузәр Бајрагдаров, Мәдинә
Әлимова, чајбечәрәнләр Тәчрүбә Мирзәјева,
Мүгдәт Мусајев, Мәммәдгулу Казымов, һеј-
вандарлар Нөврәстә Рзајева, Маһмузәр Гур-
банова, Анастасија Мининкова, Гәмәр Гасы-
мова, Лена Гулјан, Гүдрәт Мурадов, Күлүстан
Һәсәнова, Муса Дүнјамалыјев, тәсәррүфат
рәһбәрләри Нуруш Әлијев, Гызгајыт Һәсәнова,
Шамама Һәсәнова, Николај Никитин, Тофиг
Әлијев, Сурен Адамјан, Самвел Мамунтс, Һү-
сејн Ағајев, Хураман Аббасова, Јусиф Исма-
јылов, Күлбала Хәлилов вә бир чох башгала-
ры кәнд тәсәррүфатынын мүвәффәгијјәтләринә
мисилсиз көмәк көстәриләр.

Республика кәнд тәсәррүфатынын наилиј-
јәтләри онунчу бешилиликдә партија тәрәфин-
дән дәфәләрлә јүксәк тијмәтләндирилмишдир.
Мәркәзи Комитә Азәрбајчан зәһмәткешләринә
өз тәбрикинә социалист өһдәликләринин һәр
ил тамамилә вә артыгламасилә јеринә јети-
рилмәсини республикамызын кәнд тәсәррүфа-
ты ишчиләринин јахшы ән'әнәси адландыр-
мышдыр. Кәнд әмәкчиләри бу ән'әнәни мөһ-
кәмләндириб артырараг Азәрбајчан кәнд тә-
сәррүфатынын зәнкин потенциал имканлары-

ны ишин хидмэтинэ вермэји, онун сэмэрэлилинин, һәр һектарын, һәр машинын, күбрэнин һәр тонунун фәјдасыны даһа да жүксәлтмәји өслэринин башлыча вәзифәси һесап едирләр.

Бу мүрәккәб ишдә республика партија тәшкилаты Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин белә бир көстәришини рәһбәр тутур: чари вәзифәләри јеринә јетирәркән, кәнд тәсәррүфаты үчүн елә бир мадди вә техники база јаратмаг јолунда ирәлијә доғру бөјүк аддым атмалы-јыг ки, бу, кәләчәкдә кәнд тәсәррүфаты истәһсалы вә кәндин дәјишдирилмәси илә әлагәдар олан проблемләри тамамилә һәлл етмәјә, әкинчилијин кортәбии гүввәләрдән асылылығыны азалтмаға көмәк етсин. «Азәрбајчан ССР-дә кәнд тәсәррүфаты истәһсалыны даһа да ихтисаслашдырмаг, үзүмчүлүјү вә шәрабчылығы инкишаф етдирмәк тәдбирләри һаггында» Сов.ИКП МК-нын вә ССРИ Назирләр Советинин 1979-чу ил февралын 22-дә гәбул олунамуш гәрары мәнз бу мөгсәдә хидмәт едир.

Партија вә һөкүмәтин гәрары Азәрбајчанын партија тәшкилатыны, бүтүн зәһмәткешләрини кәнд тәсәррүфатынын инкишаф етдирилмәсинә даир узунмүддәтли, ајдын вә дәгиг програмла силаһландырмышдыр. Бу програм республика халг тәсәррүфаты планынын он биринчи бешиллик үчүн кәнд тәсәррүфаты үзрә әсас көстәричиләрини, узун бир дөвр үчүн, 2000-чи иләдәк кәнд тәсәррүфаты истәһсалынын даһа да ихтисаслашдырылма-сынын вә тәмәркүзләшдирилмәсинин башлыча истигамәтини мүәјјән едир, республиканын бүтүн социал-игтисади инкишафынын сүр'әтини артырмаг үчүн принципчә јени, әзәмәтли имканлар ачыр.

Гәрарда Азәрбајчан кәнд тәсәррүфатынын даһа да ихтисаслашдырылмасы саһәсиндә нәзәрдә тутулмуш тәдбирләр кәнд тәсәррүфаты истәһсалынын бүтүн саһәләринин даһа да интенсивләшдирилмәси вә ән әввәл үзүмчүлүјүн даһа интенсив инкишаф етдирилмәси үчүн әл-веришли шәраит јарадыр, үзүм истәһсалы һәчминин 1990-чы илдә 2,5—3 милјон тона чатдырылмасыны тәмин едир.

1981—1985-чи илләрдә республика кәнд тәсәррүфатынын комплекс инкишафы үчүн 1 милјард 350 милјон манат, мелиорасија вә су тәсәррүфаты гурғулары тикинтиси үчүн 1 милјард 200 милјон манат мәбләғиндә дөвләт әсаслы вәсаит гојулушу ајрылмышдыр. Ири һидротехники комплексләр, чохлу мигдарда дәрјача тикилмәси нәзәрдә тутулмушдур ки, бу да суварылан торпагларын су тәминатыны хејли јахшылашдырачагдыр; үзүмлүкләр салынмасы үчүн јени суварылан саһәләр истифадәјә вериләчәкдир. Беләликлә, жүксәк вә сабит үзүм, памбыг, тәрәвәз вә башга кәнд тәсәррүфаты биткиләри мәнсулу көтүрмәк үчүн мөһкәм тәмәл јарадылыр.

Сов.ИКП МК вә ССРИ Назирләр Совети гәрарынын һәјата кечирилмәси өлкәнин кәнд тәсәррүфаты истәһсалынын, бүтүн игтисадијатынын инкишафында Азәрбајчан ССР-ин пајынын дурмадан артмасына көмәк едәчәк, Үмумиттифаг кәнд тәсәррүфаты әмәји бөлкүсүндә республиканын ролуну жүксәлдәчәкдир.

Онунчу бешилликдә нәглијјатын бүтүн нөвләри даһа да инкишаф етмишдир. Онларын жүк дөвријјәси доғгузунчу бешиллијин һәмин дөврүндәкинә нисбәтән 1,2 дәфәдән чох артмыш, нәглијјат васитәләриндән истифадәнин сәмә-

рилилији јүксэлмишдир. Дәмирјолчулар јүк көндәрилмәсинә даир бешиллик планы вахтындан әввәл, дөрд ил ики ајда јеринә јетирмишләр. Азәрбајчан дәмир јолунун коллективи јүксәк истехсалат наилијјәтләринә көрә Октјабр Ингилабы ордени илә тәлтиф едилмишдир.

Хәзәр Кәмичилији Идарәси үзрә онунчу бешилликдә гуру јүк дашыномасы доггузунчу бешилијин мүвафиг дөврүндәкинә нисбәтән 1,1 дәфә артмышдыр, идарә јени мүасир кәмишләр алмышдыр. Үмуми истифадәдә олан автомобил нәглијјатынын јүк дашымалары 61 фаиз, сәрнишин дашыномасы 29 фаиздән чох артмышдыр. Азәрбајчан авиасијадан халг тәсәррүфатында истифадә олунмасына даир бешилијин дөрд илинин плаңыны 1979-чу илин сентјабрында јеринә јетирмишләр. Рабитә васитәләри сүр'әтлә инкишаф етдирилир. Истифадәјә верилмиш автомат телефон стансијаларынын күчү онунчу бешилликдә 112 мин нөмрә олмушдур. Бу, бүтүн доггузунчу бешилликдәкиндән 2,2 дәфә чохдур. 1981-чи илдә 27 мин нөмрәли АТС-ләр истифадәјә верилмишдир.

Республикада әсаслы тикинти мисилсиз вүс'әт алмышдыр. 1976—1980-чи илләрдә халг тәсәррүфатынын инкишафына 9 милјард манатдан чох әсаслы вәсаит ајрылмышдыр ки, бу да доггузунчу бешилликдәкиндән 1,4 дәфә артыгдыр. Ејни вахтда тикилән објектләрин мигдарынын ардычыл азалдылмасы, вәсаитин бурахылыш тикинтиләриндә вә ән мүһүм тикинтиләрдә чәмләширилмәси, онун хејли һиссәсини мөвчуд мүәссисәләрин јени техника илә тәһиз едилмәсинә, јенидән гурулмасына вә

кенишләндирилмәсинә јөнәлдилмәси сајәсиндә дөвләт әсаслы вәсаит гојулушу сәмәрәлилијинин јүксәлдилмәси тә'мин едилмишдир. 1976—1980-чи илләр әрзиндә әсас фондларын ишә салыномасы доггузунчу бешилијин сәвијјәсини 1,4 дәфә өтүб кечмишдир. 61 јени ири мүәссисә вә 33 истехсалат, 60-дан чох дөвләт вә тәсәррүфатларарасы һејвандарлыг комплекси вә гушчулуг фабрики тикилиб истифадәјә верилмишдир. Алүминиум оксиди, сулфат туршусу, минерал күбрә, синтетик јујучу васитәләр истехсал едән, нефтајыран, нефт-мә'дән аваданлыгы вә электротермик аваданлыг, електрик мүһәррикләри, һесаблајычы электрон техника, автоматлашдырма чиһазлары вә васитәләри бурахан гурғулар вә башга гурғулар ишә салыномышдыр.

Республиканын иншаатчылары—јүнкүл сәнајә вә јејинти мәһсуллары сәнајеси објектләринин вахтындан әввәл ишә салыномасы уғрунда Үмумиттифаг социализм јарышынын, Сов.ИКП МК тәрәфиндән бәјәнилмиш һәмин јарышын тәшәббүсчүләри гәбул етдикләри јүксәк өһдәликләри мүвәфғәијјәтлә јеринә јетириләр. Ири фабрикләр—илкин јун е'малы, ховлу иплик, халча мә'мулаты истехсал едән фабрикләр, 15 јени илкин шәраб заводу, түтүн, чај, тахыл е'малы, әт, сүд вә гуш истехсалы мүәссисәләри истифадәјә верилмишдир. Електрик хәтләринин, газ кәмәрләринин, нефт кәмәрләринин, автомобил вә дәмир јолларынын, шәһәрләрарасы кабел-рабитә хәтләринин узунлуғу артмышдыр. Үмуми тутуму 700 милјон кубметр олан Тәртәрчај, Ханбуланчај вә Арпачај дәрјачалары истифадәјә верилмишдир ки, бунун да сајәсиндә 145 мин һектардан

чох торпағын су тәминатыны артырмаг мүмкүн олмушдур. 63 мин гектар јени суварылан торпаг истифадәјә верилмишдир.

Оунучу бешилликдә үмуми саһәси 6,9 миллон квадратметр олан јашајыш евләри, тәгрибән 176 мин нәфәрлик мәктәбләр, 23 мин нәфәрлик мәктәбәгәдәр ушаг тәрбијә мүәссәләри, чохлу хәстәхана, поликлиника, тичарәт вә мәдәни-мәишәт объекти тикилмишдир.

Республика иншаатчыларынын чохминли дәстәсинин нүмајәндәләри—Сәфәрәли Мәммәдов, Мәммәд Һүсәјнов, Идрис Дадашов, Артјом Мирзојан, Бәһлул Бајрамов, Ургијә Әсәдова, Анатоли Запалатски, Абдулла Бабашов, Владимир Лукошкин, Ханырза Һүсәјнов, Һәсән Һүсәјнов, Һафиз Маһмудов, Сафијар Мустафајев, Элман Гасымов, Күлбала Мәһәррәмов. Гүдрәт Шәкәров вә бир чох башгалары жүксәк мәһсулдар әмәк нүмунәләри кәстәрилләр.

Сәнајә вә кәнд тәсәррүфаты истәһсалынын динамик инкишафы әсасында социал инкишафа даир бешиллик план тапшырыглары мүвәффәгијјәтлә һәјата кечирилләр, зәһмәткешләрин мадди рифаһы дурмадан жүксәлир. Рифаһ һалынын ән мүһүм кәстәричиси—адамбашына реал кәлир хејли артмышдыр. Беш ил әрзиндә фәһлә вә гуллугчуларын орта әмәк һаггы 19 фаиз, гуллугчуларын әмәјинә верилән һагг 76 фаиз артмышдыр. Пәракәндә әмтәә дөвријјәси 29 фаиз, әһалијә мәишәт хидмәтләринин һәчми 54 фаиз артмышдыр. Тәкчә 1980-чи илдә әһалијә 1969-чу илдәкиндән 2,8 дәфә чох хидмәт кәстәрилмишдир.

Бешиллик тапшырыгларынын вахтындан әввәл јеринә јетирилмәсиндә республика алимләринин бөјүк јарадычылыг пајы вардыр. Он-

лар фундаментал вә тәтбиги тәдгигатларын мијјасыны ардычыл кенишләндирәрәк, бунларын нәтичәләрини истәһсалатда әзмлә тәтбиг едәрәк, елми-техники ингилабын наилијјәтләрини социалист тәсәррүфатчылыг системинин үстүнлүкләри илә бирләшдирмәк вәзифәсини мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилләр, истәһсалын сәмәрәлилијинин вә бурахылан мәһсулун кејфијјәтинин жүксәлдилмәсинә көмәк едилләр. Азәрбајчанын әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләри коммунизм идеалларынын көзәллијини вә әзәмәтини тәрәннүм едән, јени зирвәләрә учалмага руһландыран бир чох јени әсәрләр јаратмышлар.

Беләликлә, сәнајә вә кәнд тәсәррүфаты мәһсулу истәһсалынын динамик артмасы, планларын вә социалист өһдәликләринин тамамилә вә артыгласилә јеринә јетирилмәси 70-чи илләрдә инкишафымызын апарычы тәсәррүфат-сијаси мејлинә чеврилмишдир. Һәр ил Азәрбајчан зәһмәткешләринин Үмумиттифаг социализм јарышында галиб чыхмасы, сәнајә вә кәнд тәсәррүфаты үзрә онунучу бешиллик планын республика тәрәфиндән вахтындан әввәл јеринә јетирилмәси бу мејлин ән парлаг тәзаһүрү олмушдур.

Бүтөвлүкдә бешиллик әрзиндә сәнајә истәһсалынын үмуми һәчми 40 милјард маната чатмышдыр ки, бу да доггузунчу бешиликләкиндән бир дәфә јарым чохдур вә ја үст-үстә алтынчы, једдинчи вә сәккизинчи бешилликләрдәки гәдәрди. Сәнајә саһәсиндә стратежи вәзифәнин һәјата кечирилмәси—онун структурунун тәкмилләшдирилмәси, саһәләрарасы вә саһәләрдаһили пропорсијаларын јахшылашдырылмасы, сәнајә истәһсалынын үмуми һәч-

миндә мütәрэгги сәһәләрин хусуси чәкисинин артырымасы ардычыл давам етдирилмишдир. Инди үмуми мәһсулун 1975-чи илдәки 24,7 фаизи вә 1970-чи илдәки 22,5 фаизи әвәзинә 28 фаизи мütәрэгги сәһәләрин пәјына дүшүр. Һәмин сәһәләрдә истеһсалың үмуми һәчми доггузунчу бешилликдәкинә нисбәтән тәгрибән икигәт чоһалмышдыр.

ССРИ-нин халг тәсәррүфаты комплексиндә республиканын пәјы артмышдыр. 1970-чи илдәкинә нисбәтән өлкәнин сәнаје истеһсалынын үмуми һәчминдә Азәрбајчанын сәнаје мәһсулунун хусуси чәкиси 32 фаиз, кәнд тәсәррүфаты мәһсулунун үмуми истеһсалында онун пәјы исә тәгрибән 2 дәфә артмышдыр.

Онунчу бешиллијин мүһүм јекунларындан бири ондан ибарәтдир ки, 1980-чи илин ахырларына јахын республикамыз Кејфијјәт нишанлы мәһсулун хусуси чәкисинә көрә орта иттифаг сәвијјәсини өтүб кечмишдир. Електротехника сәнајеси, әлван металлуркија, јүнкүл сәнаје вә јејинти мәһсуллары сәнајеси үчүн машынгајырма, нефт машынгајырма, кимја вә нефтајырма вә башга сәнаје сәһәләри кими апарычы сәһәләрдә кејфијјәт көстәричиләри јүксәкдир. Јүксәк кејфијјәт категоријалы мәмулат адларынын сәјы артмыш, бу чүр мәмулат бурахан мүәссисәләрин даирәси вә чоғрафијасы кенишләнмишдир. Республикада истеһсал едилән мәһсулун кејфијјәтинин јүксәлдијини онун ихрачынын артмасы да сүбүт едир. 1980-чи илдә бу мәһсулун ихрачы 1970-чи илдәкинә нисбәтән тәгрибән бир дәфә јарым артмышдыр.

Өтән ики бешиллик әрзиндә кәнд тәсәррүфаты потенсиалы, Азәрбајчан игтисадијјатын-

да кәнд тәсәррүфаты истеһсалынын пәјы гәтгәт артмышдыр. Һәмин илләрдә игтисадијјатын аграр бөлмәси республиканын тарихиндә көрүнмәмиш сүр'әтлә инкишаф етмишдир. Әкинчилик мәдәнијјәти јүксәлмишдир. Республика кәнд тәсәррүфатынын инкишафында интенсив амилләр үстүн рол газанмышдыр. Бунун әсасында памбыгчылыг, үзүмчүлүк, тәрәвәзчилик, түтүнчүлүк даһа сүр'әтлә инкишаф етмишдир.

Бу илләр әрзиндә республика кәнд тәсәррүфаты истеһсалынын чоһсаһәли характери нәзәрә алынмагла онун ихтисаслашдырымасы принципләри вә структуру гәти мүәјјән едилмишдир. Тәчрүбә көстәрмишдир ки, республиканын ејни заманда памбыгчылыгы, тахыл тәсәррүфатыны, үзүмчүлүјү, тәрәвәзчилији, мејвәчилији, чај истеһсалыны, түтүнчүлүјү вә һејвандарлығы интенсив инкишаф етдирмәк имканлары вардыр. 2000-чи иләдәк кәнд тәсәррүфатынын инкишаф перспективләри, партијанын аграр сијасәтинин мүәсир тәләбләри нәзәрә алынмагла кәнд тәсәррүфаты истеһсалынын идарә олунмасынын оптимал системи, республика пилләсиндән рајон пилләсинәдәк онун структуру дәгиг мүәјјән едилмишдир.

Әсаслы тикинтидә нәзәрә чарпачаг дөнүш бу дөврүн фундаментал наилијјәтидир. Республикада даһа чоһ, даһа јахшы вә даһа тез тикмәјә башламышлар. Онунчу бешилликдә әсаслы вәсаит гојулушунун хејли чоһалмасы шәраитиндә илк дәфә олараг үмуми мәһсул, милли кәлир вә әсас фондлар үстүн сүр'әтлә артмышдыр. Халг тәсәррүфатына 9 милјард манат әсаслы вәсаит гојулушу јөнәлдилмишдир ки, бу да үст-үстә једдинчи вә сәккизинчи бешилликләрдәкиндән хејли артыгдыр. Техники тә-

рэггини мүүжэн едэн вэ халг истехлакы маллары бурахан сахэлэрин инкишафына эввэлки беш илдэкиндэн 1,3 дэфэ чох вэсаит гојулмушдур.

Сэнаје вэ кэнд тэсэррүфаты эмэкчилэринин ихтисасынын, техники билик вэ сијаси мэдэнијјэт сэвијјэсинин јүксэлмэси, фәһлә синфинин кәнч нэслинин, кэнд үчүн мүтэхэссислэрин бөјүк бир ордусунун һазырланмасы, мүһэндистехник рәһбәрлијинин күчләнмэси фәалијјәтимизин эн мүһүм јекунларындан бири олмушдур. Халг тэсэррүфатынын бүтүн сахэлэриндә адамлар вар гүввә илә, мүэссисэнин, республиканын, бүтүн өлкэнин мүвәффәгијјәтлэринә өзлэринин көмәји үчүн шәхси мäs'улијјәт һисилә ишлэјирләр.

Әлдә едилән нәтичэләр инамла демәјә имкан верир ки, Сов.ИКП Мәркәзи Комитәси тәрәфиндән 1970-чи илдә республиканын коммунистлэри, бүтүн зәһмәткешлэри гаршысында гојулмуш вәзифэләр мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилмишдир. Игтисадијјатын узун сүрән керилијинә тамамилә сон гојулмушдур, нөгсанлар ардычыл арадан галдырылып, игтисадијјатын дурмадан, динамик инкишафы тәмин едилмишдир.

Республиканын јарым әсрлик јубилејиндән кечән он ил әрзиндә онун социал-игтисади јүксәлиши үчүн зәмин олан амиллэри тәһлил едәркән, биз там әсасла дејирик ки, бу, Коммунист Партијасынын баш хәттинин, Сов.ИКП XXIV вә XXV гурултајларынын, Сов.ИКП Мәркәзи Комитәси пленумларынын тарихи гәрарларынын ардычыл һәјата кечирилмәсинин нәтичәсидир. Бизим наилијјәтләримиз Совет Азәрбајчанына партијанын Мәркәзи Ко-

митәсинин, МК Сијаси Бүросунун, Совет һөкүмәтинин даими диггәти вә гајғысы сајәсиндә мүмкүн олмушдур.

Азәрбајчана әмәли јардым көстәрмәк үчүн Сов.ИКП МК вә ССРИ Назирләр Совети бу илләр әрзиндә республикамыз һаггында беш гәрар гәбул етмишләр. Бизим үчүн бу тарихи сәнәдләр сүбут едир ки, Ленин ән'әнэләри, һәр бир республиканын, һәр бир халгын инкишафына Ленин гајғысы партијанын бүкүнкү ишләриндә јашајыр вә тә'сир көстәрир. Бунларда социал-игтисади гәрарларын дилинә чеврилән Ленин сијасәти өз тәчәссүмүнү тапмышдыр. Партија вә һөкүмәтин гәрарлары Азәрбајчан игтисадијјатынын узун сүрән керилијинин арадан галдырылмасында, мәһсулдар гүввэлэрин јүксәк инкишаф сүр'әтинә наил олунмасында, елми-техники тәрэггинин сүр'әтләндирилмәсиндә, зәһмәткешлэрин рифаһынын вә мэдэнијјәтинин јүксәлдилмәсиндә чох бөјүк рол ојнамышдыр. Бу гәрарлар доггузунчу вә онунчу бешиликләрдә вә узун перспективдә республика игтисадијјатынын һәртәрәфли инкишафы үчүн мөһкәм тәмәл гојмушдур.

Бизим мүвәффәгијјәтләримиз илһамлы әмәјин, кениш вүс'әт алан, әсл тэсэррүфатчылыг мәктәбинә, ичтимаи истехсалын сәмәрәлијјини вә ишин кејфијјәтини јүксәлтмәк уғрунда реал гүввәјә чеврилән социализм јарышынын нәтичәсидир.

Һәр бир совет республикасы кими, Азәрбајчанын да мүвәффәгијјәтлэри бүтүн өлкэнин үмуми наилијјәтлэринин бир һиссәсидир. Бу мүвәффәгијјәтлэрин әсасыны ваһид халг тэсэррүфаты комплекси, ССРИ халгларынын гаршылыглы јардымы вә гардашчасына достлуғу

тәшкил едир. Бу, игтисади вә мэдәни гуручулуғун бүтүн истигамәтләриндә сүр'әтли ирәлиләјишимизин ән мүнүм мәнбәләриндән биридир.

Бакыда Азәрбајчан ССР-ә Ленин ордени тәгдим олунмасы шәнликләриндә чыхыш едәркән Л. И. Брежнев республиканын наилијјәтләрини тә'мин едән амилләрә дәрин тәһлил вермишдир. О демишдир: Бу мүнвәффәгијјәтләр «һәр шејдән әввәл онун сәбәбинә газанылмышдыр ки, Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси, онун Бүросу... партијанын хәттини принципаллыгла, ардычыл вә гәтијјәтлә һәјата кечирирләр. Онун сәбәбинә ки, республиканын партија, совет, һәмкарлар иттифагы, комсомол тәшкилатлары, тәсәррүфат органлары әлбир вә мөгсәдјөнлү фәалијјәт көстәрир, нечә дејәрләр, бир нөгтәјә вурурлар»¹.

Партија, совет, тәсәррүфат, һәмкарлар иттифагы, комсомол тәшкилатларынын тәшкилатчылыг вә идеоложи фәалијјәтинин күчләнмәси бу ишин мүнүм шәрти олмушдур. Биз бүтүн саһәләрдә партија һәјатынын Ленин нормаларынын, объективлик вә әдаләт принципләринин бәргәрар олмасыны, партија вә дөвләт интизамынын мөһкәмләnmәсини, кадрлара һөрмәтлә, хејирхаһлыгла вә ејни заманда чидди тәләбкарлыгла јанашылмасыны нәзәрдә

¹ Халғларын әмәк гәһрәмәнлыгы вә гардашлыгы Вәтәнин гүдрәт мәнбәләридир. Сов.ИКП МК-нын Баш катиби, ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј'әтинин Сәдри Л. И. Брежнев јолдашын Бакы шәһәриндә Азәрбајчан ССР-ә Ленин ордени тәгдим едилмәси шәнликләриндә олмасы. 24—27 сентјабр, 1982-чи ил, сәһ. 16—17.

тутуруг. Биз коммунистләрин, рәһбәр ишчиләрин мәс'улијјәтинин дурмадан јүксәлдилмәсини, нөгсанлара вә гүсурлара принципал мүнәсибәт бәсләнилмәсини, тәнгид вә өзүнүтәнгидин кенишләндирилмәсини, көрүлән тәдбирләрин ашкарлығыны нәзәрдә тутуруг. Азәрбајчан партија тәшкилатынын топладыгы тәчрүбә тәсдиг едир ки, интизам вә мүнвәффәкилик, әмәк коллективләринин тәшәббүсүнә архаһланмаг, кадр ишини даим тәкмилләшдирмәк, јүксәк тәләбкарлыг нә гәдәр вачибдир.

Даһа сонра, сөһбәт коммунизм гуручусунун әхлаг кодексинин принципләри, социалист биркәјашајышы нормаларына чидди әмәл едилмәси руһунда зәһмәткешләрин идеја-сијаси, әмәк вә мә'нәви тәрбијәсини тәкмилләшдирмәк һаггында, вәзифәли шәхсләрин өз хидмәт мөвгејиндән суи-истифадә етмәси фактларына, мешшан, хырда буржуа, хүсуси мүлкијјәтчилик психолокијасынын тәзаһүрләринә, «әшја азарына», протексионизмә, рүшвәтхорлуға, коммунист әхлагынын бүтүн антиподларына, бүтүн мәнфи һаллара гаршы барышмаз мүбаризә һаггында кедир. Бүтүн бунлар үст-үстә елә сағлам, ишкүзар, мә'нәви-психоложи шәраит јарадылмасыны тә'мин етмишдир ки, һәммин шәраитдә һәр бир әмәкчинин јарадычылыг имканлары өзүнү долғун шәкилдә бүрузә верир, онун сијаси вә истеһсал фәаллығы јүксәлир, республикамызын ирәлиләјишини сүр'әтләндирир. Л. И. Брежневин дедији кими, «республикада јахшы ишкүзар әһвали-руһијјә, сағлам мә'нәви-сијаси шәраит, бејнәлмиләлчилик вә халғлар гардашлығы

руһу һөкм сүрүр»¹. Бу, тәшкилатымызын өтән илләр әрзиндә әлдә етдији наилијјәтләрин башлычасыдыр.

Сосиал-игтисади вә мәнәви инкишафын фәтһ едилмиш зирвәләринә, топланмыш тәч-рүбәјә архаланан, Коммунист Партијасы әтрафында сых бирләшән Азәрбајчан зәһмәткешләри 80-чи илләрә инамла гәдәм гојдулар. Республиканын биографијасында јени сәһифә ачылды, лакин бу барәдә сонра сәһбәт кедәчәкдир.

ОН БИРИНЧИ БЕШИЛЛИЈИН АДДЫМЛАРЫ

Онунчу бешилликдә республиканын кечдији јола Азәрбајчан Коммунист Партијасынын ХХХ гурултајы јекун вурду. Азәрбајчан Коммунистләри Ленин партијасына, Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинә алныачыг рапорт вердиләр: Сов.ИКП ХХV гурултајынын ирәли сүрдүјү әсас сијаси вә игтисади вәзифәләр мүнвәффәгијјәтлә јеринә јетирилмишдир. Сәнајә вә кәнд тәсәррүфаты мәнсулларынын истәһсалында рекорд кәстәричиләр әлдә едилмишдир. Игтисадијјат вә мәдәнијјәтин бүтүн сәһәләриндә, зәһмәткешләрин мадди вә мәнәви тәләбатынын өдәнилмәсиндә әлдә едилмиш нәтичәләр доггузунчу бешиллијин наилијјәтләрини хејли өтүб кечир.

Партијанын планларыны һәјата кечирмәк уғрунда Азәрбајчан партија тәшкилатынын, зәһмәткешләринин фәдакар мүнбаризәси Сов.ИКП ХХVI гурултајы тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилди.

Республиканын коммунистләри, зәһмәткешләри али партија мәчлисинин трибунасындан сәсләнән бу сөzlәри чох бөјүк севинч вә ифтихар һиссилә гаршыладылар: «Онунчу бешиллик тапшырыларынын вахтындан әввәл јеринә јетирилмәси үчүн зәһмәткешләри сәфәрбәрлијә алмаг сәһәсиндә Азәрбајчан Ком-

¹ Халгларын әмәк гәһрәмәнлығы вә гардашлығы Вәтәнин гүдрәт мәнбәләридир. Сов.ИКП МК-нын Баш катиби, ССРИ Али Совети Рәјасәт һејәтинин Сәдри Л. И. Брежнев јолдашын Бакы шәһәриндә Азәрбајчан ССР-ә Ленин ордени тәгдим едилмәси шәнликләриндә олмасы. 24—27 сентјабр, 1982-чи ил, сәһ. 16.

мунист Партијасынын фəалијјəти мўсбəт гиј-мəтə лəјигдир»¹. Биз бу гијмəти Азəрбajчан партијə тəшкилатына Сов.ИКП Мəркəзи Комитəсинин даими диггəтинин вə бəјүк е'тима-дынын јени тəзəһүрү, даһа јəхшы ишлэмək, даһа артыг наилијјəтлэр əлдə етмək тапшыры-ғы һесаб едирик.

Гаршымызда гојулмуш мəгсəдлэрə наил олмағын јоллары, методлары вə васитəлэри ичтимаи тэрэггинин јени кениш үфүглəрини ачан Сов.ИКП XXVI гурултајынын тарихи гəрарларында мўјјэн едилмишдир. Биз өз иши-миздə партијанын игтисади стратекијасынын, он биринчи бешиллик үчүн вə 1990-чы илэдək олан дөвр үчүн гурултајын ишлəјиб һазырла-дығы стратегијанын белə бир мүддэасыны əсас тутуруг ки, бешиллијин башлыча вəзифə-си совет адамларынын рифаһыны даһа да јəх-шылашдырмагдан, халгын мадди вə мэдəни һəјат сəвијјəсини дурмадан јүксəлтмəкдэн ибарəтдир. Гурултајын гејд етдији кими, бу-нун үчүн елми-техники тэрэггинин сүр'əтлэн-дирилмəсини, игтисадијјатын интенсив инки-шаф јолуна кечирилмəсини, истехсал потен-сиалындан даһа сэмэрəли истифадə олунмасы-ны, еһтијатларын бүтүн нөвлəринə һэр васитə илə гəнаəт едилмəсини, ишин кејфијјəтинин јəхшылашдырылмасыны тə'мин етмək лəзым-дыр.

Игтисади вə социал инкишаф планларын-да Азəрбajчан ССР-ин милли кəлирини 1981—1985-чи иллэр эрзиндə 29 фаиз, сəнаје истех-салыны 30 фаиз, эмək мəһсулдарлығыны 23

фаиз артырмаг нэзəрдə тутулур. Кəнд тэсэр-рүфатынын үмуми мəһсулунун орта иллик һəчми онунчу бешилликдəкинə нисбətэн 15,2 фаиз артачагдыр. Республика кəнд тэсэррүфа-тынын комплекс инкишафы үчүн 3,1 милјард манат əсаслы вəсаит гојулушу јөнəлдилəчək-дир. Бу, халг тэсэррүфатына əсаслы вəсаит гојулушунун бүтүн һəчминин 30 фаизи гэдэр-дир. Мəһсулун кејфијјəтини јəхшылашдырмаг, маја дəјəрини ашағы салмаг саһəсиндə, халг тэсэррүфатынын дикэр һəлледици саһəлэри үзрə јүксək зирвэлэр мўјјэн едилмишдир.

Республиканын партијə, совет, һəмкарлар иттифагы, комсомол вə тэсэррүфат органлары XXVI гурултајын ирəли сүрдүјү эзэмəтли вə-зифəлэри һəјата кечирэрək өз сəјлəрини со-сиал-игтисади инкишафын үмдə проблемлэри үзəриндə чəмлəшдирмишлэр. Бунлар ашағы-дакылардыр:

—мəчму ичтимаи мəһсул истехсалына нис-бətэн милли кəлирин үстүн артымынын, истех-лака јөнəлдилэн милли кəлирин даһа сүр'əтлə артмасынын тə'мин едилмəsi;

—мəһсулдар гүввэлəрин даһа сэмэрəли јер-лəшдирилмəsi, рекионларын игтисади инки-шаф сəвијјəсинин таразлашдырылмасы бүтүн эмək габилијјəтли эһалинин ичтимаи истехса-ла чəлб едилмəsi;

—елми-техники тэрэггини мўјјэн едэн са-һəлəрин үстүн инкишафы һесабына сəнаје структурунун даһа да тəкмиллəшдирилмəsi;

—електрик енержисинə игтисадијјатын тə-лəбаты илə онун истехсалы арасында, кəнд тэ-сэррүфаты мəһсуллары истехсалынын һəчми илə бу мəһсуллары е'мал едэн гурғуларын кү-чү арасында, халг истехлакы маллары истех-

¹ Сов.ИКП XXVI гурултајынын материаллары, сəһ.93.

салы илэ эһалинин тэлэбаты арасында ујғун-сузлугларын арадан галдырылмасы;

—минерал, хаммал еһтијатларындан вэ тэбии еһтијатлардан даһа комплекс гајдада истифадэ едилмэси вэ онларын максимум дэрэчэдэ сон мэхсула чеврилмэси.

Өлкэмиздэ социализм вэ коммунизм гуручулуғу тэчрүбэси инандырычы сурэтдэ көстөр кир ки, фэһлэлэрин, колхозчуларын, зијалыларын јарадычы зэкасы, јорулмаз эмэји, социалист игтисадијјатынын түкәнмэз еһтијат мәнбэлэрини вэ имканларыны тапыб халг тэсэррүфатынын хидмэтинэ вермэк бачарығы партијанын мүэјјән етдији планларын мүвэффэгијјэтлэ һэјата кечирилмэси үчүн тэминатдыр. Азэрбајчан ССР зэһмэткешлэринин он биринчи бешиллик үчүн социалист өһдэликлэри белэ јарадычылыг ахтарышларынын, һэр бир эмэкчинин ичтимаи сэрвэтин артмасына өз шэхси пајыны вермэјэ чалышмасынын нэтичэси олмушдур. Өһдэликлэрдэ ичтимаи истехсалын даһа динамик вэ пропорционал инкишафы, онун сэмэрэлијинин һэр васитэ илэ јүксэлдилмэси һесабына бешиллик эрзиндэ милли кэлири хејли артырмаг, сэнајэ истехсалынын һэчми үзрэ бешиллик планы вахтындан эввэл, 1985-чи ил октјабрын 7-дэк јеринэ јетирмэк, Кејфијјэт нишанлы мэхсул бурахылышыны 2 дэфэдән чох артырмаг нэзэрдэ тугулар.

Доггузунчу вэ онунчу бешилликлэрин шанлы эмэк наилијјэтлэри естафетини давам етдирэрэк, Совет Азэрбајчаны он биринчи бешиллијин башланғычында игтисади вэ социалмэдэни гуручулуғун бүтүн чэбһэлэриндэ јени гэлэбэлэр газанмышдыр. Республика он биринчи бешиллијин биринчи илинин бүтүн

планларыны вэ социалист өһдэликлэрини јеринэ јетирмиш, сэнајэ вэ кэнд тэсэррүфаты истехсалынын јенэ дэ хејли артмасыны тэмин етмишдир. 1981-чи илдэ истехсал едилән милли кэлир нэзэрдэ тугулан 3 фаиз эвэзинэ 9 фаиз артмышдыр. Бир ил эрзиндэ милли кэлирин мүтлэг артымы 690 милјон манатдан артыг олмушдур ки, бу да, мэхсэлән, јединчи бешиллик эрзиндэ элдэ едилдијиндән чохдур. Милли кэлир артымынын јүксэк сүр'эти мадди истехсалын бүтүн саһэлэринин интенсив инкишафынын, ихтисаслы ишчилэрин јени бөјүк бир дэстэсинин эмэјэ чэлб едилмэсинин нэтичэсидир. Бу исэ республика зэһмэткешлэринин артан тэлэбатынын өдэнилмэси, онларын реал кэлиринин артмасы үчүн элавэ имканлар ачмышдыр.

Сэнајэ јени мүэссисэлэр вэ истехсал гурулары алмыш, халг тэсэррүфатынын енержи тэчһизаты артмышдыр. Бир ил эрзиндэ миндән чох јени нөв мэхсулун бурахылышы тэшкил едилмиш, истехсалатдан 200 мүтэрэгги техноложипросес, 99 механиклэшдирилмиш вэ автоматлашдырылмыш хэтт тэтбиг олунмушдур.

Сэнајэ эмэкчилэри эн мүһүм мэхмулат нөвлэринин эксэријјэтинин сатышы һэчминэ вэ истехсалына даир иллик планы вахтындан эввэл, гэбул едилмиш өһдэликлэрдән беш күн габаг јеринэ јетирмишлэр. Истехсал һэчми өһдэликлэрдэ нэзэрдэ тугулан 6 фаиз вэ планда мүэјјән едилән 5,4 фаиз эвэзинэ 7 фаиз артмышдыр.

Сэнајенин ишинин сэмэрэлијини јүксэлтмэк барэдэ өһдэликлэр јеринэ јетирилмишдир. Эмэк мэхсулдарлығы планда нэзэрдэ тугулан 4,3 фаиз эвэзинэ 5,7 фаиз артмышдыр. Сэнајэ

мәһсулу артымынын 81,4 фаизи бу көстәричи һесабына әлдә едилмишдир.

Бир ил әрзиндә Кејфијјәт нишанлы мә'мулат истехсалынын һәчми вә'д едилән 1,2 дәфә әвәзинә 1,3 дәфә артмышдыр. Аттестасијадан кечирилмәли олан мәһсулун һәчминдә жүксәк кејфијјәт категоријалы мә'мулатын хүсуси чәкиси 36,5 фаиз тәшкил етмишдир. Фондверинин артырылмасына, мәнфәәтин һәчминә, мәһсулун маја дәјеринин ашағы салынмасына, елми-техники тәрәгги наилијјәтләринин истехсалатда тәтбигинә даир өһдәликләр артыгламасилә јеринә јетирилмишдир.

Республиканын нәглијјатчылары тапшырыгдан әлавә 3,8 милјон тон халг тәсәррүфаты жүкләри дашымышлар ки, бу да вә'д едилдиндән икигәт артыгдыр; нәглијјатын бүтүн нөвләринин жүк дөвријјәси 8 фаиз артмышдыр. Рабитә ишчиләри әһалијә хидмәт көстәрилмәсинә даир планлары вә өһдәликләри јеринә јетирмишләр.

Кәнд тәсәррүфаты әмәкчиләри јени көркәмли мүвәффәгијјәтләр газанмышлар. Мүрәккәб һава шәраитиндә онлар бүтүн әсас кәнд тәсәррүфаты биткиләринин рекорд мәһсулуну јетишдирмиш, мәһсул јығымыны вә тәдарүкүнү гыса мүддәтләрдә вә жүксәк кејфијјәтлә кечирмишләр. Памбыгчылар 1 милјон 15 мин тон Азәрбајчан памбығы тәһвил верәрәк диггәтәләјиг әмәк гәләбәси газанмышлар. Бу, онунчу бешиллијин орта иллик сәвијјәсини бир дәфә јарым өтүб кечир.

Үзүмчүләр жүксәк зирвәләрә чатараг 1 милјон 616 мин тон үзүм тәһвил вермишләр ки, бу да онунчу бешиллијин орта иллик тәдарүк сәвијјәсини 71 фаиз өтүб кечир вә 1969-чу ил-

дәкиндән тәгрибән 7 дәфә артыгдыр. Азәрбајчан өлкәдә ән ири үзүм истехсалчысына чеврилмишдир.

Тахылчылар гәбул етдикләри өһдәликләри хејли артыгламасилә јеринә јетирмишләр. Онлар 1 милјон 133 мин тон тахыл истехсал етмиш, дөвләтә 402 мин вә ја пландан 102 мин тон чох тахыл сатмышлар. Тәрәвәзчиләр жүксәк нәтичәләр әлдә едәрәк дөвләтә 640 мин тон вә ја 1970-чи илдәкиндән 2,4 дәфә чох мәһсул вермишләр. Бостан мәһсулу, чај јарпағы, барама, түтүн јарпағы вә башга мәһсуллар истехсалына вә дөвләтә сатышына даир социалист өһдәликләри артыгламасилә јеринә јетирилмишдир. Ёјвандарлар әт вә сүд истехсалынын вә сатын алынмасынын нәзәрә чарпачаг дәрәчәдә артмасына наил олмушлар. Кәнд тәсәррүфаты истехсалынын сәмәрәлији, тарла вә ферма мәһсулларынын кејфијјәти даим жүксәлир.

Аграр-сәнаје комплексинин әмәкчиләри он биринчи бешиллијин биринчи илинин әмәк нөвбәсиндә зәрбәчи кими ишләјәрәк јенә дә Вәтәни диггәтәләјиг нәтичәләрлә севиндирмишләр. Кәнд тәсәррүфаты үзрә планларын вә социалист өһдәликләринин вахтындан әввәл јеринә јетирилдији, кәнд тәсәррүфаты мәһсулунун истехсалында республика әмәкчиләринин рекорд зирвәләрә чатдыглары Сов.ИКП нојабр (1981-чи ил) пленумунда гејд едилмишдир.

Он биринчи бешиллијин старт илинин јекунларына көрә тәгрибән 4 мин нәфәр кәнд тәсәррүфаты габагчылы ССРИ-нин орден вә медаллары илә тәлтиф едилмишдир. Ән јах-

шыларын 6 нәфәри Сосиалист Әмәји Гәһрәманы адына лајиг көрүлмүшдүр.

Әсаслы тикинтидә мүнүм дәјишикликләр баш вермишдир. Проблемләрин һәллиндә топланмыш тәчрүбә, саһә еһтијатларынын ән мүнүм объектләрдә тәмәркүзләшдирилмәси игтисадијјатын инкишафына сәрф едилән вәсаитин сәмәрәлилијини хејли јүксәлтмәјә, баша чатдырылмамыш тикинтинин һәчмини азалтмаға имкан вермишдир. 1980-чи илдәкинә нисбәтән 1981-чи илдә 15 фаиз чох әсаслы вәсайт гојулушундан истифадә едилмиш, 10 фаиз чох тикинти-гурашдырма ишләри көрүлмүшдүр. Енеркетикада, нефт машынгајырмасында, чиһазгајырмада, электротехника, нефтајырма, кимја сәнајесиндә, јүнкүл сәнаједә, јејинти мәһсуллары сәнајесиндә вә башга сәнајә саһәләриндә 66-дан чох истеһсал гурғусу истифадәјә верилмишдир. Онлардан Бакы радио машынгајырма заводуну, Әли Бајрамлы чиһаз заводуну, һесаблајычы-электрон машынлара хидмәт едән мәһәлли мәркәзи көстәрмәк олар. Ири электротермик печләр истеһсалы заводу, Азәрбајчан Коммунист Партијасынын 60 иллији адына Бакы чиһазгајырма заводунун икинчи нөвбәси, башга мүүссисәләр сүр'әтлә тикилир.

Әввәлки илләрдә олдуғу кими, јенә дә республиканын мүүвәффәгијјәтләринин башлыча шәрти истеһсалын сәмәрәлилијини вә кејфијјәтини јүксәлтмәк уғрунда халг тәсәррүфатынын бүтүн саһәләриндә кенишләнән сосиализм јарышы олмушдур. 1981-чи илин елә илк күнләриндә сәнајә вә кәнд тәсәррүфаты габагчылары гијмәтли вәтәнпәрвәрлик тәшәббүсләри ирәли сүрмүшләр. Он биринчи бешиллијин

биринчи илинин планыны вахтындан әввәл јеринә јетирмәк барәдә онларын чағырышына јүзләрлә әмәк коллективи гошулмушдур.

Азәрбајчан КП МК бешиллијин биринчи илинин тапшырығларыны ССРИ Конститусијасы күнүнә—октябрын 7-дәк вә Бөјүк Октябрын 64-чү илдөнүмүнәдәк јеринә јетирмәк саһәсиндә Сов.ИКП XXVI гурултајы нүмајәндәләринин тәшәббүсүнү бәјәнмишдир. 200-дән чох мүүссисәнин, 11 миндән чох сехин, саһәнин вә бригаданын коллективләри, 250 мин әмәкчи онларын тәшәббүсүнә гошулуб өз планларыны һәмин әләмәтдар күнләрәдәк јеринә јетирмишдир. 350 сехин вә бригаданын коллективләри, 30 миндән чох фәһлә исә бешиллијин ики илинин тапшырығларыны јеринә јетирмишдир вә 1983-чү илин һесабына ишләјир.

Азәрбајчан КП МК-нын бәјәндији тәшәббүсләр—«Сәнајә истеһсалынын артым сүр'әти үзрә бешиллији дөрд илдә јеринә јетирмәли», «Бир бешиликдә ики бешиллији јеринә јетирмәли», «Он биринчи бешиллијин тапшырығларыны В. И. Ленинин анадан олмасынын 115-чи илдөнүмүнәдәк өдәмәли» вә башга тәшәббүсләр кениш јајылмышдыр. «ССРИ-нин тәшкилинин 60 иллијинә 60 зәрбәчи әмәк һәфтәси» һәрәкаты күтләви характер алмышдыр.

Он биринчи бешиллијин икинчи или шанлы јубилејин—Совет Сосиалист Республикалары Иттифагынын 60 иллијинин шәфәғләри илә нурланмышдыр. Азәрбајчан халгы чох бөјүк ичтимаи-сијаси әһәмијјәти олан бу һадисәни өлкәмизин бүтүн милләт вә халғларынын мөһрибан аиләсинин бөјүк бајрамы кими гејд етмәјә һазырлашыр. Азәрбајчан зәһмәткешләри Совет дөвләтинин јубилејини Сов.ИКП

XXVI гурултајынын тарихи гэрарларынын һәјата кечирилмәсиндә јени наилијјәтләрлә гаршыламаг барәдә партијанын чағырышына јекдилликлә гошулмушлар.

640 мүәссисә, сех, саһә вә бригада, минләрлә истехсалат габагчылы ССРИ-нин 60 иллији шәрәфинә социализм јарышында јүксәк көстәричиләрә наил олмушдур. Онлар он биринчи бешиллијин ики или планларынын вахтындан әввәл јеринә јетирилдији барәдә рапорт вермишләр.

Республиканын фәһлә синфи 1982-чи илин әввәлиндә бөјүк әмәк гәләбәси газанмышдыр. Каталитик риформинг үсулу илә бензин истехсал едән вә илкин гајдада нефт е'мал едән техноложии гурғулар комплексинин тикинтиси мүвәффәгијјәтлә баша чатдырылмыш, истифадәјә верилән гурғулар вахтындан әввәл ишә салынмышдыр. Јени комплексин тикилмәсинин вә истифадәјә верилмәсинин иштиракчылары өзләринин әмәк гәләбәси һаггында партијаја фәрәһлә рапорт вермишләр.

1976-чы илдә јарадылмыш гурғуларын ардынча бу комплексин тикинтисинин баша чатдырылмасы, онун истифадәјә верилмәси Азәрбајчан нефтајырма сәнајесинин әсаслы сурәтдә јенидән гурулмасы вә јени техника илә тәһиз едилмәси јолунда јени бөјүк аддым олмушдур. Бу, истехсалын сәмәрәлијини, бураһылан мәһсулун кејфијјәтини хејли јүксәлтмәјә, хаммал вә материал еһтијатларындан даһа сәмәрәли истифадә етмәјә имкан верир.

Сәнајә әмәкчиләри Сов.ИКП XXVI гурултајынын гэрарларыны һәјата кечирәрәк 1982-чи илин доггуз ајынын планыны сентјабрын 27-дә јеринә јетирмишләр. Сәнајә истехсалы-

нын сүр'әти кечән илин һәмин дөврүндәкинә нисбәтән 5,5 фаиз артмышдыр. Әмәк мәһсулдарлығы 4,4 фаиз јүксәлмиш, сәнајә мәһсулу артымынын 81 фаизиндән чоху бунун һесабына әлдә едилмишдир. Кәнд әмәкчиләри бүтүн көстәричиләр үзрә әввәлки илин рекорд сәвијјәсини өтүб кечмәји гәрара алмышлар.

Совет адамларынын рифаһыны дурмадан јүксәлтмәк уғрунда мүбаризәдә јени мәрһәлә ачан Сов.ИКП МК мај (1982-чи ил) пленумунун гэрарлары бүтүн өлкәдә олдуғу кими, республикада да бөјүк руһ јүксәклијинә вә әмәк чошғунлуғуна сәбәб олмушдур. Азәрбајчан зәһмәткешләри Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси пленумунун сәнәдләрини јекдилликлә бәјәнмишләр. Бу сәнәдләрдә чәмијјәтимизин вахты чатмыш социал-игтисади проблемләринә елми тәһлил верилмиш, Эрзаг програмынын маһијјәти, мәгсәд вә вәзифәләри өз әксини тапмыш, узун бир дөвр үчүн партијанын аграр сијасәтинин әсас истигамәтләри, өлкәнин аграр-сәнајә комплексинин фәалијјәтини көкүндән јахшылашдырмаг јоллары мүәјјән едилмишдир. Пленумун сәнәдләри јарадычылыг руһу илә, инсана, шәхсијјәтин һәр тәрәfli вә аһәнкдар инкишафы үчүн кетдикчә даһа әлверишли шәраит јарадылмасына гајғы илә ашыланмышдыр. Партијанын мүәјјән етдији тәдбирләрин мәгсәди мүмкүн гәдәр гыса бир мүддәт әрзиндә өлкәнин әһалисини әрзаг мәһсуллары илә е'тибарлы шәкилдә тәмин етмәкдән ибарәтдир. Бу, нәинки биринчи дәрәчәли игтисади вәзифә, һәм дә актуал социал-сијаси вәзифәдир.

Сов.ИКП МК мај пленумунун гэрарларыны, онун гәбул етдији ССРИ-нин Эрзаг прог-

рамыны һәјата кечирмәк үчүн Азәрбајчанда кениш иш апарылыр. Партија, совет, тәсәррүфат органларынын, аграр-сәнаје комплексинин һәр бир пилләсинин вәзифәләри сон дәрәчә дәгиг мүәјјән едилмишдир, кәнд тәсәррүфаты истәһсалынын мадди-техники базасыны мөһкәмләтмәк үчүн, онун әмәкчиләринин мә'нәви вә мадди чәһәтдән һәвәсләндирилмәсини күчләндирмәк, партија планларынын јеринә јетирилмәсини идеоложи чәһәтдән тә'мин етмәк үчүн тәдбирләр көрүлүр. Мај пленуму гәрарларынын јеринә јетирилмәси сәһәсиндә игтисади вә тәшкилати-сијаси тәдбирләр республика партија тәшкилатынын, Азәрбајчан коммунистләринин бүтүн чоһминли ордусунун мөгсәдјөнлү иши илә мөһкәмләндирилир.

Леонид Илич Брежневин Азәрбајчана кәлиши, онун 1982-чи ил сентјабрын 26-да республикаја Ленин ордени тәгдим етмәси чоһ бөјүк сијаси әһәмијјәтли һадисә, республиканын салнамәсиндә тарихи мәрһәлә олмушдур. Леонид Иличин Азәрбајчан КП МК-нын вә Азәрбајчан ССР Али Советинин тәнтәнәли ичласында вә республика рәһбәрләри илә сөһбәт заманы чыхышлары коммунизм идеалларынын тәнтәнәси уғрунда Азәрбајчан зәһмәткешләринин мүбаризәсиндә јени мәрһәлә ачмышдыр.

Шәһликләрин бөјүк сијаси фәаллыг вә руһ жүксәклији шәраитиндә кечмәси Коммунист Партијасына Азәрбајчан халгынын, бүтүн республика зәһмәткешләринин гызғын мәрһәбәт вә сәдагәтинин, партијанын ленинчи Мәркәзи Комитәси әтрафында онларын сых бирлијинин јени инандырычы сүбуту олмушдур. Азәрбајчанын фәһлә синфинин, колхозчу қәндлиләри-

нин, халг зијалыларынын наилијјәтләринә, партија, совет, һәмкарлар иттифагы, комсомол тәшкилатларынын, тәсәррүфат органларынын фәалијјәтинә верилән јүксәк гијмәт үчүн Сов.ИКП МК-ја, МК Сијаси Бүросуна, Совет һөкүмәтинә дәрин миннәтдарлығы нүмајиш етдирәрәк республиканын коммунистләри, бүтүн зәһмәткешләри даһа јахшы, даһа сәмәрәли ишләмәк, гәһләринин бүтүн һәрәрәтини, истә'дад вә бачарыгларыны јени чәмијјәт гурмаг кими мүгәддәс бир ишә сәрф етмәк әзминдә олдуғларыны билдирмишләр.

Мүәјјән едилән вәзифәләри һәјата кечирмәк сәһәсиндә әмәли тәдбирләр Азәрбајчан КП МК пленумунда мүзакирә олунмушдур. Бу пленумун һазырланмасында бүтүн республика фәал иштирак етмишдир. Азәрбајчан КП МК коммунистләрә, фәһләләрә, колхозчулара, зијалылара, бүтүн вәтәндашлара мүрачиәт едиб өз тәклифләрини вермәји хаһиш етмишди. Мүрачиәтә чаваб олараг минләрлә рә'ј, мәктуб, мә'лумат алынмышдыр. Бунларда ишкүзар мүлаһизәләр, гијмәтли тәшәббүсләр, конкрет сигналлар вә тәнгиди гејдләр вар иди. Азәрбајчан КП МК пленумунун сәнәдләри һазырланаркән онларын һамысындан тамамилә истифадә едилмишдир. Пленумда гәбул едилән гәрарлар инди ардычыл һәјата кечирилир.

Республиканын коммунистләри, зәһмәткешләри игтисадијјатын инкишаф етдирилмәсинин үмдә вәзифәләрини истәһсалын даһа да интенсивләшдирилмәси, онун сәмәрәлилијинин жүксәдилмәси, әмәк вә материал еһтијатларындан сәмәрәли истифадә едилмәси, елмитехники тәрәггичин сүр'әтләндирилмәси, тәсәр-

рүфатчылыг үслубу вә методларынын тәкмилләшдирилмәси, фәалијјәтин бүтүн саһәләриндә ишин кејфијјәтинин јахшылашдырылмасы јолу илә әзмлә јеринә јетирирләр.

Сов.ИКП XXVI гурултајынын гәрарларыны, он биринчи бешиллијин планларыны һәјата кечирмәк үчүн Азәрбајчанда гызғын иш кедир. Һәлә чох иш көрүлмәлидир. Мүтәрәгги саһәләрдә јени мүәссисәләр тикилмәсини, мөвчуд мүәссисәләрин кенишләндирилмәсини сүр'әтләндирмәк лазымдыр. Енеркетиканын мөһкәмләндирилмәсиндә јени сә'јләр тәләб олуначагдыр. Бу исә нефт-газчыхарма вә нефтајырма сәнајесини јени техника илә тәһиз етмәк, јени енеркетика гурғуларыны ишә салмаг, енержи еһтијатларына ән чидди гәнаәт режиминә әмәл етмәк демәкдир. Әкинчилик мәдәнијјәтини даһа да јүксәлтмәк, кәнд тәсәррүфаты, хусусән һејвандарлыг мәһсуллары истеһсалынын артырылмасы үчүн еһтијат мәнбәләриндән сәмәрәли истифадә етмәк чох мүһүм вәзифәдир. Әсаслы тикинтини, нәглијјәтин ишини даһа да јахшылашдырмаг биринчи дәрәчәли әһәмијјәти олан ишдир.

Мадди истеһсалын даһа да интенсивләшдирилмәси, вүс'әтли халг тәсәррүфаты вәзифәләринин мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилмәси республиканын елми, елми-техники потенсиалынын даһа гәтијјәтлә артырылмасыны, игтисадијјәтин бүтүн саһәләриндә бунлардан даһа долғун истифадә едилмәсини нәзәрдә тутур. Бурада алимләримиз, Азәрбајчанын бүтүн елми идарәләринин ишчиләри үмдә рол ојнамадыр.

Коммунистләрин авангард ролунун күчләнмәси, иш үслубунун јорулмадан тәкмилләш-

дирилмәси, партија тәшкилатларынын зәһмәткешләрлә әлагәләринин мөһкәмләнмәси, күтләләрин рә'јинә вә тәшәббүсүнә архаланмаг, тәнгид вә өзүнүтәнгидин даһа да кенишләндирилмәси, нөгсанлара вә гүсурлара принципал мүнасибәт, социалист биркәјашајышы нормаларына чидди риәјәт едилмәси, бизә јабанчы олан һәјат тәрзинин һәр чүр тәзаһүрләринә гаршы мүбаризә һәмишә олдуғу кими, јенә дә газанылан мүвәффәгијјәтләрин рәһнидир.

Нәзарәти вә ичранын јохланмасыны јорулмадан тәкмилләшдирмәк бөјүк әһәмијјәтә маликдир. Мәс'ул вәзифәләрин хејли артмасы шәраитиндә партија вә һөкүмәт директивләринин јеринә јетирилмәси саһәсиндә әмәли ишлә нәзарәтин үзви сурәтдә бирләшдирилмәсинә даим наил олмаг лазымдыр. Сөһбәт ондан кедир ки, нәзарәт вә ичранын јохланмасы партија вә дөвләт апаратынын һәр бир пилләсинин, һәр бир рәһбәр партија, совет, тәсәррүфат ишчисинин күндәлик тәшкилатчылыг фәалијјәтинин ән мүһүм тәркиб һиссәсинә чеврилсин.

Социализм јарышынын имканлары түкәнмәздир. Республиканын партија тәшкилатлары зәнкин тәчрүбәјә архаланараг күтләләрин тәшәббүсүнү вә јарадычылығыны инкишаф етдирир, онларын ичтимаи-сијаси фәаллығыны артырырлар. Бу бөјүк ишин е'тибарлы сурәтдә тә'мин едилмәсиндә партија тәшкилатларынын мүбариз силаһы идеоложи, сијаси-күтләви ишдир. Тәблиғатын һәјатла әлагәсинин мөһкәмләндирилмәси, социал-игтисади проблемләрин һәллиндә, халг тәсәррүфаты планларынын һәјата кечирилмәсиндә идеоложи амилләрин кетдикчә даһа фәал иштиракы

МӘ'НӘВИ ТЭРЭГГИ ЗИРВЭЛЭРИНЭ ДОҒРУ

тәрбијә ишинин истәһсалат иши илә әлагәлән-дирилмәсинин сәмәрәлилијини хејли артырыр.

Бу чохчәһәтли партија-сијаси фәалијјәт нәтичәсиндә әмәк коллективләриндә вә бүтөвлүкдә республикада мә'нәви-сијаси шәраит мөһкәмләнир, күтлэләрин әмәк вә ичтимаи-сијаси фәаллығы, онунла бирликдә исә истәһсал артыр, мәһсулун кејфијјәти јахшылашыр, ичтимаи ишләрин идарә олунмасы тәкмилләшир. Ирәлиләјиш, игтисадијјат вә мэдәнијјәтин тәрәггисиндә јени зирвәләрә јүксәлиш давам едир.

Совет сосиалист һәјат тәрзи игтисади тәрәгги илә мә'нәви тәрәггинин үзви сурәтдә әлагәләндирилмәси илә сәчијјәләнир. Чәмијјәтимиз коммунизм гуручулуғу јолу илә ирәлиләдикчә Ленин мэдәни ингилабынын көзәл бәһрәләри даһа санбаллы вә ајдын көрүнүр. Совет Азәрбајчаны мэдәнијјәтинин наилијјәтләри буна әјани мисалдыр.

Азәрбајчан халгынын гәдим мэдәнијјәтинин, елми тәфәккүрүнүн көкләри онун тарихинин дәринликләринә кедиб чатыр. Бир чох әсрләр боју Азәрбајчан халгы Шәрг әдәбијјаты вә инчәсәнәтинин, мүхтәлиф дөврләрин фәлсәфә вә елминин ән јүксәк наилијјәтләрини өзүндә тәчәссүм етдирән зәнкин, чохчәһәтли вә орижинал мэдәнијјәт јаратмышдыр. Ән гәдим заманлардан бурада тәбабәт, астрономија, ријазијјат, чоғрафија, тарих, фәлсәфә, әдәбијјат, мусиги мэдәнијјәти вә декоратив сәнәт, бәдии сәнәтләр инкишаф етмиш, көзәл ме'марлыг тикилиләри јарадылмышдыр.

Халгын истәдады, онун јарадычылыг дүһасы чох мәшһур олан «Китаби Дәдә Горғуд», «Короғлу» вә башгалары кими епик халг әсрләриндә бүтүн долғунлуғу илә тәчәссүм тап-

мышдыр. Көркәмли Азербайжан мütэфәккир-ләри вә шаирләринин, енциклопедист алимләр-ин вә ме'марларын, халг дастанчыларынын— ашыгларын вә мусигичиләрин әсәрләри дүнја мэдәнијјәти хәзинәсинә дахил олмушдур. Хал-гын гәдирбилән хатирәси Азербайжан торпа-ғында јашајыб јаратмыш, заман кечдикчә өз әһәмијјәтини итирмәјән мә'нәви сәрвәтләр јар-атмыш даһиләрин гадир дүһасынын сөнмәз мәш'әлини јүз илләр боју давам едән амансыз сосиал вә милли зүлм вә јаделлиләрин интә-һасыз басгынлары шәраитиндә, дини фанатизм вә чәһаләтпәрәстлик зүлмәти ичиндә һифз едәр-рәк бизим күнләрә чатдырмышдыр.

Лакин истисмарчы гурулуш шәраитиндә мә'нәви хәзинәләрин гапылары халг күтләләр-инин үзүнә бағлы иди, онлар мэдәнијјәт на-лијјәтләриндән истифадә едә билмирдиләр. Истисмарчы синифләрин мүртәчә бахышлары вә психолокијасы мэдәнијјәтин ән кери гал-мыш, архаик форма вә ән'әнәләринин мүһафи-зә едилмәсинә сәбәб олурду.

Демократик мэдәнијјәтин мүтәрәгги ән'әнә-ләри, Азербайжанын бөјүк һуманистләри вә маарифпәрвәрләри тәрәфиндән тәмәли гојулан бу ән'әнәләр бәј вә ханларын идеолокијасына вә адәт-ән'әнәләринә гаршы дурурду. Узун әсрләрин тарихи бөјүк Низаминин (XII әср) өлмәз әсәрләрини, Хаганинин (XII әср) мәнәб-бәт вә изтираб долу поемаларыны, Нәсиминин (XIV әср) дәрин фәлсәфи поезијасыны, Фүзу-линин (XVI әср) инсанпәрвәрлик руһу илә ашыланмыш мүдрик мисраларыны, Видади-нин вә Вагифин (XVIII әср) халг јарадычы-лығы чешмәсиндән гидаланан зәриф лирика-сыны, көркәмли алим вә мütэфәккир Бәһмән-

јар әл-Азербайжанынын (XI әср), Нәсрәддин Тусинин (XIII әср) әсәрләрини һифз едиб би-зим күнләрә чатдырмышдыр.

Тарихин јаддашы тәләбкар имтаһанчыдыр. Һөкмдарлар, сарај ә'јанлары вә зүлмкарлар унудулмушлар. Азербайжанын бөјүк мütэфәк-кир вә һуманист шаирләринин өз тәрәвәтини итирмәјән мисралары исә бу күн дә дүнјаны өз бәдии камиллији, мүдрикклији вә инсанпәр-вәрлик руһу илә һејран едир. Онлар халгын азадлыг вә сәадәт һаггындакы аловлу арзусу-ну әсрләрдән кечириб нәсилләрә бәхш етмиш, беләликлә дә Азербайжан демократик мэдәниј-јәтинин мә'нәви әсасларыны вә мүтәрәгги ис-тигамәтини мүәјјәнләшдирмишләр. Бу мэдә-нијјәт кечән әсрдә јашамыш бөјүк Азербайжан мütэфәккири вә драматургу М. Ф. Ахундовун фәдакар, вәтәндашлыг мәрданәлији илә долу олан маарифчилик иши вә ичтимаи мүбаризә-си илә пәрвазланды. О, феодал гајдаларына вә адәтләринә, ислам дининин мүртәчә еһкам-ларына гаршы чәсарәтлә чыхыш едирди.

XIX әсрдә вә XX әсрин әввәлләриндә јаша-мыш көркәмли алимләрин, шаир вә публи-систләрин—А. А. Бакыхановун, М. Ә. Сабирин, Ч. Мәммәдгулузадәнин вә башгаларынын јар-адычылығы вә ичтимаи фәалијјәти Азербай-жан демократик әдәбијјатынын һуманист ән'-әнәләрини инкишаф етдириб зәнкинләшдирди. Ичтимаи инкишафын өз кедиши илә һәмин дөврдә күтләләрә марксизм-ленинизм идеја-лары ашыламаг үчүн, мә'нәви һәјатын кәлә-чәк сосиалист дәјишикликләри үчүн әлвериш-ли зәмин һазырланырды. Болшевикләрин башчылыг етдији чоһмилләтли Азербайжан пролетариатынын ингилаби мүбаризәси илә

назырланыб јетишдирилэн мәнз бу зәминдә социализм күнәши алтында Совет Азәрбајчанынын јени социалист мэдәнијјәти гүдрәти ағач кими бөјүјүб гол-будаг атды.

Лакин социалист мэдәнијјәтинин кәләчәк зирвәләринә доғру кедән јол чәтин вә эзаблы јол иди. Мирзә Фәтәли Ахундов әсарәт алтында олан Шәргә мүрачиәт едәрәк јазырды: «Сәнин өвладларың санки мәнкәнә арасындадыр. Онлары һөкмдарларың азғын истибдады бир тәрәфдән, кобуд, надан руһаниләрин фанатизми о бири тәрәфдән сыхыр». Дини еһкамлар вә мәнһудидијјәтләр, әһалинин бөјүк бир гисминин һүгүгсузлуғу, савадсызлығы—бүтүн бунлар әсрләр боју халгы мәнәви дүшкүнлүјә мәнһум етмишди.

Азәрбајчан халгынын ән јахшы өвладлары узун мүддәт бу тарихи фәлакәтдән чыхыш јолу ахтардылар вә бу јолу Русијада, Пушкин вә Лермонтовун поезијасында өз парлаг тәчәсүмүнү тапан мүтәрәгги рус мэдәнијјәтиндә, декабристләрин идејаларында вә рус алимләринин јарадычылығында көрдүләр. Азәрбајчан әдәбијјатынын, драматуркија вә театрынын, мусиги вә тәсвири сәнәтин бүтүн көркәмли хадимләри демократик рус мэдәнијјәтинин аловлу тәблиғатчылары идиләр. Онлар рус маарифчи-демократларындан нүмүнә көтүрәрәк Азәрбајчанда илк гәзет вә журналлар нәшр етмәјә башладылар, илк дүнјәви мәктәпләр ачдылар, илк мэдәни-маариф чәмијјәтләри јаратдылар. Халгын сәадәти уғрунда күчлү мүбаризә васитәләриндән бири дә театр олду, чүнки театр һамынын үзүнә ачыг олан јүксәк бир трибуна, инчәсәнәтин ән демократик формасы иди.

Рус әдәбијјаты тарихиндә Гафгаз хүсуси јер тутур. Рус вә дүнја әдәбијјатынын гызыл фондуна әбәдилик дахил олан бир чох илһамлы әсәрләр бу дијара һәср едилмишдир. Гафгаз тәбиәтинин эзәмәти бурада јашајан мәғрур, азадлыгсевән халгларың характери илә һејрәтамиз бир аһәнкдарлыг јарадыр. В. Г. Белински јазмышды: «Пушкинин әлинин сәјәси илә Гафгаз руслар үчүн јалныз кениш, зәнкин азадлыг өлкәси олмаг етибарилә дејил, һәмчинин түкәнмәз поезија, гајнар һәјат вә чәсарәтли арзулар өлкәси олмушдур. Русиянын бу дијарла чохдан бәри ишдә мөвчуд олан јахынлығыны Пушкинин илһам пәриси санки нурландырмышдыр».

Бу јахынлыг Азәрбајчанла мүнәсибәтдә дә там долғунлуғу илә тәзаһур етмишдир. Азәрбајчанын көркәмли јазычысы вә алими А. А. Бакыхановла көркәмли рус шаири, Шәргә јахындан бәләд олан А. С. Грибоједов арасында сых достлуг јаранмышды. «Ағылдан бәла»нын мүәллифи Азәрбајчанын орижинал мадди мэдәнијјәт абидәләрини бөјүк марагла өјрәнмиш, Низаминин мазарыны зијарәт етмәк үчүн Кәнчәјә кәлмишди.

Даһи рус шаири М. Ј. Лермонтов Азәрбајчанын тарихи илә јахындан марагланмыш вә онун халгынын дилини јүксәк гијмәтләндирмишдир. О өз досту Рајевскијә јазмышдыки, Азәрбајчан дилини өјрәнмәјә башламышдыр, «франсыз дили Авропада зәрури олдуғу кими бу дил дә бурада вә үмумијјәтлә Асијада зәруридир...».

Азәрбајчанын мэдәнијјәт хадимләри дә рус дилини өјрәнмәјин бөјүк әһәмијјәтини даим гејд етмишләр. Рус дили Азәрбајчан маарифи

вә мэдәнијјәтинин инкишафында мүһүм рол ојнамышдыр. Азәрбајчанын маарифпәрвәр шаири Сејид Әзим Ширвани оғлуна ше'рлә јаздығы мүрачиәтиндә буну чох јахшы ифадә етмишдир:

Еј огул, һәр лисана ол рағиб,
Хассә ол рус елминә талиб.
Чүн она еһтијачымыз чохдур,
Билмәсән дил, әлачымыз јохдур.

Мирзә Фәтәли Ахундов рус мэдәнијјәтинин, рус дилинин аловлу тәблиғатчысы иди, о гејд едирди ки, рус дили «ән инчә фикирләри ифадә етмәк үчүн тајы-бәрабәри олмајан бир дилдир». Мирзә Фәтәли Ахундовун «Шәрг поемасы» Азәрбајчан-рус мэдәни әлағәләри салнамәсиндә силинмәз из гојмушдур. Бу поема онун «сөз ордусунун башчысы» адландырыдығы А. С. Пушкинин өлүмүнә һәјәчанлы чавабы иди. Ахундовун поемасынын русча тәрчүмәсини дәрч едән «Московски наблјудател» журналы поеманы «Пушкинин гәбри үстүнә шаирин әли илә гојулмуш көзәл бир чичәк» адландырмашды.

Азәрбајчанын тәрәггипәрвәр хадимләри тарихин бүтүн мәрһәләләриндә үмид вә инам долу нәзәрләрини бөјүк шимал гоншуларына—Русијаја тәрәф чевирмиш, һәртәрәфли сијаси, игтисади вә мэдәни әлағәләрин һәр васитә илә мөһкәмләндирилмәсинә чалышмыш, халглар достлуғуна вә гардашлығына ичтимаи тәрәггинин мәнбәји кими бахмышлар. Бөјүк Азәрбајчан шаири Сабирин «Бејнәлмиләл» ше'ри буна парлаг сүбутдур. 1905-чи илдә, иртичанын вә буржуа милләтчилијинин түғјан етдији зүлмәтли дөврдә јазылмыш бу

ше'ри охујан адамын нәзәриндә өлмәз пролетар һимнинин јаратдығы ишығлы образлар чанланырды.

Пролетар бејнәлмиләлчилији бајрағы алтында тарихдә ән бөјүк ингилаб—Октјабр социалист ингилабы баш вердикдә, Азәрбајчанда Совет һакимијјәти гурулдугда милли мэдәнијјәтин габагчыл хадимләри бөјүк Азәрбајчан маарифпәрвәрләринин әзәли арзусуну һәгигәтә чевирән јени гурулушу сәмими-гәлбдән алғышладылар.

Азәрбајчанда Совет һакимијјәти гурулма-сы, Коммунист Партијасынын Ленин милли сијасәти мәнәви инкишаф үчүн, елм вә мэдәнијјәтин тәрәггиси үчүн һәдсиз имканлар ачды. В. И. Ленин Октјабрын гәләбәсиндән сонра демишди: «Кечмишдә инсанын бүтүн зәкасы, онун бүтүн дүһасы јалныз, бә'зиләринә техника вә мэдәнијјәтин бүтүн не'мәтләрини вермәк, башгаларыны исә ән зәрури шејдән—маариф вә инкишафдан мәһрум етмәк үчүн јарадырды. Инди исә техниканын бүтүн харигәләри, мэдәнијјәтин бүтүн наилијјәтләри үмумхалгын малы олачагдыр...»¹.

Зүлмәт вә чәһаләт ичәрисиндә боғулан Азәрбајчанда бу вәзифәни Совет һакимијјәти сон дәрәчә чәтин шәраитдә јеринә јетирмәли олду. Республика Коммунист Партијасынын көркәмли хадими Дадаш Бүнјадзадә Биринчи Үмумазәрбајчан Советләр гурултајында кәдәрлә вә үрәк ағрысы илә демишди ки, ингилабдан әввәл јалныз 62 азәрбајчанлынын али тәһсили варды, јүз минләрлә адам исә савадсыз иди. Чар Русијасынын керидә галмыш

¹ В. И. Ленин. Әсәрләри, 26-чы чилд, сәһ. 491.

учгарында бирчә али мәктәб јох иди. Мәнфур кечмишин ағыр јүкүнү—игтисади вә мэдәни керилији арадан галдырмаг, күтлэләрә савад өјрәтмәк, кениш мигјасда елми вә педагожи кадрлар һазырланмасыны тә'мин етмәк, мәктәбләр, техникумлар, али мәктәбләр, елми идарэләр шәбәкәси јаратмаг лазым иди.

Мэдәнијјәтә чан атан зәһмәткешләрин күчлү арзусуна архаланараг Азәрбајчанын партија тәшкилатлары вә совет органлары савад уғрунда, билик уғрунда үмумхалг јүрүшүнә—республиканын бүтүн јашлы әһалисинин гошулдуғу јүрүшә башчылыг етдиләр. Кечмишин ирси мүвәффәгијјәтлә арадан галдырылдыгча Азәрбајчанда мэдәни ингилаб кетдикчә даһа кениш мигјас алып, күтлэләрин ичтимаи-сијаси фәаллығы артыр, мэдәни гуручулуг даһа да сүр'әтләнирди.

Үмумтәһсил мәктәби кениш инкишаф етди, онун гапылары фәһлә вә кәндли ушагларынын үзүнә кениш ачылды. Илк али мәктәбләр тәшкил едилирди. 1921-чи илин јанварында Азәрбајчан Политехник Институту ачылды. Елә һәмин илдә Азәрбајчан Дөвләт Педагожи Институту, консерваторија, али рәссамлыг мәктәби тә'сис едилди. 1919-чу илдә јарадылан Азәрбајчан Дөвләт Университети республикада тәһсил вә мэдәнијјәтин инкишафында хүсуси рол ојнады.

Јени халг зијалыларынын формалашмасы мэдәни ингилабын ән мүһүм нәтичәләриндән бири, мәнәви вә социал тәрәггинин ифадәси олду. Совет үмумтәһсил вә али мәктәбинин јарадылмасы бу саһәдә мүстәсна рол ојнады. Дикәр тәрәфдән, Русијанын гардашлыг јардымы илә јүксәк ихтисаслы милли зијалы

кадрларын һазырланмасы Азәрбајчанда мэдәни гуручулуг вәзифәләринин јеринә јетирилмәсиндә мүһүм пиллә олду.

Азәрбајчанын партија тәшкилаты вә һөкүмәти Совет һакимијјәтинин нөвбәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән илк елми өзәкләр јарадырдылар. Азәрбајчанда тәдгигат идарәләринин јаранмасы ССРИ Елмләр Академијасынын фәалијјәти илә ән сых сурәтдә бағлыдыр. Совет дөвләтинин баш елми гәраркаһы илә ишкүзар әлагә шәраитиндә республиканын кәләчәк елмләр академијасы—Азәрбајчаны тәдгиг едән вә өјрәнән чәмијјәт тәшкил едилди, бир сыра саһә елми тәдгигат идарәләри, тәчрүбә стансијалары, лабораторијалар, мүхтәлиф елми чәмијјәтләр јарадылырды.

Республика игтисадијјатынын јенидән гурулмасы вә чошғун инкишафы елми тәдгигатларын хејли кенишләндирилмәсини вә дәринләшдирилмәсини тә'кидлә тәләб едирди. Мәс'ул вә мүһүм вәзифәни јеринә јетирмәк—республиканын чох бөјүк тәбии сәрвәтләрини өјрәнмәк вә өлкәнин хидмәтинә вермәк, Азәрбајчан халгынын мэдәнијјәтинин даһа да инкишафына көмәк етмәк үчүн мүхтәлиф ихтисаслы алимләри бирләшдирән ири елми мәркәз лазым иди. ССРИ Елмләр Академијасынын 1935-чи илдә јарадылан Азәрбајчан филиалы мәнз белә бир мәркәз олду.

Республикада јени елми истигамәтләр јараныр вә чошғун сурәтдә инкишаф едирди. Кеолокија вә кимја, биолокија вә тәбабәт, физика вә ријазиијјат, тарих вә фәлсәфә—булар Азәрбајчан алимләринин өз билик вә исте'дадларыны тәтбиг етдикләри истигамәтләрин вә саһәләрин анчаг бир гисмидир. Онлар

республиканын социалистчәсинә сәнајеләшдирилмәсиндә, нефт сәнајесинин кејфијјәтчә јени јүксәлишиндә, минерал хаммал базасынын кәнишләндирилмәсиндә, социалист кәнд тәсәррүфаты истәһсалынын јарадылмасында фәал иштирак едир, Азәрбајчан халгынын һәјатынын әсаслы сурәтдә јенидән гурулмасына даир әзәмәтли социал програмын һәјата кечирилмәсинә көмәк едирдиләр. Республиканын алимләри зәһмәткешләрә габагчыл рус фикринин зәнкин хәзинәсиндән, дүнја мәдәнијјәтинин мә'нәви сәрвәтләриндән, классик милли мәдәни ирсдән истифадә етмәкдә көмәк кәстәридиләр.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә Азәрбајчан алимләри үчүн чәбһә хәтти елми лабораториялардан, нефт мәдәнләриндән, нефтајырма гурғуларындан, јаначаг, силаһ вә дөјүш сурсаты истәһсал едән мүәссисәләрдән кечирди.

Совет Русијасынын бир чох көркәмли елм вә мәдәнијјәт хадимләри Азәрбајчанда өз азәрбајчанлы һәмкарлары илә әл-әлә вериб ишләмишләр вә ишләмәкдә давам едирләр. Онларын һәр бири совет нефт кеолокијасынын атасы, ССРИ Елмләр Академијасынын Азәрбајчан филиалына башчылыг етмиш көркәмли рус алими Иван Михајлович Губкинин тә'сирли сөзләрини тәкрат едә биләрди. Бу сөзләр русларын дәрин бејнәлмиләлчилијини парлаг шәкилдә әкс етдирир: «Азәрбајчан мәним икинчи вәтәним олмушдур. Мән өз гәлбимдә ону ата-бабаларымын торпағы олан Русија гәдәр мүгәддәс сајырам».

Игтисадијјатын, елмин, маариф вә мәдәнијјәтин бүтүн саһәләриндә халгымызын чох

бөјүк тәрәггиси 1945-чи илдә Азәрбајчан ССР Елмләр Академијасынын јаранмасы үчүн шәрт олду. Елми фикир фәдаиләри, Азәрбајчан елми вә мәдәнијјәтинин көркәмли хадимләри М. Миргасымов, Ј. Мәммәдәлијев, Н. Нүсејнов, Үзејир Начыбәјов, Сәмәд Вурғун, И. Јесман, М. Топчубашов вә башгалары академијанын тәшкилиндә вә тәшәккүлүндә бөјүк рол ојнадылар. Азәрбајчан елминин инкишафында, елми идарәләр шәбәкәсинин кәнишләндирилмәсиндә, елми кадрларын јетишдирилмәсиндә вә елми тәдгигатларын истигамәтләринин мүәјјән едилмәсиндә ССРИ Елмләр Академијасынын, онун баш институтларынын, Азәрбајчанда елми фикрин јүксәлишинә чохлу гүввә вә бачарыг сәрф етмиш көркәмли совет алимләринин хидмәти мисилсиздир.

Әмәк адамларынын мә'нәви һәјатында, шүүрларында вә гәлбләриндә баш вермиш бөјүк ингилабын нәтичәләри һәгигәтән әзәмәтлидир. Әлдә едилән наилијјәтләр о гәдәр бөјүкдүр ки, бунлар мәдәни ингилабын илк аддымларынын кичичик кәстәричиләри илә, демәк олар, мүгајисәјә кәлмәз. Һазырда республикада 4 273 үмумтәһсил мәктәби, 140-дан чох мүхтәлиф ихтисас үзрә мүтәхәссисләр һазырланан 76 орта ихтисас мәктәби, 18 али мәктәб фәалијјәт кәстәрир. Дикәр совет республикалары кими, Азәрбајчан да али вә орта ихтисас тәһсилли кадрлар һазырланмасынын сәвијјәсинә вә мигјасына көрә тәкчә харичи Шәрг өлкәләрини дејил, инкишаф етмиш бир чох капиталист дөвләтләрини дә керидә гојмушдур. Азәрбајчанда әһалинин һәр 10 мин нәфәринә 172 тәләбә дүшүр.

Республиканын бир сыра али мәктәбләри-

нин жарым эсрлик вэ 60 иллик јубилејлеринин бајрам едилмэси онларын фэалијјетиндэ мүһүм мэрһэлэ олмушдур. Мүтэхэссис кадрларынын һазырланмасында онларын хидмэти жүксэк дөвлэт мүкафатлары илә гејд едилмишдир.

Демэјэ еһтијач јохдур ки, бүтүн бунлар, демэк олар, јүз фаиз савадлылығын мөһкэм бүнөврэсинэ архаланыр. 1979-чу илдэ ахырынчы сијаһыјаалма мәлуматына көрэ, шөһэр эһалисинин савадлылығы 100 фаиз вэ кэнд эһалисинин савадлылығы 99,9 фаиз олмушдур. Бу рэгэмлэр шөһэр вэ кэнд эһалисинин мәдэнијјэт сәвијјэсинин дурмадан бэрабэрләшмэсинэ ајдын сүбутдур.

Республика мәтбуаты, «Коммунист», «Бакински рабочи», «Коммунист» (ермэничэ), «Вышка» кими эсас гэзетләримиз, Азэрбајчан КП МК-нын нэзэри вэ сијаси органы «Азэрбајчан коммунисти» журналы республика зөһмэткешләринин ичтимаи-сијаси вэ мәнэви һэјатында фэал рол ојнајырлар. Һазырда республикада 136 гэзет, о чүмлэдэн Азэрбајчан дилиндэ 107 гэзет нэшр едилер, 1981-чи илдэ үмуми тиражы 12,8 милјон нүсхэ, о чүмлэдэн Азэрбајчан дилиндэ 9 милјон нүсхэ олан 1 265 китаб вэ китабча бурахылмышдыр.

Инди Елмлэр Академијамыз елмин эн актуал проблемләрини һәлл едэн ири тэдгигат мэркэзидир. Онун 48 елми вэ елм-истеһсалат идарэсиндэ дөрд миндэн чох адам, о чүмлэдэн 269 елмлэр доктору вэ 1 770 елмлэр намизэди тэдгигат иши апарыр. Республика Елмлэр Академијасынын 54 һэгиги үзвү вэ 70 мүхбир үзвү вардыр. Үмумијјэтлэ исэ Азэрбајчан елмини 126 елми идарэ вэ 18 али мәктэбин ка-

федралары тэмсил едир ки, бурада да 22 миндэн чох эмэкдаш, о чүмлэдэн 900-дэн чох елмлэр доктору вэ 8 миндэн чох елмлэр намизэди ишләјир.

Азэрбајчанын көркәмли алимләри— Н. Б. Абдуллајев, П. Э. Эзизбэјова, В. С. Әлијев, Н. Ә. Әлијев, Н. М. Араслы, З. М. Бүнјадов, В. Р. Волобујев, Ч. Б. Гулијев, М. Ч. Чавадзадэ, М. З. Чэфэров, Ә. М. Гулијев, Ф. Г. Магсудов, И. М. Оручова, Ә. Ч. Султанов, Н. Б. Шаһтахтински, В. И. Улјанишшев вэ бир чох башгалары мүхтәлиф билик саһәләриндэ сэмэрәли чалышырлар.

Азэрбајчан елми мүасир идејаларын, мәһсулдар тэдгигат үсулларынын сэмэрәли ахтарышынын күчлү кенераторуна чеврилмишдир. Тәкчэ сон он ил эрзиндэ республикада 265 елмлэр доктору вэ 3 141 елмлэр намизэди һазырланмыш, беш јени али мәктәб—Бақыда Рус Дили вэ Әдәбијјаты Институту, Иншаат Мүһәндисләри Институту, Нахчыванда вэ Степанакертдэ педагожи институтлар ачылмышдыр. 1981-чи илдэ Кировабадда Азэрбајчан Технолокија Институту ачылмышдыр.

Доггузунчу вэ онунчу бешилликләрдэ республика алимләринин наилијјэтләри хүсусилэ бөјүкдүр. Онлар партијанын көстәришләрини һэјата кечирэрэк өз сәјләрини үмдә халг тәсәррүфаты проблемләринин һәлли үзәриндә, елмин эн перспективли истигамәтләринин ишләниб һазырланмасы, тэдгигатларын сэмэрәлилијинин вэ әмәли фајдасынын жүксәлдилмәси үзәриндә чәмләшдирмишләр. Елмин истеһсалатла, коммунизм гуручулуғу практикасы илә әлагәси кетдикчә даһа да мөһкәмләнир, алимләр ичтимаи, елми-техники тәрәгги уғ-

рунда кетдикчә даһа фәал мүбаризә апарырлар. Буну, мәсәлән, белә бир факт сүбут едирки, онунчу бешиллик әрзиндә тәбиәт елмләри вә ичтимаи елмләр саһәсиндә республикада апарылмыш елми тәдгигатларын 200-дән чох нәтичәси совет елминин ән мүһүм наилијјәтләри сырасында гејд едилмишдир. Тәкчә он биринчи бешилијин биринчи илиндә 43 ән мүһүм тәдгигат иши гејд олунмушдур ки, бунларын да 40-ы республика Елмләр Академијасынын елми идарәләриндә һазырланмышдыр. 200-дән чох комплекс елми тәдгигат иши республика институтларынын, Москва, Ленинград, Тбилиси, Јереван вә өлкәмиздәки бир чох башга шәһәрләрин елми идарәләринин биркә сәјләри илә, ГИИШ хәтти үзрә исә социалист дәвләтләринин елми мәркәзләри илә бирликдә апарылмышдыр. Бундан әлавә, республиканын идарәләри вә тәшкилатлары өлкәнин назирликләри, баш идарәләри вә елми идарәләри илә бирликдә 52 үмумиттифаг комплекс елми-техники програм тапшырыларынын јеринә јетирилмәсиндә иштирак едирләр.

Сон 10 ил әрзиндә Елмләр Академијасы алимләринин ишләринин истехсалатда тәтбиги нәтичәсиндә әлдә едилән игтисади сәмәрә 630 милјон манатдан чох олмушдур. Һәмин иләр әрзиндә Елмләр Академијасынын алимләри ихтиралар үчүн 1 600-дән чох мүәллиф шәһадәтнамәси алмышлар ки, бу да әввәлки 25 илдәкиндән 8 дәфә артыгдыр.

Азәрбајчаны образлы олараг «нефт академијасы» адландырырлар. Бу, һәгигәтдә дә беләдир. Москванын вә дикәр шәһәрләрин мүтәхәсисләри илә әлбир јарадычылыг шәраитиндә ишләјән тәдгигатчыларымызын, мүһән-

дисләримизин, јениликчиләримизин сәјләри илә нефт ишиндә дүнја техники фикринин ән јахшы наилијјәтләрини тәчәссүм етдирән елми мәктәб јарадылмышдыр. Кеологларымызын хидмәтләри бөјүкдүр. Онлар Азәрбајчанын кеоложи гурулушуну ардычыл өјрәнир, республикада вә өлкәнин дикәр рекионларында јени нефт јатаглары ахтарышынын оптимал методларыны ишләјиб һазырлајырлар. Азәрбајчан алимләри фәһләләр, мүһәндисләр вә техникләрлә бирликдә әсл әмәк һүнәри вә елми һүнәр көстәрмишләр—ачыг дәниздә нефт чыхарылмасыны тәшкил етмишләр. Онлар нефт чыхарылмасынын, чох дәрин гујулар, турбин вә электробур тәтбиг етмәклә маили гујулар газылмасынын мүасир техника вә технолокијасынын јарадылмасына, бир чох башга мүтәрәгги идејаларын ирәли сүрүлмәсинә вә бунларын практикада техники чәһәтдән һәјата кечирилмәсинә чох бөјүк көмәк көстәрмишләр.

Нефт кимјасы вә нефтајырма елмин апарычы истигамәтләринә чеврилмишдир, хејли гүввә вә мадди вәсаит бу истигамәтләрдә чәмләнмишдир. Вәтәнимиздә, илк дәфә олараг Азәрбајчанда сүн'и каучук әлдә едилмиш, јағларын карбамидлә парафинсизләшдирилмәси, дизел јаначағы истехсалынын сәмәрәли методлары јарадылмыш, мотор вә сүрткү јағлары үчүн јүксәк кејфијјәтли ашгарлар синтезләшдирилмишдир.

Елмин сүр'әтлә инкишафы, алимләрин мүвәффәгијјәтләри тәбиәтшүнаслығын бир чох јени фундаментал саһәләринин тәшәккүлүнә күчлү тәкан вермишдир. Республиканын Елмләр Академијасы космик техника васитәләри илә Јерин тәбии еһтијатларынын тәдгиг олун-

масында вә этраф мүһитә нәзарәт јетирилмәсиндә фәал иштирак едир. 1978-чи илдә республика Елмләр Академијасында һәмни истигамәтдә ишләјән күчлү елм мәркәзи—Тәбни Еһтијатларын Космик Тәдгиги Институту јарадылмышдыр. Институт алимләринин тәдгигатлары кениш шөһрәт газанмыш вә јүксәк гијмәтләндирилмишдир. Бу зәминдә академија системиндә илк дәфә елм-истеһсалат бирлији јарадылмыш, бунда «елм-истеһсалат» тсиклинин бүтүн пилләләри бирләшдирилмишдир.

Физика, нефт кимјасы просесләри, ашгарлар кимјасы, кимја технолокијасынын нәзәри проблемләри, ријазиијат институтлары вә башга институтлар Елмләр Академијасынын тәркибиндә ири тәдгигат идарәләринә чеврилмишдир. Республика Елмләр Академијасынын Халглар Достлуғу ордени илә, Азәрбајчан Елмләр Академијасы Физика Институтунун вә Нефт Кимјасы Просесләри Институтунун, Азәрбајчан Елми Тәдгигат вә Лајиһә Нефт Институтунун, Азәрбајчан Елми Тәдгигат Памбыгчылыг Институтунун, Г. Мусабәјов адына Азәрбајчан Микробиолокија вә Кикијена Институтунун Гырмызы Әмәк Бајрағы ордени илә тәлтиф олунмасы алимләримизин хидмәтләринин ичтимаиијәт тәрәфиндән тәдиринә вә јүксәк гијмәтләндирилмәсинә сүбүтдур.

Алимләримиз вә мүтәхәссисләримиз Волгабојунун, Гәрби Сибирин, Түркмәнистанын, Газахыстанын, Белорусијанын, Украјнанын вә башга республикаларын нефт јатагларынын ишләдилмәсиндә иштирак етмишләр. АДР вә Румынија кеологлары илә бирликдә Азәрбај-

чан алимләри нефт вә газ јатагларынын, палчыг вулканларынын јерләшмәсинин ганунаујгунлуғуну тәдгиг едир, Әфганыстанда, Гиндистанда, Әлчәзаирдә, Ирагда, Суријада «гарагызыл» јатагларындан истифадә едилмәсинә фәал көмәк көстәрирләр. 15 өлкәдә, о чүмләдән АБШ-да, АФР-дә, Јапонијада, Инкилтәрәдә, Франсада, Италијада Азәрбајчан алимләринин ихтираларынын патентләри алынмышдыр.

Республикада радиотехника, электротехника вә электрон сәнајесинин инкишафы, перспективләрини нәзәрә алараг Азәрбајчан алимләри техники физика, тәтбиги ријазиијат, кибернетика, радиоелектроника сәһәсиндә вә елмин дикәр мүасир истигамәтләриндә тәдгигатлары кенишләндирилләр. Ејни заманда халг тәсәррүфатынын артыг тәшәккүл тапмыш, игтисадијјат үчүн ән'әнәви олан сәһәләринин јенидән гурулмасы илә әлагәдар вәзифәләр дә алимләримизин мараг даирәсиндәдир. Хәзәр нефти үзәринә һүчүм нәинки тәдгигатларын кениш вүс'әт алмасыны, һәм дә онлара комплекс гајдада јанашылмасыны тәләб едир. Бунунла әлагәдар олараг мүхтәлиф елми идарәләрин, о чүмләдән республика али мәктәбләринин вә сәһә институтларынын сәјләри кетдикчә даһа фәал сурәтдә бирләшдирилләр, бөјүк проблемләри һәлл етмәк үчүн өлкәнин көркәмли алимләри илә әлагәләр кенишләндирилләр. Бу чүр тәдгигат принципи елми ахтарышын сәмәрәлијинин јүксәлмәсинә көмәк едир. Республикада кимја истеһсалынын кенишләнмәси мөвчуд технолокијаны тәкмилләшдирмәјин јени сәмәрәли просесләрини јаратмагла јанашы, этраф мүһитин

чирклэндирилмәсинә гаршы мүбаризә саһә-синдә тэдгигатлары күчлэндирмәк зәрурәти доғурмушдур.

Республикамыз кетдикчә даһа тез-тез мүх-тәлиф бөјүк бејнәлхалг елми мәчлисләр кечирилән јерә чеврилик. Мүнтәзәм олараг бурада бир-бири илә бағлы проблемләр комплексини мүзакирә едән мө'тәбәр конгресләр, мөһәлли мәсәләләрә һәср олуан елми конфранслар вә симпозиумлар кечирилик. Мәсәлән, 1973-чү илин октябрында Бақыда XXIV Бејнәлхалг астронавтика конгресинин кечирилмәси өлкәнин елми һәјатында мүһүм һадисә олмушдур. Конгресдә 29 өлкәнин 1 500-дән чох нүмајәндәси, о чүмләдән көркәмли алимләр, космик елм, космик информасиянын әмәли тәтбиги саһәсиндә мүтәхәссисләр, ССРИ-нин тәјјарәчи-космонавтлары К. Берегавој, Б. Јегоров, В. Севастјанов, В. Шаталов, Америка астронавты Т. Стаффорд иштирак етмишдиләр. Мәһз бурада, Бақы конгресиндә белә бир фикир сөјләнилмишди ки, космосун өјрәнилмәсиндә мүхтәлиф өлкәләрин әмәкдашлығы тәкчә Јерәтрафы орбитдә дејил, башга планетләрә дә бејнәлхалг һеј'әтләрин учушларыны һәјата кечирмәјә имкан верәр. Аз сонра «Сојуз—Аполлон» програмы үзрә учуш, совет вә полјак, болгар, Чехословакија, алман, мачар, Вјетнам, Куба, монгол, франсыз космонавтарынын биркә учушлары буну тәсдиг етди.

Үмуми вә тәтбиги кимјая даир 1981-чи илин сентябрында Бақыда кечирилән XII Менделејев гурултајынын кимја елминин кәләчәк инкишафы үчүн бөјүк әһәмијјәти вардыр. Гурултајын ишиндә 2 миндән чох адам, о чүмләдән дүнјанын бир чох өлкәләриндән

180-дән чох кимјачы алим иштирак едирди. Л. И. Брежнев гурултајын иштиракчыларына вә гонагларына сәмими тәбрик көндәриб совет кимја сәнајесинин инкишафына республикамызын мүһүм төһфәсини гејд етмишдир.

1977-чи илин мајында Азәрбајчан ССР-ин пајтахтында «Бөјүк Октябр социалист ингилабы вә Асија, Африка вә Латын Америкасы халгларынын милли азадлыг һәрәкаты» мөвзусунда Бејнәлхалг елми конфранс олмушдур. Конфрансын ишиндә бејнәлхалг коммунист вә фәһлә һәрәкатынын көркәмли нүмајәндәләри, 70 өлкәдән сијаси вә ичтимаи хадимләр, мәшһур алимләр иштирак едирдиләр.

1981-чи илин сентябрында Бақыда кечирилән «Кәнчләр, инкишаф вә сүһһ» бејнәлхалг конфрансы бөјүк ичтимаи-сијаси һадисә олду. Дүнјанын 38 өлкәсиндән 50 кәнчләр тәшкилатынын 140-дан чох нүмајәндәси конфрансда иштирак етмәк үчүн Азәрбајчан комсомолуна гонаг кәлмишди.

Мә'нәви јарадычылығын зәнкин милли ән'әнәләринә архаланараг Азәрбајчан әдәбијјаты вә инчәсәнәти Совет һакимијјәти илләри әрзиндә јүксәк бәдии камиллик вә идеја јеткинлији дәрәчәсинә чатмыш, ССРИ халгларынын гардаш бәдии мәдәнијјәтләри арасында лајигли јер тутмушдур.

Ичтимаи һәјатын ингилаби јолла јенидән гурулмасы јени Азәрбајчан совет әдәбијјатынын бүнөврәсини гојду. һәмин тарихи вахтдан е'тибарән Азәрбајчан әдәбијјаты јени һәјат гуручулуғунун һәр мәрһәләсиндә гүввә топлајараг зирвәдән-зирвәјә јүксәлди.

Бөјүк пролетар јазычысы Максим Горки ијирминчи илләрин ахырларында Азәрбајчана

кэлмишди. О, республикамызын социалист нөврагына һејранлыгла диггэт јетирәрәк, онун мәдәнијјәтинин, бәдии фикринин наилијјәтләри илә таныш оларкән Азәрбајчанын кәнч јазычыларына демишди: «Инсан она көрә дунја-ја кэлмишдир ки, һәмишә ирәли кетсин вә учалсын. Сизин ушагларыныз вә нәвәләриниз һәмишә ирәли кедәчәк вә учалачаглар... Лакин бәшәријјәтин бүтүн тарихи әрзиндә елә бир дөвр олмамышдыр ки, мәктәб вә университет көрмәјән адамлар, котан вә дэзкаһ архасында ишләјән адамлар сәккиз—он ил әрзиндә бу чүр һејрәтамиз әдәбијјат јаратсынлар».

Бу әдәбијјат партијанын бөјүк дәјишдиричи фәалијјәтини, совет дөврүнүн динамикасыны, коммунист әхлагынын нәчиб принципләрини, Вәтәнимизин фәһлә синфинин, бүтүн халгларынын шанлы ингилаби вә бејнәлмиләлчилик ән'әнәләрини әкс етдирди. Бу, мисли көрүнмәмиш кејфијјәт сычрајышы, социалист реализми, хәлгилик вә партијалылыг бајрагы алтында едилән сычрајыш иди. Тарихән гыса мүддәт әрзиндә Азәрбајчан әдәбијјаты тәкчә көркәмли әсәрләрлә дејил, һәм дә јени мөвзуларла, јени жанрлар вә формаларла зәнкинләшди, бөјүк вә чәсарәтли бәдии үмумиләшдирмәләр јолуна чыхды, јени кејфијјәтләр, социалист мәзмуну кәсб етди.

Октјабрдан доғулан совет әдәбијјаты јазычы гәләмини сүнкүјә бәрабәр тутду вә јазычы өз гәләми илә дөјүшчү вә гуручулар сырасына гошулды. Совет әдәбијјатынын мајасы коммунист новаторлуғу руһу вә идеја әгидәси илә коммунизм гуран инсанын сафлығына, исте'дад вә гүдрәтинә инам һисси илә јоғрулмуш-

дур. Ингилабын вә вәтәндаш муһарибәсинин аловлары ичәрисиндә, бешилликләрин әмәк харүгәләриндә, фашизмлә өлүм-дирим чарпышмасында совет әдәбијјатынын гәһрәманлары—әмәкчи, дөјүшчү, мүтәфәккир инсанлар јаранмыш, мәтинләшмиш вә дунја үзәриндә учалмышдыр. Азәрбајчан совет әдәбијјаты лап мејдана кәлдији илк вахтдан е'тибарән социалист реализми әсасында инкишаф етмиш, Советләр Өлкәсинин ваһид вә чохмилләтли әдәбијјатынын тәркиб һиссәси кими бәргәрар олмушдур. Азәрбајчан јазычылары вә шаирләринин јарадычылығында социализмин гадир гүввәсинин мәнбәләри, халгымызын бүтүн наилијјәтләриндә Коммунист Партијасынын тарихи ролу әкс етдирилир, әмәк адамынын мә'нәви әзәмәти, онун фәал һәјат мөвгеји тәрәннүм олунмушдур. Онларын әсәрләриндә ССРИ милләтләри вә халгларынын бејнәлмиләл бирлији мөвзусу муһүм јер тутур.

Халг шаирләри Сәмәд Вурғунун, Сүләјман Рүстәмин, Рәсул Рзанын, Мирварид Дилбазинин, Мәммәд Раһимин, Осман Сарывәллинин, Никар Рәфибәјлинин, насирләр, драматурглар Мәммәд Сәид Ордубадинин вә Чәфәр Чаббарлынын, халг јазычылары Сүләјман Рәхимовун, Мәһди Һүсәјнин, Мирзә Ибраһимовун, Әбүлһәсәнин, Әли Вәлијевин адлары Азәрбајчан совет әдәбијјатынын тәшәккүлү илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Бөјүк Вәтән муһарибәси әрәфәсиндә вә муһарибәдән сонрақы илк илләрдә әдәбијјатымыза исте'дадлы јени гүввәләр кәлмишдир. Бунлар насир вә драматурглар—Азәрбајчанын халг јазычылары Имран Гасымов вә Илјас Әфәндијев, Азәрбајчанын халг шаири Балаш Азәроғлу, Әнвәр

Мәммәдханлы, Исмајыл Шыхлы, Һүсејн Аббасзадә, Иса Һүсејнов, шаирләр Әһмәд Чәмил, Нәби Хәзри, Бәхтијар Ваһабзадә, Ислам Сәфәрли, Адил Бабајев, Һүсејн Ариф Һүсејнзадәдир. Бу күн Азәрбајҗан әдәбијјатыны јашлы нәсил сәнәткарлары илә бирликдә шаирләр Габил, Нәриман Һәсәнзадә, Чабир Новруз, Фикрәт Гоча, насирләр вә драматурглар Әкрәм Әјлисли, Анар, Магсуд вә Рүстәм Ибраһимбәјов гардашлары, Елчин вә бир чох башгалары ләјагәтлә тәмсил едирләр. Азәрбајҗан бәди сөз усталарынын ән јахшы әсәрләри совет әдәбијјатынын гызыл фондуна дахил олмушдур, тәкчә Үмумиттифаг охучусуна дејил, харичи охучуја да јахшы танышдыр.

Әдәбијјатымыз халг күтләләринә партија һәгигәти сөзүнү чатдырыр, совет адамларына коммунизм кәләчәји адамынын ән јахшы кејфијјәтләрини ашылајан һәгигәтән чох бөјүк бәди гүввә кәсб етмишдир. Белә инсан совет һәјат тәрзи илә, бүтүн керчәклијимизлә формалашыр.

Сон вахтлар бир чох јазычыларын, рәссамларын, архитекторларын, алимләрин ССРИ орден вә медаллары илә тәлтиф едилмәси, Азәрбајҗанын халг јазычысы Мирзә Ибраһимова, Сүлејман Рәһимова, республиканын халг шаирләри Сүлејман Рүстәмә вә Рәсул Рзаја, көркәмли совет бәстәкары, Ленин мүкафаты лауреаты Гара Гарајевә, мәшһур дирижор вә бәстәкар Нијазижә, мүғәнни Рәшид Бейбудова Сосиалист Әмәји Гәһрәманы ады верилмәси, мүхтәлиф нәсилләрин әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләринә ССРИ вә Азәрбајҗан ССР Дөвләт мүкафатлары верилмәси јарады-

чы зијалыларын әмәјинин бүтүн халг тәрәфиндән тәгдир едилмәсинә сүбутдур.

Азәрбајҗан драм театры бөјүк вә шанлы јол кечмишдир. Јүз илдән дә чох бундан әввәл сосиал вә дини әсарәтин зүлмәт сәлтәнәтиндә Азәрбајҗан драм сәнәтинин илк гығылчымы парлады. Мирзә Фәтәли Ахундовун «Ләнкәран ханынын вәзири» пјесинин тамашасы илә Азәрбајҗан драм театрынын тәмәли гојулду.

Бу, Шәргдә илк театр иди. Бу, заманын гаты гаранлығыны јарараг ишыглы кәләчәјә јол ачан, инсанларын шүүруну вә гәлбини ојадан, онлары азадлыг вә сәадәт наминә һүнәрләр көстәрмәјә руһландыран бир мәш'әл иди. Театр Азәрбајҗанда мүтәрәгги ичтимаи фикрин тәшәккүлү вә инкишафында фәал иштирак етмиш, өз халгынын мә'нәви хәзинәсини зәнкинләшдирмишдир, бизим күнләрдә исә јени чәмијјәт гурмаг уғрунда мүбаризәнин өн мөвгеләриндә дурмагдадыр. Азәрбајҗан драм театрынын наилијјәтләри өлкәнин театр ичтимаијјәти тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланыб бәјәнилмиш, Совет Иттифагынын бир чох шәһәрләриндә тамашачылар тәрәфиндән јүксәк гијмәтләндирилмишдир.

1974-чү илдә Азәрбајҗан Дөвләт Академик Драм Театрынын јүзиллик јубилејинин бајрам едилмәси республиканын театр һәјатында, бүтүн мәдәни һәјатында мүһүм һадисә олмуш, бөјүк ичтимаи вә сијаси әһәмијјәтли һадисәјә чеврилмишдир. Јубилеј шәнликләри бүтүн чохмилләтли совет театрынын, әсл халг инчәсәнәти, јүксәк дәрәчәдә һуманист инчәсәнәт олан совет инчәсәнәтинин бајрамына чеврилмишдир. Совет инчәсәнәтинин инкишафында бөјүк

хидмәтләринә көрә театр Ленин ордени илә тәлтиф едилмишдир.

Театрымыз јени дүнја гуручулуғунда биласитә иштирак етмәјә башлајанадәк бир чох илләр боју енишли-јохушлу јолларла кетмиш, ағыр сынағлара мәрүз галмыш, халга зидд мүртәче гүввәләрә гаршы шиддәтли идеоложи мүбаризә апармалы олмушдур. Көркәмли мәдәнијјәт хадимләри Мирзә Фәтәли Ахундов, Һәсәнбәј Зәрдаби, Нәчәфбәј Вәзирев, Әбдүррәһим Һағвердијев, Нәриман Нәриманов, Чәлил Мәммәдгулузадә, Үзејир Һачыбәјов илк дәрин шырым ачарағ Азәрбајчан театр сәнәтинин тохумуну сәпмиш, онун чүчәртиләрини мүртәче кечмишин шиддәтли гасырғаларындан һифз едиб горумушдулар.

Азәрбајчан театрынын бешији башында даһи мүтәфәккир, материалист философ, Азәрбајчан драматуржијасынын атасы Мирзә Фәтәли Ахундов дајанмышды. Әламәтдар һалдырки, Мирзә Фәтәли Ахундовун өлмәз комедијалары илк дәфә мүәллифин өз тәрчүмәси илә Петербургда вә Тифлиседә рус сәһнәсиндә тамашаја гојулмушду. Мүәллифин ана дилиндә илк тамашасы јалныз ијirmi ил сонра, 1873-чү илин мартында Бакыда көстәрилди. Әсәри маарифчи-демократ Һәсәнбәј Зәрдаби өз шакирдләриндән Нәчәфбәј Вәзиревун вә Әскәр Адыкөзәловун јахындан иштиракы илә тамашаја гојмушду.

Азәрбајчан театры лап әввәлдән реалист театр кими тәшәккүл тапмыш, өз баниләринин арзуладығлары кими, «һәјат мәктәби», «әхлагы сафлашдырмағ васитәси» олмушду. Азәрбајчан театры өз тамашаларынын идеја мәнуну вә ајдын мәгсәдилә зәһмәткешләрин син-

фи мәнлик шүүруну ојадырды. О вахт, залымларын һөкм сүрдүјү, дини фанатизмин түғјан етдији, молланын мүгәддәс ата сајылдығы илләрдә өз һәјатыны театрла бағламағ истәјән һәр кәсдән мәрдлик, чәсарәт вә фәдакарлығ тәләб олунурду. Белә бир һәрәкәт сәнәт наминә, халғ наминә, онун кәләчәји наминә һүнәр вә рәшадәт көстәрмәк демәк иди.

Азәрбајчан театрынын јаранмасы вә сонракы тәрәггиси мүхтәлиф нәсилләрә мәнсуб олан истәдадлы актјор вә режиссорларын бүтөв бир дәстәсинин фәдакарчасына фәалијјәти, јарадычылығы илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Бунлар Чаһанкир Зејналов, Һачыаға Аббасов, Һүсејн Әрәблински, Мирзәаға Әлијев, Аббас Мирзә Шәрифзадә, Үлви Рәчәб, Сидги Руһулла, Әһмәдбәј Ағдамски, Рза Тәһмасиб; ССРИ халғ артистләри Шөвкәт Мәмәдова, Мәрзијјә Давудова, Әләскәр Әләкбәров, Исмајыл Дағыстанлы, Һөкүмә Гурбанова, Адил Искәндәров, Мейди Мәммәдов; Азәрбајчан ССР халғ артистләри Лејла Бәдирбәјли, Барат Шәкинскаја, Рза Әфганлы, Мәммәдәли Вәлиханлы, Әли Гурбанов, Әзизә Мәммәдова, Әли Зејналов, Мөһсүн Сән'ани, Ағасадығ Кәрајбәјли, Мустафа Мәрданов, Серкеј Јакушев, Сона Һачыјева, Вера Ширје, Мирсејфәддин Кирманшаһлы, Александр Туганов, Ксенија Бабичева, Рахил Кинзбург, Исмајыл Һидајәтзадә, Тофиг Қазымов, Әләскәр Шәрифов, Шәмси Бәдәлбәјли, Нәсибә Зејналовадыр.

Драм театрынын нәчиб тәсири алтында Азәрбајчанда сәһнә сәнәтинин јени нөвләри јараныб инкишаф етмәјә башлады. 1908-чи илдә Бакыда илк милли операнын—Үзејир Һачыбәјовун «Лејли вә Мәчнун» операсынын

тамашасы илэ мусигили театр, инди мэшһур олан М. Ф. Ахундов адына Ленин Орденли Азербайжан Дөвлэт Академик Опера вэ Балет Театры мејдана кэлди. Чох кечмэдэн мусигили комедијалар, водевиллэр јарадылмаға башланды. Бир аз ирэлијэ кедэрэк демэк истэјирик ки, Совет һакимијјэти иллэриндэ мусиги сәнэтинин башга жанрлары: симфоник мусиги вэ балет мусигиси, чохсэсли хор, ораторијалар, кантаталар вэ диқэр жанрлар да мејдана кэлмишдир.

Совет һакимијјэтинин гэлэбэси Азербайжан театрынын икинчи доғулушу иди. Республика һөкүмэти театрлары миллилэшдирди, дағыныг һалда олан тэк-тэк труппалары бирлэшдирди, актјорлары дөвлэт хидмэтинэ кечирди; театр сәнэтинин инкишафы үчүн чохла вэсаит ајырды.

Театрын инкишафында јени мэрһэлэнин башланмасы, совет социалист инчэсәнэтинин тэшэккүл дөврү, эн эввэл, онун халга даһа да јахынлашмасы илэ эламэтдар олду. Эсл күтлэви тамашачы олан јени тамашачы гаршысында театрын ролу вэ мäs'улијјэти өлчү-јэкэлмэз дэрэчэдэ артды.

Инди республикада 14 дөвлэт театры вэ 41 халг театры вардыр. Азербайжан пајтахтында једди театр фэалијјэт көстэрир. М. Эзизбэјов адына театрын коллективи башда олмагла республиканын театрлары өлкэнин сәнәјелэшдирилмэси вэ кэнд тэсэррүфатынын коллективлэшдирилмэси иллэриндэ, илк беш-илликлэр дөврүндэ социализм гуручулуғунун тарихи вэзифэлэрини һәјата кечирмәкдэ партијаја вэ халга фэал көмәк едирдилэр. «Алмаз», «Јашар», «Һәјат» тамашалары һәмин

гәһрәмәнлыг дөврүнүн салнамэсинин парлаг сәһифэлэридир. Эзмар, јорулмаз, мәғрур вэ чэсур Алмазын тимсалы јүзлэрлә азербайжанлы гадыны вэтәнпэрвэрлик һүнэринэ руһландырырды, онлар кэнд рајонларында ишләмәјэ кедир, кэнддэ кенишләнән кәскин синфи мүбаризәјэ фэал сурәтдә гошулурулар.

Азербайжан гадынынын азадлығы угрунда мүбаризэдә Чәфәр Чаббарлынын «Севил» пјеси көркәмли рол ојнамышдыр. Чаббарлы драматуркијасынын бәдиин тәсири, артистлэрин вэ гурулушчуларынын мәрһэти о гэдәр күчлү иди, ки, сәһнә илэ тамаша салону арасындакы һәдд санки арадан галхмышды. «Севил» пјесинин тамашаларында, эсэрин гәһрәмәни мәнфур чадраны башындан атанда тамаша салонундакы гадынларынын бир чоһу јериндән галхыр вэ кечмишин бу мәнһус мирасыны туллајырды. Беләликлә, бәдиин һадисә бөјүјүб ичтимаин-сијаси һадисәјэ чеврилирди.

Театр кечмишин галығларына гаршы, дини хурафата гаршы мүбаризэдә партијаја фэал көмәк көстэрирди. Зәһмәткешлэрин атеист тәрбијәсиндә бөјүк рол ојнамыш Чәлил Мәм-мәдгулузадәнин «Өлүләр», Чәфәр Чаббарлынын «Од кәлини» кими тамашаларынын мүстәсна әһәмијјэти олмушду.

Көркәмли совет шаири Сәмәд Вурғунун «Вагиф» мәнзум драмы Азербайжан драматуркијасынын эсл инчиси, сәһнәмизин ифтихарыдыр. Бу көзәл эсәрдә истисмарчылар вэ иш-ғалчылар вәғавимәтә, Русија илэ, күрчү вэ ермәни халғлары илэ достлуға сәсләјән чағырыш еһтирасла учалыр. Гырх илдән чоһдур ки, бу пјес театрларымызын репертуарынын даим бәзәјир вэ тамашачыларынын нечә-нечә

нәсли Вагифин жүксәк поетик монологларыны вә мүдрик кәламларыны алгышлајыр.

Фәрәһли һалдыр ки, республика театрлары тамашаларынын әксәријјәти букүнкү һәјатымыза, онун чидди, актуал, ичтимаи, етик проблемләринә һәср едилмишдир. Мүасирләримизин гајнар һәјатыны әкс етдирән тамашаларын хүсуси чазибә гүввәси вардыр, бунлар тамашачылары һәјәчанландырыр, фәал һәјат мөвгеји формалашдырыр.

Рус классик вә мүасир драматуркијасынын, өлкәмизин гардаш халглары, социалист дәвләтләри драматуркијасынын шаһ әсәрләрини, дүнја классикасы әсәрләрини тәблиғ едиб јајмагда Азәрбајчан драм театрынын хидмәтләри мисилсиздир. Н. Гоголун вә А. Островскинин, Л. Толстојун вә Ф. Достојевскинин, М. Горкинин вә А. Чеховун, В. Шекспирин вә Ф. Шиллерин, Лопе де Веганын вә Н. Гикмәтин, Н. Погодинин вә Афиноженевун, К. Симоновун вә К. Тренјовун, А. Ширванзадәнин вә А. Корнејчукун, М. Шатровун вә А. Софроновун, Н. Думбадзенин вә Ч. Ајматовун пјесләри театрларымызын репертуарында фәхри јер тутур.

Азәрбајчан Театр Чәмијјәти јанында ишләјән «Достлуг» театры чохмилләтли совет инчәсәнәтинин тәблиғинә бөјүк көмәк көстәрир. О, Бақы тамашачыларыны Москванын, Ленинградын, гардаш мүттәфиг республикаларын адлы-санлы театр коллективләринин ән јахшы тамашалары илә мүнтәзәм таныш едир.

Совет сәһнә сәнәти, сәһнәсиндән 45-дән чох дилдә сөз ешидилән чохмилләтли театрымыз өз бојаларынын рәнкарәнклијинә бахмајараг бир бөјүк мөгсәдә—көзәл дөврүмүзүн

бәдин сурәтдә тәсвир олунамасы мөгсәдинә хидмәт едир. Мәһз бу чәһәт милли мәдәнијјәтләрин гаршылыглы әлагәсинин дурмадан мөһкәмләnmәсинә, Совет Иттифагындакы милли театрларын гаршылыглы әлагә вә гаршылыглы тәсвир просесинин артмасына доғру апарыр. Милли спесифика мәдәнијјәтләрин бирбиринә јахынлашмасы јолунда сәдд дејилдир. Гардаш совет республикалары театрларынын, о чүмләдән бизим милли театрын тарихинә нәзәр салмагла, топланмыш тәчрүбәјә әсасланмагла биз дејә биләрик ки, инди инчәсәнәтимиздә милли вә бејнәлмиләл чәһәтләр вәһдәт шәклиндә бирләшмишдир.

Азәрбајчан халгынын мусиги ирси зәнкиндир. Биз тәкчә фолклор мусигисини, халгын јаратдыгы вә әсрләр, минилликләр боју нәсилдән-нәслә өтүрдүјү мусигини нәзәрдә тутмуруг. Биз һәмчинин профессионал мусигини, Азәрбајчанда нисбәтән јахын кечмишдә, әсримизин әввәлләриндә јаранмыш, лакин тарихән гыса мүддәтдә шанлы јол кечмиш олан вә инди мүасир профессионал инчәсәнәтин жүксәк сәвијјәсиндә дуран мусигини дә нәзәрдә тутуруг.

Азәрбајчан профессионал мусигисинин мејдана кәлдији дөврү, онун баниси Үзејир Һачыбәјовун илк әсәрләрини хатырладыгда, Үзејир Һачыбәјовун М. Магомајевлә вә бир нечә силаһдашы илә бирликдә узун мүддәт чох бөјүк чәтинликләри арадан галдырмаға вә күчлү мүгавимәти гырмаға мәчбур олдуғуну хатырлајанда мусиги мәдәнијјәтимизин бир нечә ониллик әрзиндә кечдији јол бүтүн эзәмәти вә вүс'әти илә көзүмүзүн габағында хүсусилә габарыг шәкилдә чанланыр. Үзејир

Һачыбәјовун јаратдығы шаһ әсәрләр Азәрбајчан профессионал мусигисинин классикасына чеврилмишдир.

Совет һакимийјәти Азәрбајчанда профессионал мусиги сәнәтинин инкишафы үчүн кениш јол ачды, бәстәкар кадрларынын формалашмасы вә инкишафы үчүн әлверишли шәраит јаратды. Һәлә отуз-гырхынчы илләрдә республикада бүтүн өлкәдә шөһрәт газанан диггәтәләјиг бәстәкарларын бүтөв бир дәстәси јетишмишди.

Инди Азәрбајчан бәстәкарлыг мәктәбини кениш шөһрәт газанмыш әсәрләр—Г. Гарајевин «Једди көзәл», «Илдырымлы јолларла» балетләри, симфоник, камера вә инструментал әсәрләри, Ф. Әмировун «Севил» операсы, «Мин бир нечә» балети, «Күрд овшары» вә «Шур» симфоник муғамлары, Нијазинин «Читра» балети, «Раст» симфоник муғамы, Ә. Бәдәлбәјлинин «Гыз галасы», А. Мәликовун «Мәһәбәт әфсанәси» балетләри, Ч. Һачыјевин, С. Һачыбәјовун програмлы симфоник әсәрләри, Р. Һачыјевин, С. Рүстәмовун, Т. Гулијевин, Ч. Чаһанкировун, А. Рзајеванын, Ә. Аббасовун, З. Бағыровун, Ш. Ахундованын, В. Адыкөзәловун, А. Рзајевин, Р. Мустафајевин, Т. Бакыхановун, Х. Мирзәзәдәнин, А. Әлизадәнин, Е. Маһмудовун, Полад Бүлбүлөглунун, Ф. Гарајевин, Н. Әливердибәјовун, М. Мирзәјевин вә башгаларынын вокал-симфоник вә камера әсәрләри, оперетталары вә маһнылары тәмсил едир.

Азәрбајчан мусигиси өз халгынын милли ән'әнәләриндән, өлкәмизин бүтүн халгларынын милли мәдәнијјәтләринин наилијјәтләриндән вә ән әввәл рус мәдәнијјәтинин түкәнмәз

мә'нәви сәрвәтләриндән, рус мусигисинин классикләри М. Глинканын, П. Чајковскинин, Н. Римски-Корсаковун, М. Мусоргскинин, көркәмли совет бәстәкарлары С. Прокофјевин, Д. Шостаковичин, Т. Хренниковун мисилсиз ирсиндән, мүасир рус бәстәкарларынын ән јахшы әсәрләриндән кениш истифадә едәрәк ваһид совет мусиги мәдәнијјәтинин үзви тәркиб һиссәси кими инкишаф едир.

Азәрбајчан милли мусиги-сәнә, ифачылыг мәдәнијјәтинин мүвәффәгийјәтләри вә наилијјәтләри көркәмли усталарын—Һүсејнгулу Сарабскинин, Мәммәд Һәнәфи Терегуловун, Шөвкәт Мәммәдованын, Һәгигәт Рзајеванын, Бүлбүл Мәммәдовун, Мәммәдтағы Бағыровун, Һүсејнаға Һачыбабабәјовун, Гурбан Примовун адлары илә гырылмаз сурәтдә бағлыдыр. Маһир дирижор вә бәстәкар, ССРИ халг артисти Нијазин, дирижорлар—Азәрбајчан ССР халг артисти Н. Рзајев, Азәрбајчан ССР әмәкдар инчәсәнәт хадимләри Р. Абдуллајев вә Р. Мелика-Асланов, мәшһур мүғәнниләр—ССРИ халг артистләри Р. Бейбутов, Л. Иманов, М. Магомајев, З. Ханларова, Ф. Әһмәдова, Азәрбајчан ССР халг артистләри тарзән Б. Мансуров, каманчачалан Һ. Әлијев, бејнәлхалг мүсабигәләрин лауреатлары вә дипломчулары, пианочулар—Азәрбајчан ССР халг артисти Ф. Бәдәлбәјли, республиканын әмәкдар артисти В. Рәсулова, мүғәнниләр—Азәрбајчан ССР әмәкдар артистләри Фидан вә Хураман Гасымовалар, исте'дадлы ифачылар—республиканын әмәкдар артистләри скрипкачылар А. Әлијев вә С. Гәнијев, виолончел чаланлар Р. Абдуллајев вә Ј. Абдуллајев вә бир чох башгалары кими исте'дадлы ифачыларынын

чыхышлары бу күн һаглы мұвәффәгйјјәт га-
заныр. ССРИ халг артисти Р. Бейбутовун
јаратдығы Маһны Театры бөјүк шөһрәт газан-
мышдыр. Оун репертуарында дүнјанын 50-
дән чох халгынын маһнылары вардыр. Азәр-
бајчан милли хореографијасы өлкәмиздә вә
харичдә бөјүк мараг доғурур, оун тәшәккү-
лүндә ССРИ халг артистләри Г. Алмаззадә-
нин вә Л. Вәкилованын, Азәрбајчан ССР
халг артистләри Р. Ахундованын, М. Мәммә-
довун, Ч. Бабајеванын, Т. Ширәлијеванын,
В. Плетнјовун вә башгаларынын хидмәти хү-
сусилә бөјүкдүр.

Инчәсәнәтин ән күтләви нөвләриндәи бири
олан кино јүксәкләрә галхыр. Үзејир Һачыбә-
јовун экранлашдырылмыш «Аршын мал
алан», «О олмасын, бу олсун» мусигили коме-
дијалары, Совет Иттифагы Гәһрәманы
М. Һүсејнзадәнин Бөјүк Вәтән мұһарибәси
илләриндәки һүнәриндән бәһс едән «Узаг са-
һилләрдә», Азәрбајчан фәһлә синфинин ин-
гилаби мұбаризәсини экранда чанландыран
«26 Бақы комиссары», «Улдузлар сөнмүр»,
С. Вурғунун «Комсомол поемасы»нын мотив-
ләри үзрә јарадылмыш «Једди оғул истәрәм»,
Азәрбајчан халгынын шанлы тарихиндән сөһ-
бәт ачан «Бабәк» вә «Нәсими», дөврүмүзүн
актуал сосиал-мә'нәви проблемләринә һәср
едилән «Ад күнү» вә «Истинтаг» филмләри вә
«Азәрбајчанфилм» киностудијасынын истәһ-
сал етдији диқәр лентләр Үмүмиттифаг шөһ-
рәти газанмышдыр. Һәмин филмләрин гуру-
лушчу-режиссорлары Р. Тәһмасиб, Ә. Ибра-
һимов, Т. Тағызадә, Һ. Сејидбәјли, Р. Очагов,
Е. Гулијев вә башгаларыдыр.

Ингилабдан әввәл Азәрбајчанда бир нәфәр

азәрбајчанлы ме'мар вар иди. Бу күн исә
республиканын пајтахты көзәл Бақы шәһәри-
нин күчә вә мејданларыны кәзиб 26 Бақы
комиссарынын мөһтәшәм мавзолејинә, XI Гы-
зыл Ордунун шәрәфинә учалдылмыш абидә-
јә, В. И. Ленин мејданына вә Ленин сарајына,
«Күлүстан» шәнлик сарајына, көркәмли пар-
тија вә дөвләт хадимләринин, бөјүк јазычы
вә шаирләрин чохлу абидәсинә тамаша етсән,
Бақы метрополитенинин јералты сарајларына
енсән Азәрбајчан ме'марларынын наилијјәт-
ләрини өз көзләринлә көрүб јәгин едәрсән.

Өз мәнбәјини халг јарадычылығынын, мил-
ли ме'марлығын зәнкин хәзинәсиндән, әлван
дивар рәсмләриндән, ағач вә даш үзәриндә
нахышлардан, халчачылыг сәнәтиндән, тәт-
биги сәнәт нүмунәләриндән алан Азәрбајчан
тәсвири сәнәт вә архитектурасы инди јүксәк
бәди, профессионал јеткинлик зирвәләринә
чатмыш, бөјүк мә'нәви тә'сир гүввәси кәсб
етмишдир.

Т. Салаһовун, М. Абдуллајевин, С. Бәһлул-
задәнин, Т. Нәриманбәјовун, М. Рәһманзадә-
нин, П. Сабсајын, Ф. Әбдүррәһмановун,
Ч. Гарјағдынын, Л. Кәримовун, С. Саламза-
дәнин, Т. Мәммәдовун, Ә. Елдаровун парлаг
милли колорити, үслуб рәнқарәнклији илә
фәргләнән, ингилаби романтикадан илһамла-
нан, дәрин фәлсәфи мә'наја вә емоционал тә'-
сир күчүнә малик олан табло вә һејкәлләри,
архитекторлары С. Дадашовун, М. Һүсејновун,
Һ. Мәчидовун, Ә. Һүсејновун әсәрләри естетик
зөвг верир, тамашачыларда миннәтдәрлыг
һисси доғурур. Тәкчә өтән беш илдә Азәрбај-
чан рәссамлары 19 Үмүмиттифаг сәркисиндә,
26 республикаларарасы вә 20 бејнәлхалг сәр-

кидә иштирак етмишләр. Онлар Элчэзаирдә, Ирагда, Данимаркада, Болгарыстанда, Польшада вә башга өлкәләрдә мүстәгил сәркиләрлә чыхыш етмишләр.

Чәмијјәтимизин мә'нәви инкишафынын әламәтдар хүсусијјәти ондан ибарәтдир ки, профессионал хадимләрлә јанашы, театр вә мусиги, фырча вә бәдии сөз һәвәскарларынын бөјүк бир ордусу да инчәсэнәти ирәлиләдир. Азәрбајчанын истәдадлы нүмајәндәләри хүсусән сон вахтлар Үмумиттифаг мүсабигәләриндә вә бәдии өзфәалијјәт бахышларында мүвәффәгијјәт газаныр, өлкәмизин чохмилләтли инчәсэнәтини харичдә лајигинчә тәмсил едирләр.

Азәрбајчанда мәдәнијјәт сарајлары вә евләринин, клубларын вә клуб идарәләринин, мәдәнијјәт вә истираһәт паркларынын кениш бир шәбәкәси фәалијјәт көстәрир. Онларын фәалијјәти зәһмәткешләрдә идеја инамы, фәал һәјат мөвгеји формалашдырылмасына, күтләләрин вәтәнпәрвәрлик вә бејнәлмиләлчилик тәрбијәсинә јөнәлдилмишдир. Бу ишдә бәдии өзфәалијјәт, социалист ән'әнәләринин вә мүлки мәрәсимләрин тәблиғи хүсуси рол ојнајыр.

Инкишаф етмиш социализм дөврүнүн мә'нәви һәјаты милләтләрарасы, республикаларарасы јарадычылыг әлагәләри, мүнасибәтләри вә үнсијјәтинин јени формаларынын кениш јајылмасы илә әламәтдардыр. Бунлар гардаш халгларын әдәбијјәт вә инчәсэнәт күнләри, һәфтәләри вә онкүнлүкләриндән, совет поезијасы, мусиги вә маһнысы фестивалларындан, көркәмли јарадычылыг коллектив-

ләринин гастролларындан вә бир чох башга тәдбирләрдән ибарәтдир.

1972-чи вә 1975-чи илләрдә чох бөјүк мүвәффәгијјәтлә кечән Русија Федерасијасы әдәбијјәти вә инчәсэнәти күнләри республиканын ичтимаи-сијаси вә мәдәни һәјатында бөјүк һадисә олду. Һәмин күнләр әсл үмумхалг инчәсэнәт вә бејнәлмиләл гардашлыг бајрамына чеврилди. Бакыја Русијанын адлысанлы јарадычылыг коллективләри, көркәмли әдәбијјәт вә инчәсэнәт усталары, алимләр, истәһсалат габагчылары кәлмишдиләр. РСФСР әдәбијјәти вә инчәсэнәти күнләри иштиракчыларынын достлуг маршрутлары Азәрбајчанын онларла шәһәр вә рајонундан кечирди.

Бакыда вә республиканын мүхтәлиф рајонларында јазычыларын үч мин беш јүздән чох чыхышы олду. Сәккиз күн Совет Азәрбајчаны—онун нефт мә'дәнләри вә тикинти мејданчалары, заводлары вә фабрикләри, тарла дүшәркәләри вә елми лабораторијалары, мәктәбләри вә мәдәнијјәт сарајлары, шәһәр вә кәндләри нәһәнк поезија аудиторијасына чеврилмишди. Республиканын јүз минләрлә зәһмәткәши чохдилли, әлван социалист әдәбијјәтынын илһамлы сәсинә дәрин мәһәббәт вә миннәтдарлыгла гулаг асырды. Азәрбајчан торпағында өз вүс'әти илә инсаны һејран гојан белә мөһтәшәм вә әсл үмумхалг әдәбијјәт бајрамы һеч бир заман олмамышды.

Республиканын әмәкчиләрини, өлкәмизин истәдадлы јазычы вә шаирләри илә, онларын образлы бәдии сөзү илә чанлы үнсијјәт сәәдәти нәсиб олан адамларын һамысыны совет әдәбијјәтынын көркәмли наилијјәтләринин эә-

мәти һејран етди. Азәрбајчан зәһмәткешләри илә јазычыларың сајсыз-һесабысыз көрүшү халғың һәјаты илә совет әдәбијјатының мөһкәм, ғырылмаз әлагәсинә јени инандырычы сүбут олду.

ССРИ Јазычылар Иттифагы идарә һејәтинин биринчи катиби Кеорки Мокејевич Марков бу әдәби-сијаси һадисәни гијмәтләндирәрәк јазмышдыр: «...Азәрбајчанда совет әдәбијјаты күнләри бу гәбилдән олан тәдбирләр ичәрисиндә фәргләнир. Бу, сон илләрин ән бөјүк әдәби һадисәләриндән биридир. Әкәр десәм ки, бу бүтүн республиканың бајрамы, үмумхалг бајрамы иди, сәһв етмәрәм. Чыхыш етдијимиз салонларда бош јер олмурду, шәһәр мејданларында вә паркларда поезија көрүшләри кечириләндә, ше'рләр сәсләнән трибунаның јанына јүзләрлә адам топлашырды. Јери кәлмишкән дејим ки, мәсәлән, халг шаири музејинин ачылышының поезија бајрамына чеврилмәси,—Мәрдәкәнда Серкеј Јесениниң ев-музејинин вә Бақыда Сәмәд Вурғун музејинин ачылышы мәнз белә олмушду, — факты халғың әдәбијјата мәнәббәтинин дәрин сәмимилијинә сүбутдур».

Азәрбајчанда Украјна вә Өзбәкистан әдәбијјаты вә инчәсәнәти күнләри, бу республикаларда Азәрбајчан мәдәнијјәти бајрамлары бөјүк мүвәффәгијјәтлә кечмишдир.

Сов.ИКП XXVI гурултајы әрәфәсиндә—1980-чи ил октябрың 27-дән 31-дәк Бақыда «Халғларың достлуғу әдәбијјатларың достлуғудур. Јазычы сөзү совет адамының бејнәлмиләл вә вәтәнпәрвәрлик тәрбијәсиндә фәал гүввәдир» ады алтында јазычыларың Үмумиттифаг јарадычылыг конфрансы кечирилди.

Конфрансда көркәмли совет сөз усталары илә бирликдә социалист дәвләтләринин—Болгарыстан, Мачарыстан, Вјетнам, Куба, Монголустан, Полша вә Чехословакијаның, инкишаф етмәкдә олан өлкәләрин—Әфғаныстан, Јәмән Демократик Республикасы, Һиндистан вә Мисирин јазычы нүмајәндә һејәтләри, һабелә Фәләстин Азадлыг Тәшкилатының нүмајәндәләри дә иштирак едирдиләр. Конфрансда музакирә олуған актуал бәдии јарадычылыг проблемләринин кенишлији вә рәнкарәнклији, онун ишинин хүсуси вүс'әт алмасы конфранс иштиракчыларының бејнәлмиләл тәркиби илә әлагәдар иди.

Конфранс инандырычы сурәтдә көстәрди ки, бүтүн совет мәдәнијјәти кими, совет әдәбијјаты да ССРИ милләтләри вә халғларының достлуғунун, бир-биринә јахынлашмасының вә гаршылыглы тә'сиринин көзәл бәһрәси, онларың бејнәлмиләл бирлијинин гүдрәтли васитәсидир, јени һәјат гуручулуғу кими үмумпартија, үмумхалг ишинин үзви һиссәсидир. Конфранс совет јазычыларының партија илә, халғың һәјаты илә сых әлагәсини парлаг шәкилдә нүмајиш етдирди.

Республиканың харичи өлкәләрлә мәдәни әлагәләри кетдикчә даһа бөјүк вүс'әт алыр. Инди Азәрбајчаның мәдәни әлагәләринин чоғрафијасы бүтүн беш гитәнин 120-дән чох өлкәсинин ичтимаијјәтини тәмсил едән тәшкилатлары әһатә едир. Азәрбајчан инчәсәнәтинин хадимләри инкишаф етмәкдә олан өлкәләрә милли мәдәнијјәтин тәшәккүлүндә вә инкишафында хејли јардым көстәрирләр. Азәрбајчаның бир сыра көркәмли инчәсәнәт уста-

лары бејнэлхалг вэ милли мүкафатлара лајиг көрүлмүшләр.

Совет Азербайчаны бәдии коллективләринин вэ инчәсәнәт усталарынын харичдә чыгышлары даим мүвәффәгијјәтлә кечир. Онлар ССРИ-нин чохмилләтли мэдәнијјәтини ләјагәтлә тәмсил едирләр. Сон илләр әрзиндә Данимарка, Франса, Италија, Португалија, Белчика, Әлчәзаир, Австрија, АФР, Гвинеја-Бисау, Малта, Ливија, Јапонија, Мозамбик, Инкилтәрә, Исвечрә, Исвеч, Иорданија, Испанија, Непал, Гиндистан, Нидерландија, Гәрби Берлин кими өлкәләрдә кечирилмиш Азербайчан ССР күнләри заманы республиканын мэдәнијјәт вэ инчәсәнәтинин јүксәк нүфузу әјани шәкилдә тәзаһүр етмишдир. Азербайчан ССР күнләри Совет һакимијјәти илләриндә Азербайчан халгынын наилијјәтләринин парлаг нүмајиши, Ленин милли сijasәтинин тән-тәнәсинә, һәр бир адама өз јарадычылыг габиліјјәтини аһәнкдар шәкилдә инкишаф етдирмәк үчүн һәр чүр имкан верән социализм гурулушунун шәксиз үстүнлүкләринә јени инандырычы сүбут олмушдур.

Азербайчан әдәбијјаты, театры, киносу, тәсвири сәнәти, мусигиси сон илләрдә совет адамларына бир чох јени, мараглы, исте'дадлы әсәрләр бәхш етмишдир. Халгымызын кечмишини вэ индисини реалистчәсинә, принципал вәтәндашлыг мөвгеләриндән, объектив сурәтдә ишыгландыран, диггәти коммунизм гуручулуғунун мүһүм проблемләри үзәриндә чәмләшдирән әсәрләр вэ тамашалар мејдана кәлмишдир. Бу әсәрләр бир даһа тәсдиг едир: халгын чохчәһәтли һәјаты илә сәнәтқарын әлағәси нә гәдәр сых оларса, јарадычылыг на-

илијјәтләринә вэ уғурларына доғру апаран јол бир о гәдәр дүзкүн олар.

Лакин мүвәффәгијјәтләр нә гәдәр бөјүк олса да, көрүләси ишләр даһа чохдур. Фәал јени һәјат гуручусунун шәхсијјәтини формалашдырмагда инчәсәнәт вә әдәбијјатын ролу вә әһәмијјәти мисилсиздир. Азербайчанын јарадычы зијалылары, бүтүн мэдәнијјәт ишчиләри совет адамы һаггында идеја вә бәдии чәһәтдән парлаг вә долғун әсәрләр јаратмағы, китабларда, пјесләрдә, кинофилмләрдә чәмијјәтимизин һәјатыны онун даими ирәлиләјишиндә көстәрмәји, коммунизм гуручулуғу вә јени инсанын тәрбијә едилмәси просесләрини парлаг шәкилдә әкс етдирмәји өзләринә борч билирләр. Бүтүн совет инчәсәнәтинин хадимләри кими, Азербайчан мэдәнијјәтинин хадимләри дә партијамызын XXVI гурултајы гәрарларынын һәјата кечирилмәсиндә өзләринин илһамлы јарадычылығы илә фәал иштирак едирләр.

АЗЭРБАЈЧАН ПАРТИЈА ТЭШКИЛАТЫ Сов.ИКП-нин МУБАРИЗ ДЭСТЭСИДИР

Чэмијјетимизин, онун идејаларынын вэ манафејинин бирлијини бөјүк Ленин тэрэфиндэн јарадылыб јетиширилмиш Коммунист Партијасы тэчэссүм етдирир. Владимир Илич Ленин демишдир ки, партијанын фэалијјетинин эсас мә'насы «*бүтүн халгы социализмэ доғру апармагдан, јени гурулуша истигамэт вериб ону тэшкил едэ билмэкдэн, ...бүтүн зэһмэткешлэрин... мүэллими, рэһбэри, башчысы ола билмэкдэн*»¹ ибарэтдир. Болшевиклэр партијасы, Ленин партијасы бүтүн зэһмэткешлэрин танынмыш сијаси рэһбэри, социалист чэмијјетинин рэһбэр вэ истигамэтверичи гүвэси олмушдур.

Өлкэмизин инкишафынын мүасир мэрһэлэси партијанын рэһбэр ролунун артмасы, онун нэзэри, сијаси вэ тэшкилатчылыг фэалијјетинин күчләнмэси илэ сэчијјэлэнир. Сов.ИКП МК-нын октјабр (1964-чү ил) пленуму јеткин социализм шэраитиндэ партијанын сијаси хэттини һазырламагда чох бөјүк эһэмијјэтэ малик олмушдур. Партија, онун Мэркэзи Комитэси, МК Сијаси Бүросу бу хэтти, XXIII, XXIV, XXV вэ XXVI гурултајларын, МК пле-

¹ В. И. Ленин. Эсэрлэринин там күллијаты, 33-чү чилд, сәһ. 29.

нумларынын тарихи гэрарларыны дөнмэдэн һэјата кечирэрэк, коммунизм гуручулуғунда совет халгынын көркәмли мүвэффэгијјэтлэр газанмасыны тэ'мин етмишлэр. Өтэн 18 ил чэмијјэтэ партија рэһбэрлијинин даһа да тэк-милләшмэси, партија демократијасынын Ленин нормаларына вэ принциплэринэ сөзсүз эмэл едилмэси, эсл Ленин иш үслубунун бэргэрар едилмэси илэ эләмэтдардыр. Өтэн иллэр эрзиндэ мадди истегсалын мигјасы ики дэфэдэн чох артмыш, өлкэнин мүдафиэ гүдрэти мөһкәмләнмиш, зэһмэткешлэрин мадди рифаһы хејли јүксэлмишдир.

Социалист дөвлэтинин даим артан игтисади вэ елми-техники потенциалы, сарсылмаз мүдафиэ гүдрэти, үстэлик партија вэ халгын, бүтүн синифлэрин вэ социал группарын, милләтлэрин вэ халгларын бирлији вэ јекдиллији кими надир сэрвэтимиз Октјабр Вэтэнинин бөјүк јарадычы гүввэсини, сүлһ вэ бэшэријјетин тэрэггиси ишинэ мисилсиз көмэјини мүэјјэн едир.

Харичи сијасэтин бүтүн саһэлэриндэ, совет Сүлһ програмынын һэјата кечирилмэсиндэ бөјүк мүвэффэгијјэтлэр газанылмышдыр. Совет Иттифагы социализм бирлији өлкэлэри илэ эл-элэ вериб сүлһ уғрунда, јени дүнја мүһарибэсинин гаршысыны алмаг уғрунда, ичтимаи гурулушлары мүхтэлиф олан дөвлэтлэрин динч јанашы јашамасы уғрунда ардычыл сурэтдэ вэ эзмлэ мүбаризэ апарыр.

Ленин игтисади вэ социал-сијаси стратегијасыны инкишаф етмиш социализм мэрһэлэсиндэ һэјата кечирэрэк партија халгын рифаһынын јүксэлдилмэсиндэ, Вэтэнин игтисади вэ мүдафиэ гүдрэтинин даһа да мөһкәмлән-

дирилмәсиндә, мұһүм мұвәффәғијјәтләр газанмышдыр. Совет адамлары Совет Иттифагының бејнәлхалг нұфузунун олдуғча артмасының һағлы оларағ өлкәмизин бу мұвәффәғијјәтләри илә бағлајырлар. Бүтүн бунлар марксизм-ленинизм тәлиминин дүзкүнлүјүнү вә һәјатилијини, онун чох бөјүк јарадычы, дәјишдиричи гүввәсини дөнә-дөнә тәсдиг едир.

Азәрбајчан коммунистләри зәманәмизин гүдрәтли сијаси гүввәси олан Сов.ИКП-јә мәнсуб олмалары илә фәхр едирләр.

Бакыда чыхыш едәркән Леонид Илич Брежнев Сов.ИКП-нин фәал вә мұбариз дәстәләриндән бири олан Азәрбајчан партија тәшкилатының тарихини вә фәалијјәтини һәртәрәfli сәчијјәләндирмиш вә јүксәк гијмәтләндирмишдир. Республиканын Коммунист Партијасы өз варлығы илләри әрзиндә шанлы бир јол кечмишдир. О, Совет һакимијјәтинин гәләбәси уғрунда синфи чарпышмаларын аловлары ичиндә формалашыр, онун дүшмәнләринә гаршы дөјүшләрдә, республиканы социализм әсасында дәјишдирмәк ишләриндә мәтинләшир вә мөһкәмләнирди. Азәрбајчан коммунистләри Вәтән мұһарибәси илләриндә чәбһәдә вә архада Бөјүк Октябрын наилијјәтләрини фәдакарлыгла горујанларын сырасында идиләр, мұһарибәдән сонракы гуручулуг дөврүндә өн чәркәләрдә кедирдиләр. Чох бөјүк тарихи тәчрүбә илә зәнкинләшмиш, Сов.ИКП XXIV, XXV вә XXVI гурултајларының гәрарлары илә силаһланмыш олан Азәрбајчан партија тәшкилаты чәмијјәтимизин инкишафының јени мәрһәләсиндә—јеткин социализм мәрһәләсиндә партијанын баш хәттини гәтијјәтлә вә ардычыл һәјата кечирир.

1920-чи илдә Азәрбајчан Коммунист Партијасында 4 мин адам вар иди, инди исә онун сыраларында 345 минә гәдәр адам вардыр. Бунлар халгын ән јахшы нұмајәндәләридир вә В. И. Ленинин вәсијјәтләринә әмәл едәрәк әсл коммунист әмәји нұмунәләри кәстәрирләр. Республика партија тәшкилатының әсасыны—44,6 фаизини фәһләләр, 19,9 фаизини колхозчулар тәшкил едирләр. Коммунистләрин тәгрибән 90 фаизи халг тәсәррүфатының мұхтәлиф саһәләриндә чалышыр. 3500 дән чох коммунист 50 илдән артыгдыр ки, партија сыраларындадыр, коммунистләрин 10,1 фаизинин партија стажы 31 илдән 50 илә гәдәрдир. Бунунла јанашы 19,4 фаиздән чоху стажы 5 илә гәдәр олан кәнч коммунистләрдир.

20-чи илләрдә Азәрбајчан коммунистләринин анчаг 4,4 фаизинин орта вә али тәһсилливар иди, инди исә 76 фаизи орта вә али тәһсиллидир. 1921-чи илдә Азәрбајчан Коммунист Партијасында чәми 620 нәфәр гадын вар иди, инди исә онун сыраларында гадыналары сајы 89 210 нәфәрдир. Бу, республиканын бүтүн коммунистләринин дөрддә бир һиссәси гәдәрдир.

Биз партија сыраларының кејфијјәт тәркибинин јахшылашмасының даим гајғысына галырыг. Сов.ИКП гурултајларының кәстәришләрини рәһбәр тутараг Азәрбајчан партија тәшкилаты белә бир хәтти ардычыл јеридир ки, онун тәркиби чәмијјәтимизин социал һәјатында баш верән дәјишикликләри тамамилә әкс етдирсин, партија гүввәләринин јерләшдирилмәсини дөнмәдән јахшылашдырмаға, истәһсал фәалијјәтинин, ичтимаи һәја-

тын вә дәвләт һәјатынын бүтүн саһәләринә дәрин тәсир көстәрмәјә имкан версин.

Илк партија тәшкилатлары партијанын бүнөврәсидир, ону зәһмәткешләрин кениш тәбәгәләри илә бағлајан көкләрдир. Сов.ИКП XXV гурултајында һесабат мәрузәсиндә гејд едилмишдир: «Илк партија тәшкилатлары игтисади вә мәдәни гуручулуғун габаг сырасында кедир, халгын лап ичәрисиндә фәалијјәт көстәрирләр. Онлар бүтүн өз ишләри илә партијанын сијасәтини күтләләрин чанлы јарадычылығы илә бирләшдирмәјә, тәсәррүфат-сијаси вәзифәләрин вә идеја тәрбијәси вәзифәләринин мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилмәсинә фәал сурәтдә көмәк едирләр»¹.

Республикада Сов.ИКП үзвләринин вә үзвлүјә намизәдләрин һамысыны 9321 илк партија тәшкилаты бирләшдирир, бу тәшкилатларын, демәк олар, јарысы сәнаједә, кәнд тәсәррүфатында вә тикингидәдир. Азәрбајчан Коммунист Партијасынын Мәркәзи Комитәси өзүнүн бүтүн фәалијјәтиндә илк партија тәшкилатларына архаланыр вә ону әсас тутур ки, Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин дәфәләрлә гејд етдији кими, илк партија тәшкилатлары һәр бир адамын әмәк мәтинлији вә идеја-сијаси мәтинлик мәктәби кечдији әмәк коллективинин сијаси өзәјидир. Илк партија тәшкилатлары васитәсилә партија зәһмәткешләри башлыча вәзифәнин јеринә јетирилмәси — истәһсалын сәмәрәлилијинин вә ишин кејфијјәтинин јүксәлдилмәси үчүн сәфәрбәрлијә

¹ Сов.ИКП XXV гурултајынын материаллары, Б., 1976, сәһ. 74.

алыр, кениш сијаси иш вә тәрбијә иши апарыр.

Сон илләр республикада партија-тәшкилат иши саһәсиндә хејли тәчрүбә топланмышдыр.

Азәрбајчан КП МК-нын 1969-чу илин августунда кечирилән пленумунун республика партија тәшкилатынын тарихи үчүн мәрһәлә әһәмијјәти олмушдур. Пленумда вә нөвбәти, XXVIII гурултајда халг тәсәррүфатына рәһбәрликдәки, партија тәшкилатларынын тәшкилатчылыг, кадр, күтләви-сијаси вә идеоложи ишиндәки чидди нөгсанлар, сәһвләр вә чатышмазлыглар ашкара чыхарылмыш, республиканын социал-игтисади инкишафынын үмдә проблемләри дәриндән вә һәртәрәfli арашдырылмыш, игтисадијјатда, хүсусилә кәнд тәсәррүфатында јаранмыш ағыр вәзијјәти арадан галдырмаг үчүн тәдбирләр мүүјјән едилмишдир. Республиканын вә онун партија тәшкилатынын һәјатында 50—60-чы илләрдә јајылмыш мәнфи һаллар барәдә ачыг сөһбәт кетмишдир. Гәбул едилмиш гәрарлар, игтисадијјат вә мәдәнијјәтин бүтүн саһәләриндә иши әсаслы сурәтдә јенидән гурмаг үчүн һазырланмыш тәдбирләр коммунистләрә, бүтүн зәһмәткешләрә јүксәк јарадычылыг әзми ашыламышдыр.

Јахын кечмишин нөгсанларыны вә сәһвләрини, иш методларында мүһафизәкарлығы вә әталәти арадан галдырагаг Азәрбајчан КП МК партија вә тәсәррүфат фәалијјәтинин мәнмунунда вә формаларында јенилији бәргәрар етмәјә чалышмышдыр. Социал-игтисади инкишафын, халгын рифаһыны јүксәлтмәјин әсас вәзифәләринин јеринә јетирилмәсинә комплекс гајдада јанашылмасы бүтүн практикамызын

илә јетишдириб тәрбијә етмәк, онларын ишиндә јени нә варса һамысыны вахтында көрмәк вә мүдафиә етмәк, онларын сәһвләрини һеч заман нәзәрдән гачырмамаг Азәрбајчан КП Мәркәзи Комитәсинин тәшкилатчылыг фәаллијјәтинин башлыча истигамәтләриндән биридир. МК кадрлара һөрмәтлә јанашмагла бәрабәр, рәһбәр ишчиләрин, һәр бир вәзифәли шәхсин мәсулијјәтини јүксәлтмәк, онлара гаршы тәләбкарлығы күчләндирмәк хәттини ардычыл һәјата кечирир.

Леонид Илич Брежнев Москва шәһәри Бауман даирәсинин сечичиләри илә көрүшдә демишдир: Рус дилиндә ««вәзифә» вә «борч» сөzlәри ејни көкдәндир. Халг гаршысында өз борчуну—партија, хидмәт вә инсани борчуну кәрәк һәмишә јадда сахлајасан. Партија вә совет ишчиси бу борчу дәнмәдән јеринә јетирмәли, сөzlә иши бир-биринә мөһкәм телләрлә бағламағы бачармалыдыр, бунсуз әсл партија вә совет ишчиси јохдур вә ола да билмәз. Бөјүк әмәксевәрлик вә интизам, өзүнә гаршы тәләбкарлыг вә әсл тәмизлик партија вә совет ишчисинин шәрәфли адынын әсасыдыр. Бу ады о, бүтүн өмрү боју, бүтүн һәјаты илә доғрултмалыдыр»¹.

Бу сөzlәрдә партија вә совет ишчисинин, һәр бир рәһбәр ишчинин шәрәф кодекси сон дәрәчә дәгиг вә долғун ифадә едилмишдир. Һәр бир рәһбәр ишчи рүтбәсиндән вә хидмәтләриндән асылы олмајараг, бүтүн өмрү боју вә бүтүн варлығы илә партијанын јүксәк тәләбләри сәвијјәсиндә дурмаға, она көстәрилән

¹ Л. И. Брежнев. Ленин јолу илә, 8-чи чилд, сәһ. 290.

е'тимады күндәлик әмәји илә, конкрет ишләрлә доғрултмаға борчлудур. Јетмишинчи илләрдә партија тәшкилатымызын топланығы тәчрүбә дә кадрлара мәнз белә мүнасибәтин, мәнз белә тәләбкарлығын принципал әһәмијјәтини вә сәмәрәлилијини сүбут едир. Һәмин илләр күтләләрин сијаси вә әмәк фәаллығынын хејли јүксәлмәси илә, коммунизм гуручулуғу вәзифәләринин јеринә јетирилмәсиндә, зәһмәткешләрин фәал һәјат мөвгејинин бәргәрар олмасында идеоложи амилләрин ролунун артмасы, онларын мәнәви мәдәнијјәтинин инкишафы илә әламәтдар олмушдур.

Һәм дә партија тәшкилатларынын күтләләрлә әлагәсинин даим мөһкәмләnmәси, зәһмәткешләрин рәјинин нәзәрә алынмасы вә она архаланмаг мүһүм рол ојнајыр.

Азәрбајчан КП МК, јерли партија комитәләри ичтимаи рәји ән долғун шәкилдә вә һәр тәрәфли нәзәрә алмаг үчүн мүхтәлиф васитә вә методлардан истифадә едирләр. Азәрбајчан КП МК јанында Ичтимаи Рәји Өјрәнмә вә Сосиоложи Тәдгигатлар Мәркәзинин апардығы конкрет сосиоложи тәдгигатлар бөјүк әмәли әһәмијјәт кәсб етмишдир. Көрүлмүш ишләрин тәһлили вә гијмәтләндирилмәси, игтисади вә сосиал инкишаф планларынын һазырланмасы заманы һәмин тәдгигатларын нәтичәләриндән кениш истифадә олунур, бунлар идеоложи, сијаси ишин вә тәшкилатчылыг ишинин тәсирлилијинин артмасына көмәк едир.

Ичтимаи рәјин, зәһмәткешләрин мүлаһизә вә тәклифләринин даим өјрәнилмәси республика партија тәшкилатынын практикасына мөһкәм дахил олмушдур, там бир сыра үмдә

проблемләрин, о чүмлэдән тичарэтин, ичти-маи нашәнин тәшкилинә, инзибати органларын, али вә орта ихтисас мәктәбләринин фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинә аид проблемләрин һәллинә көмәк едир.

Партија комитәләри һәјатла әлагәни даим мөһкәмләтмәји, вахты чатмыш әмәли вәзифәләри сәмәрәли шәкилдә јеринә јетирмәк јолларыны тапмағы тәблиғат вә тәшвигатын башлыча мөгсәди һесаб едирләр. Ленинин гејд етдији кими, һеч бир нәзәријјә, онун һеч бир мүддәасы күтләләрин өз һәјат тәчрүбәсинә ујғун олмаса, онларын шүүруна чата билмәз. Республиканын партија тәшкилатлары бу әсас тәләби рәһбәр тутараг, зәһмәткешләрин мүхтәлиф категоријалары илә ишин форма вә методларыны зәнкинләшдирмишләр. Бунлар Ленин чүмә күнләри, елми-практик вә нәзәри конфранслар, ичтимаи-сијаси гираәтләр, әмәк коллективләриндә партија вә тәсәррүфат рәһбәрләринин информасија чыхышлары, алимләрин, бәдиј јагадычылыгла мәшғул олан зијалыларын мүәссисәләрдә, колхозларда, совхозларда, тикинтиләрдә фәһләләрлә, колхозчуларла көрүшләри, «әмәк бајрамлары» вә бир чох башга тәдбирләрдир. Күрчүстан, Ермәнистан вә Азәрбајҗан коммунист партијаларынын Мәркәзи Комитәләри тәрәфиндән бирликдә кечирилән идеоложи тәдбирләр бөјүк әмәли фәјда верир.

Биз формализми вә рәсмийәтчилији, тәблиғат вә тәшвигата сәтһи мүнәсибәти гәтијјәтлә арадан галдырагаг, шифаһи вә мәтбу тәблиғатын, күтләви-сијаси ишин бүтүн васитәләриндән даһа сәмәрәли истифадә етмәјә чалышыр, бунлары зәһмәткешләрдә коммунист

идејалылығы формалашдырмаға, фәал һәјат мөвгејинин бәргәраг едилмәсинә јөнәлдирик. Бүтүн бу чохчәһәтли иш комплекс мүнәсибәт әсасында апарылыр. Мәһз белә мүнәсибәт вилајәт, шәһәр партија комитәләринин, әксәр рајон партија комитәләринин, ялк партија тәшкилатларынын идеоложи фәалијјәти үчүн сәчијјәвидир.

Комплекс мүнәсибәтин сәмәрәлилијини, мәсәлән, Бақыда ән ири тәшкилатлардан бири олан Нәсими рајон партија тәшкилатынын практикасы сүбүт едир. Москва, Ленинград вә Орск партија тәшкилатларынын нумунәси әсасында үмумән рајонда вә һәр бир партија тәшкилатында тәрбијә ишинин комплекс планлары һазырланмышдыр. Бу планлар тәртиб едиләркән мүәссисәнин вә тәдрис очағынын тәмајүлү, әмәк коллективинин јашы вә милли тәркиби, тәһсил сәвијјәси вә бир чох башга спесифик амилләр нәзәрә алынмышдыр. Буна көрә дә вагон тәмири заводунун вә Володарски адына тикиш фабрикинин, али мәктәбләрин вә назирлијин, театр коллективләринин вә ојунчаг фабрикинин планлары бир-бириндән чох фәрглидир.

Бакынын Октјабр рајонунда идеоложи ишин комплекс планларынын һазырланмасында ичтимаи елмләрлә мәшғул олан алимләр, партија тәблиғатчылары, габагчыл фәһләләр фәал иштирак едирләр. Бу планлар сосиоложи тәдгигатлар апарылмасы, ичтимаи рәјин өјрәнилмәси, сосиал-игтисади тәһлил вә рајон партија комитәсинин кечирдији елми-практик конфрансларын төвсијәләри әсасында јагадылмышдыр. Коммунист тәрбијәси саһәсиндә бүтүн иши рајон партија комитәсинин елми-

методик мәркәзи әлағәләндирир, бу мәркәз зәһмәткешләрин идеја-сијаси, әмәк вә әхлаг тәрбијәси тәчрүбәсини үмумиләшдирир.

Тәрбијәнин рәнқарәнқ формаларындан вә васитәләриндән сәмәрәли истифадә етмәк әсәсән тәрәвәзчиләр арасында иш апаран Ләнқәран Шәһәр Партија Комитәси үчүн сәчијјәвидир. Бурада кәнд әһалисинин мә'дәнијјәтини јүксәлтмәк вә она мәишәт хидмәтини јахшылашдырмағ мәсәләләринә хүсуси диггәт јетирилир. Тәкчә доғгузунчу вә онунчу бешилликләр дөврүндә 37 мәдәнијјәт очағы, о чүмләдән Китаб еви, Зијалылар еви, Јашыл Театр, мусиги мәктәби тикилмиш, Драм Театры јарадылмыш вә һағлы оларағ шәһрәт газанмышдыр. Мәдәнијјәт евләриндә, клубларда, китабханаларда халғ университетләри, габагчыл тәчрүбә мәктәбләри, валидејнләр үчүн педагожи билик лекторијалары ишләјир. Кәнд әмәкчиләринин әксәријјәти бәди әзфәалијјәтдә иштирак едир. 90 кәнддә мүасир мәишәт евләри әһалијә 20 нөвә гәдәр мүхтәлиф хидмәт көстәрир. Халғ тикинтиси методу илә шәһәр стадиону, пансионат тикилмишдир. Кәндләрдә идман јарышлары, бәди мүсабигәләр, алимләрлә, јазычыларла, рәссамларла, артистләрлә көрүшләр, үмумрајон «мәһсул бајрамы» кечирилмәси јахшы ән'әнәјә чеврилмишдир.

Идеја-сијаси тәрбијә комплекс мүнәсибәтин чох мүһүм тәркиб һиссәсидир. Совет адамларына елми дүнјакөрүшү ашыламағ, онлары партија ишинә вә коммунизм идеалларына һәдсиз сәдағәт, социалист Вәтәнинә мәһәббәт вә пролетар бејнәлмиләлчилији руһунда тәрбијә етмәк идеја-сијаси тәрбијәнин әсасы олмуш вә белә бир әсас оларағ галыр. Комму-

низм тәрбијәси партијанын совет адамларыны силаһландырдығы идејаларын, принципләрин, нормаларын, идеалларын, сијаси вә нәзәри мүддәаларын мәчмусуна көрә дәрин елми характер дашыјыр. Ејни заманда бу тәрбијә ишинин өзү елми әсасда гурулуру. Республикада партија тәһсили, игтисади тәһсил, комсомол сијаси маарифи системинин јүксәк сәмәрәлији буна инандырычы сүбутдуру.

«Сов.ИКП XXVI гурултајынын гәрарлары илә әлағәдар оларағ партија тәһсилини даһа да тәкмилләшдирмәк һағгында» Сов.ИКП МК-нын гәрары бу ишдә мүһүм рол ојнамышдыр. Республикада партија тәһсили системи јени структура ујғунлашдырылмыш, коммунистләрин марксизм-ленинизм тәһсилинин фәргли шәкилдә гурулмасы дәринләшдирилмиш, онларын тәһсилинин мәзмуну зәнқинләшмишдир. «Зәһмәткешләрин игтисади тәһсилини вә тәрбијәсини даһа да јахшылашдырмағ һағгында» Сов.ИКП МК-нын, ССРИ Назирләр Советинин, УИҺИМШ-ин вә УИЛККИ МК-нын гәрарыны һәјата кечирмәк саһәсиндә иш апарылыр. 1982/83-чү дәрс илиндә сијаси вә игтисади тәһсилини бүтүн формаларында 1 милјон 400 мин адам коммунизм гуручулуғунун нәзәријјә вә практикасыны өјрәнир.

Сијаси маариф шәбәкәсиндә јарадычылығ иши инсаны зәнқинләшдирән, ону бөјүк коммунизм гуручулуғу вәзифәләрини баша дүшмәк сәвијјәсинә галдыран, дүнја ингилаби просесинин шүүрлу иштиракчысына чевирән бөјүк, кәрқин вә нәчиб әмәкдир. Азәрбајчанын гаршысында дуран мүрәккәб вә мәс'ул вәзифәләрин јеринә јетирилмәсиндә фәһлә синфи-

нин, бүтүн зəһмэткешлəрин эмək вə сижаси фəаллыгы өз мənшəјини мəһз бурадан кəтүрүр.

Тəрбијə ишинə комплекс мүнасибəтин эн мүнүм тəркиб һиссэлəриндэн бири эмək тəрбијəсидир. В. И. Ленин «Бөјүк тəшəббүс» эсəриндə јазмышдыр: «Коммунизм орада мејдана кəлир ки, сырави *фəһлэлэр* ағыр эмəјə үстүн кэлэн бир фəдакарлыгла эмək мəһсулдарлыгыны артырмаг гајғысына, ...*тахылын көмүрүн, дəмирин* вə башга мəһсулларын *һәр пудунун* горунмасы гајғысына галмага башлајырлар»¹. Сосиалист истехсалат коллективиндə эмəјə вə ичтимай мүлкијјэтə мəһз бу чүр коммунист мүнасибəти формалашыр. Бурада инсанын јарадычылыг габилијјəти там долғунлуғу илə ашкара чыхыр, бурада о, идеја, эмək вə мəнəви чəһəтдэн мəтинлəшир.

Адамларын эмək тəрбијəси идеоложи ишин баш хəттидир. Бу ишин мəғсəдјөнлүлүјү, вүс'эти, мəзмуну вə дəринлији игтисади вə сосиал инкишаф планларынын јеринə јетирилмəсинə билаваситə тə'сир кəстəрир. Тəрбијə илə эмəјин билаваситə гаршылыглы əлагəси сон ил-лəрдə республиканын халг тəсəррүфатында вə мəдəнијјəтиндə баш вермиш һəјрəтамиз дəјишикликлəрдə, зəһмэткешлəрин сижаси вə истехсалат фəаллыгынын мисилсиз јүксəлишиндə ајдын нəзэрə чарпыр. Сосиализм јарышынын тəрбијəви имканларындан бачарыгла истифадə олунмасы, сəнаједə, кəнд тəсəррүфатында вə тикинтидə эмək тəшкилинин мүтəрəгги формаларынын күтлəви сурəтдə тəтбиг едилмəsi мүвəффəгијјəтлəрин газанылмасында чох бөјүк рол ојнамышдыр. Партија тəшки-

латларынын мəғсəдјөнлү тəшкилатчылыг вə идеоложи иши сажəсиндə адамлар планларын јеринə јетирилмəсиндə вə елми-техники тəрəггинин сүр'этлəндирилмəсиндə өзлəринин шəхси иштиракынын ичтимай əһəмијјəтини ајдын дəрк етмəјə башламышлар. Сосиализм јарышы əсл үмүмхалг характери алмышдыр. Азэрбајчанын халг тəсəррүфатында чалышан бүтүн ишчилəрин тəгрибэн 93 фаизи бу јарышда иштирак едир.

Зəманəмиздə күтлəлəрин эмək фəаллыгынын сəвијјəsi елə бир мəнəви јүксəклијə галмышдыр ки, сосиализм јарышынын габагчылары өзлəри мүвəффəгијјət газанмагла кифəјəтлəнмирлэр. Коммунизмдин мадди-техники базасыны јаратмаг уғрунда мүбаризəнин өпүндə кедəнлəри инди коллективдə ишлəрин үмүми вəзијјəти, коллективдə чалышан һәр бир адамын пешə һазырлыгы вə сосиал камиллији дэрəчəsi дүшүндүрүр. Истехсалат габагчылары белə бир тəшəббүс ирəли сүрмүшлэр: «Јанымызда бирчə нəфэр дə керидə галан олмамалыдыр». Һəмин һэрəkатын иштиракчылары эмək гəһрəманлыгы нүмунəлəри кəстəрэрək сүбут едирлэр ки, бу тəкчə истехсалат шүары дејил, һəм дə мəнəви бир нормадыр.

Күтлəлəрин јарадычылыгы сажəсиндə мејдана кэлэн вəтəнпəрвэрлик һэрəkатына республикамызда минлэрлə һəвəскар гошулмушдур. Шəһэр вə рајон партија комитəлəри онлары мүдафиə етмишдир. Азэрбајчан КП Мəркəзи Комитəsi партија ишчилəринин бир группуну «Керидə галанлар олмадан ишлəмəли» тəшəббүсүнүн ирəли сүрүлдүјү Ростов шəһəринə ростовлуларын тəчрүбəсини өјрəнмəјə кəндəрмиш, бу мөвзуда рајон вə шəһэр парти-

¹ В. И. Ленин. Эсəрлəри, 29-чу чилд, сəһ. 434.

ја комитэлэри катиблэринин хусуи семинарыны кечирмишдир. Инди республикада онларча вэ јүзлэрчэ елэ мүэссисэ, колхоз вэ совхоз вардыр ки, орада һэр бир фәһлә вэ колхозчу норманы тамамилэ, эксэријјэти исэ артыгласилэ јеринэ јетирир; керидэ галанлар олман бүтөв саһэлэр вэ рајонлар да аз дејилдир.

Күтлэлэрин бејнэлмилэлчилик шүүрунун формалашдырылмасы онларын ингилаби принциплэр—пролетар бејнэлмилэлчилији вэ совет вэтәнпэрвэрлији принциплэри эсасында тәрбијэ едилмэси Азәрбајчан Коммунист Партијасынын идеоложи ишиндэ, сијаси тәрбијэ вэ тәшкيلاتчылыг ишиндэ эсас јерлэрдән бирини тутур. Азәрбајчан Коммунист Партијасы социализм вэ коммунизм гуручулуғунда республика зәһмәткешлэринин наилијјәтлэрини кениш тәблиғ едәркән белэ бир инкаредилмәз фактын күтлэлэр тәрәфиндән дәриндән баша дүшүлмәсинэ чалышыр ки, бизим бүтүн мүвәффәгијјәтләримиз социализмин бөјүк үстүңлүклэрини, Ленин идејаларынын тәнтәнәсини әкс етдирир, Ленин милли сијасәтинин наилијјәтидир, ССРИ-нин гардаш халгларынын достлуғунун вэ јолдашчасына гаршылыглы јардымынын нәтичәсидир.

Бу ишдә Азәрбајчан Коммунист Партијасы республикамызын партија тәшкيلاتынын, фәһлә синфинин, зәһмәткешлэринин зәнкин ән'әнэләринэ, бүтүн совет халгынын бејнэлмилэл ән'әнэләринэ архаланыр. 70-чи илләр бу ән'әнэлэри артырмыш вэ зәнкинләшдиришидир. Чохмилләтли Совет Азәрбајчанынын бејнэлмилэл сых бирлији даһа да мөһкәмләнмиш, республикада јашајан онларча миллә-

тин гардашчасына гаршылыглы мүнасибәтлэри даһа дәрин вэ чохчәһәтли олмушдур.

Азәрбајчан КП МК Ленин милли сијасәтини ардычыл һәјата кечирир, бүтүн тәшкيلاتчылыг ишиндә, партија-сијаси ишдә әһалинин чохмилләтли тәркибини даим нәзәрә алыр, бүтүн милләтлэрин игтисади, социалмәдәни инкишафы, республиканын ичтимаисијаси һәјатында онларын фәал иштиракы гајғысына галыр. Биз кадр сијасәтиндә бејнэлмилэлчилик хәттини дөнмәдән јеридәрәк ишчилэри әһалинин милли тәркибини нәзәрә алмагла сечиб јерләшдиририк.

Инкишаф етмиш социализм мәрһәләси Азәрбајчанын бүтүн гардаш республикаларла истәһсал-игтисади, ичтимаи-сијаси вэ мәдәни әлагәлэринин кенишләндирилмәси вэ дәринләшдирилмәси илә әләмәтдар олмушдур.

Азәрбајчан ССР-ин 60 иллији әрәфәсиндә Бакыда республика ССРИ Халгларынын Достлуғу сарајы ачылды. Достлуг сарајы инди зәһмәткешлэрин бејнэлмилэл тәрбијәсиндә фәал рол ојнајыр. Оун ән мүһүм вәзифәси идеја тәрбијәси ишинин јени форма вэ методларыны ишләјиб һазырламагдан, бу иши башга республикаларын тәчрүбәси илә зәнкинләшдирмәкдән ибарәтдир. Леонид Илич Брежнев Азәрбајчанда оларкән ССРИ Халгларынын Достлуғу сарајына кетмиш вэ фәһри гонаглар китабына бу сөзлэри јазмышдыр:

«Азәрбајчан өзүнүн зәнкин бејнэлмилэл ән'әнэлэри илә мәшһурдур. Гејд етмәк хошдур ки, бу ән'әнэләр бизим күнләрдә артыр вэ инкишаф едир. Азәрбајчанын әмәк мүвәффәгијјәтлэри, өлкәмиздә коммунизм гуручулуғу ишинә онун фәал көмәји бүтүн милләтләрдән

олан, халглар достлуғунун Ленин бајрағы алтында сых бирләшән республика зәһмәткешләринин әлбир ишинин бәһрәсидир.

Бүтүн бунлар көзәл сарајын, ССРИ Халгларынын Достлуғу сарајынын экспозисијаларында әјани шәкилдә әкс олунмушдур.

Сарајын коллективинә социалист Вәтәнимизин бүтүн милләтләри вә халглары арасында достлуг вә гардашлыг идејаларыны тәблиғ етмәк саһәсиндә сәмәрәли иш арзулајырам»¹.

ССРИ халгларынын достлуғу вә гардашлығы идејаларыны, Сов.ИКП-нин Ленин милли сијасәтинин мүвәффәгијәтләрини вә наилијәтләрини күтләләр ичәрисиндә јорулмадан јаймағ партија тәшкилатларынын, идеоложи идарәләрин борчу вә мәс’ул вәзифәсидир.

Биз Бақы пролетариатынын, Азәрбајчан партија тәшкилатынын шанлы ингилаби вә бејнәлмиләлчилик ән’әнәләринә бөјүк мә’нәви, идеја-әхлағи сәрвәт кими вә ејни заманда коммунизм гуручуларынын бүтүн нәсилләринин сијаси тәрбијәсинин, онларын фәал һәјәт мөвгејини формалашдырмағын чох мүһүм вәситәси кими бахырыг.

Көркәмли ингилабчыларын, Ленин партијасынын шанлы оғуларынын јубиләләрини бајрам етмәк бөјүк идеја-мә’нәви, бејнәлмиләл тә’сир гүввәсинә малик олан јахшы бир ән’әнәјә чеврилмишдир. Сон илләр республикамызда Нәриман Нәримановун, Степан Шаум-

¹ Халгларын әмәк гәһрәманлығы вә гардашлығы Вәтәнин гүдрәт мәнбәләридир. Сов.ИКП МК-нын Баш катиби, ССРИ Али Совети Рәјасәт һеј’әтинин Сәдрү Л. И. Брежнев јолдашын Бақы шәһәриндә Азәрбајчан ССР-ә Ленин ордени тәғдим едилмәсн шәнликләриндә олмасы, 24—27 сентјабр 1982-чи ил, сәһ.7.

јанын, Мәшәди Әзизбәјовун, Алјоша Чапаридзенин, Фелик Дзержинскинин јүзиллик јубиләјләри тәнтәнә илә гејд едилмиш вә онларын абидәләри учалдылмышдыр.

Азәрбајчан КП Мәркәзи Комитәси ону әсас тутур ки, Ленин дәстәсинә мәнсуб болшевикләрин фәалијјәти илә бағлы олан унудулмаз һадисәләрин бајрам едилмәсинә һазырлыг көрүлмәси вә онун кечирилмәси идеоложи ишин сәвијјәсини вә тә’сирлилијини артырыр, ингилаби ән’әнәләрин инкишафында варислијә, кәңч нәсли коммунизм уғрунда мүбаризләрин тәчрүбәси илә таныш етмәјә көмәк едир. Аловлу ингилабчыларын образларына мүрачиәт етмәклә биз онларын хатирәсинә өз еһтирамымызы ифадә едир вә онлардан әмәкчи халгын мәнәфејинә һәдсиз хидмәт дәрси, принципаллыг, мәтинлик, мә’нәви сафлыг, идеја вә сијаси әлејһдарларымыза гаршы барышмаз мүнасибәт, мәнфи һаллара гаршы барышмаз мүбаризә дәрси алырыг. Бизим тарихи ингилаби кечмишимиз зәнкин тәчрүбә мәнбәјидир, дүшүнчәләр үчүн, өз гәрарларымызын вә фәалијјәтимизин тәнгиди тәһлили үчүн түкәнмәз материалдыр. Биз индики вә кәләчәк ишләр үчүн кечмишдән илһам алырыг.

Азәрбајчан партија тәшкилаты игтисади вә социал инкишаф вәзифәләринин јеринә јетирилмәсиндә мә’нәви амилләрә чох бөјүк әһәмијјәт верир. Биз ону әсас тутуруг ки, мә’нәви тәрбијә коммунист әхлағынын бәргәрар олмасына јөнәлдилән идеоложи тәдбирләри, партија-тәшкилат тәдбирләрини, ичтиман вә инзибати тәдбирләри бу әхлағын антиподларына гаршы гәти мүбаризә илә әлағәләнديرән бир просесдир. Мә’нәви тәрбијә партија тәшкила-

тынын бүтүн ишинин үзви үнсүрүнө чеврилмишдир.

1979-чу илин апрелиндө Бакыда «Феал һејат мөвгејинин формалашдырылмасы: мәнәви тәрбијенин тәчрүбәси вә актуал проблемләри» мөвзусунда Үмумиттифаг елми-практик конфрансы кечирилмишдир. Конфрансда зәһмәткешләрин тәрбијәсинин актуал проблемләри мұзакирә едилмишдир. Конфранс совет адамларынын бүтүн нәсилләринин мәнәви эзәмәтини вә тарихи наилијјәтләрини кәстәрмиш, коммунист әхлагынын, совет һејат тәрзинин принципләрини вә хусусијјәтләрини сәчијјәләндирмишдир. Елми-практик конфрансын материалларында мұсир мәрһәләдә идеоложи феалијјәтин, мәнәви тәрбијенин әсас вәзифәләри мұәјјән едилмишдир.

Конфранс зәһмәткешләрин идеја-мәнәви тәрбијәсинә партија рәһбәрлији тәчрүбәсинин өјрәнилдији әсл Үмумиттифаг мәктәбинә чеврилмишдир. Партијанын XXV гурултајынын гәрарларыны әсас кәтүрәрәк, конфранс идеоложи феалијјәтин бу чох мұһүм истигамәтинин даһа да тәкмилләшдирилмәсинә даир конкрет төвсијәләр ишләјиб һазырламышдыр. Мәрузәләрин, мәлуматларын вә конфрансын төвсијәләринин конкретлилији, дегиглији, нәзәри дәринлији вә сијаси истигамәти сәјәсиндә бу конфранс өлкәнин ичтимаи-сијаси, идеоложи вә елми һејатында бөјүк һадисә кими јер тутмушдур.

Биз бу конфрансын Бакыда кечирилмәсини Азәрбајчан партија тәшкилатына Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин кәстәрдији бөјүк шәрәф вә етимад, әһалинин мәнәви тәрбијәси

саһәсиндә бизим тәчрүбәмизә верилән јүксәк гијмәт һесаб едирик.

Азәрбајчан КП МК гәбул етдији гәрарда зәһмәткешләрин мәнәви тәрбијәсини тәкмилләшдирмәк саһәсиндә тәдбирләр мұәјјән етмишдир. Биз башлыча олараг, совет адамынын феал һејат мөвгејинин формалашдырылмасы саһәсиндә чох зәнкин тәчрүбәни күндәлик практика дилинә чевирмәјә, Азәрбајчанын вә башга республикаларын партија тәшкилатларында тәшәккүл тапмыш системин бүтүн үнсүрләриндән јарадычылыгла истифадә етмәјә чалышырыг. Инди мәнәви тәрбијә саһәсиндә иш елми сурәтдә әсасландырылмыш, партија тәшкилатлары, әмәк коллективләри тәрәфиндән әтрафлы һазырланмыш планлар, мәнәви тәрбијенин проблем вә вәзифәләри комплексини әһатә едән планлар әсасында апарылыр.

Леонид Илич Брежнев бу ишә јүксәк гијмәт вериб гејд етмишдир ки, «Азәрбајчанда сон вахтлар социалист әхлагынын антиподларына гаршы мұбаризә саһәсиндә, адамларын тәрбијәсинин јахшылашдырылмасы саһәсиндә аз иш көрүлмәмиш, јахшы тәчрүбә топланмышдыр»¹.

Ленин кәламындан истифадә едәрәк чәсәрәтлә демәк олар: мәнәви-сијаси тәрбијә индики мәрһәләдә елә һалгалардан биридир ки, биз ондан тутуб идеоложи феалијјәтин бүтүн

¹ Халгларын әмәк гәһрәмәнлығы вә гардашлығы Вәтәнин гүдрәт мәнбәләридир. Сов.ИКП МК-нын Баш катиби, ССРИ Али Совети Рәјасәт Гејәтинин Сәдри Л. И. Брежнев јолдашын Бакы шәһәриндә Азәрбајчан ССР-ә Ленин ордени тәгдим едилмәси шәнликләриндә олмасы, 24—27 сентјабр 1982-чи ил, сәһ. 18—19.

мүрәккәб зәнчириши «Идеоложи иши вә сијаси тәрбијә ишини даһа да јахшылашдырмаг һаггында» Сов.ИКП МК гәрарынын тәләбләри сәвијјәсинә галдыра биләрик.

Доггузунчу вә онунчу бешилликләрдә Советләрин фәалијјәти хејли күчләнмишдир. Советләр игтисадијјатын, елм вә мәдәнијјәтин инкишаф етдирилмәсинин, адамларын әмәк вә мәишәт шәраитинин јахшылашдырылмасынын үмдә мәсәләләринин һәллиндә, идарәетмә органларынын, мүәссисә вә тәшкилатларын иши үзәриндә нәзарәт гојулмасында өз бөјүк имканларындан даһа чох вә даһа јахшы истифадә етмәјә башламышлар. Азәрбајчан ССР-ин јени Конститусијасында тәсбит едилмиш бу имканлар Советләрин фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинә, онларын күтләләрлә әлағәләринин мөһкәмләnmәсинә партијанын даими гајғысы сәјәсиндә дурмадан артыр.

Азәрбајчан ССР Али Советиндән тутмуш кәнд вә гәсәбә Советләринә гәдәр Советләрин фәалијјәтинин өз характери вә истигамәти дәјишилмишдир. Сосиал-игтисади мәсәләләрин һәллиндә онларын ролу вә тәсири һәјатымызын бүтүн саһәләриндә нәзәрә чарпыр. Али Совет, онун Рәјасәт һеј'әти, даими комисијалары күнүн ән вачиб проблемләрини мүзакирә едир, назирликләрин, баш идарәләрин һесабатларыны динләјир, мүвафиг төвсијәләр ишләјиб һазырлајыр вә онларын јеринә јетирилмәсини јохлајырлар. Буну демәк кифәјәтдирик, сон илләр әрзиндә республика Али Советинин даими комисијалары дөвләт вә тәсәррүфат гуручулуғуна, сосиал-мәдәни гуручулуға аид 400-ә гәдәр мәсәлә нәзәрдән кечирмишләр, бу мәсәләләрин бир гисми Али Советин вә ја

онун Рәјасәт һеј'әтинин мүзакирәсинә верилмишдир.

Советләр нәинки күтләләрә даһа да јахынлашмышлар, һәм дә онларын ишиндә зәһмәткешләрин өзләри кетдикчә даһа фәал иштирак едирләр. Советләрин рәһбәрлији алтында ишләјән ичтимаи өзфәалијјәт органлары 422 міндән чох адамы бирләшдирир. Кәнд вә гәсәбә Советләри јанында халг нәзарәти групплары вә постларынын тәркибиндә, мәктәбләр вә ушаг тәрбијә мүәссисәләри јанында валидејн комитәләриндә, гадын шураларында, көнүллү халг дружиналарында, тичарәт вә ичтимаи ишә мүәссисәләринин ишинә нәзарәт комисијаларында, күчә, ев, мәһәллә, кәнд комитәләриндә вә башга ичтимаи өзфәалијјәт органларында хүсусилә чох адам вардыр.

1982-чи ил ијулун 20-дә Азәрбајчан ССР јерли халг депутатлары Советләринә сечкиләр олмушдур. Бу сечкиләр халг һакимијјәтинин әсл бајрамына чеврилмиш, республика зәһмәткешләринин сарсылмаз идеја-сијаси бирлијини, Коммунист Партијасынын вә Совет дөвләтинин Ленин даһили вә харичи сијасәтинин јекдилликлә мүдафиә едилдијини, Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинин, онун Сијаси Бүросунун чохчәһәтли вә сәмәрәли фәалијјәтинин үрәкдән бәјәнилдијини нүмајиш етдирмишдир. Сечкиләрдә бүтүн сечичиләрин 99,99 фаизи иштирак етмиш вә онларын, демәк олар, һамысы коммунистләрлә битәрәфләр иттифагынын намизәдләринә сәс вермишдир. Республиканын бүтүн јерли Советләринә 50 799 депутат сечилмишдир, онларын 22 066 нәфәри вә ја 43,4 фаизи фәһлә, 11 933 нәфәри вә ја 23,6 фаизи колхозчу, 24 432 нәфәри вә ја 48,2 фа-

изи гадындыр. Депутатларын 43,4 фаизи Сов.ИКП үзвү вә үзвлүжүнә намизәд, 56,6 фаизи битәрәфдир. Сечичиләрин жарысындан чо-ху кечән чағырыш јерли Советләрин депутаты дејилди.

Јени чағырыш Советләри өзләринин фәалијјәтинә буну тамамилә дәрк етмәклә башламышлар ки, Л. И. Брежневин дедији кими, зәһмәткешләр Совет һакимијјәти һаггында мүһакимәни Советләрин принципаллығына вә тәләбкарлығына, адамлар һаггында гајғысына көрә јүрүдүрләр.

Әмәк адамларынын тамихтијарлығы Азәрбајчан ССР Али Совети депутатларынын тәркибиндә дә өз тәчәссүмүнү тапмышдыр. Республиканын али дәвләт һакимијјәт органы халг елчиләринин 36,7 фаизи фәһлә, 14,2 фаизи колхозчу, 69,3 фаизи Сов.ИКП үзвү вә үзвлүжүнә намизәд, 30,7 фаизи битәрәфдир.

Азәрбајчан һәмкарлар иттифагларынын шанлы тарихи вардыр. Илк һәмкарлар иттифагы—Бакы Шәһәр Конка Фәһлә вә Гуллугчуларынын һәмкарлар Иттифагы 1905-чи ил октјабрын 17-дә фәалијјәтә башламышды, бир ил сонра, 1906-чы илин ахырына јахын исә Бакыда 20 һәмкарлар иттифагы вар иди вә онлар 12 200 адамы бирләшдирирди.

Азәрбајчан һәмкарлар иттифагларынын биринчи гурултајы 1920-чи ил августун 29-дан сентјабрын 6-дәк Бакыда кечирилмишдир. Социализм вә коммунизм гуручулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә һәмкарлар иттифаглары партијанын ирәли сүрдүјү идејалары вә вәзифәләри фәал сурәтдә һәјата кечирилләр. Инди республика һәмкарлар иттифагларынын сырала-рында 2 милјон 288 мин адам вардыр. һәмкар-

лар иттифагы фәалларынын тәғрибән 820 мин нәфәрлик дәстәси бөјүк, тәсири гүввәјә чеврилмишдир. һәр ил даими истеһсалат мүшавирәләринин 18 миндән чоһ тәклифи истеһсалатда тәтбиг едилир. һәјата кечирилмиш тәклифләрин иғтисади сәмәрәси 25 милјон манатдан чоһдур.

Һәмкарлар иттифаглары социализм јарышынын, әмәјә коммунист һәрәкатынын тәшкилиндә вә онлара рәһбәрлик ишиндә мүһүм рол ојнајырлар. 80 мүәссисә, 15 233 бригада «Әмәјә коммунист мүнасибәти коллективи» кими јүксәк ад дашыјыр. Коммунист әмәји зәрбәчиләри ордусунда 324 миндән чоһ адам вар. һәмкарлар иттифаглары фәһлә вә гуллугчуларынын әмәк вә мәишәт шәраитини, онларын асудә вахтынын, истираһәт вә мүаличәсинин тәшкилини јахшылашдырмағ үчүн чоһ иш көрүрләр. Шушанын мүаличә минерал булаглары вә Абшерон јарымадасынын гызыл гумлары, шәфалы нефтлә мүаличә апарылан надир Нафталан курорту вә уча дағлар гојнундакы Көј көл зәһмәткешләрин хидмәтинә верилмишдир. Сон он бир ил әрзиндә пионер дүшәркәләринин сајы 7 дәфәдән чоһ артмышдыр. 1981-чи илдә пионер дүшәркәләриндә 317 миндән чоһ ушағ динчәлмишдир.

Һәмкарлар иттифагларынын чоһлу мәдәнијјәт еви, гырмызы кушәси, китабханасы вә диқәр мәдәни-маариф мүәссисәләри вардыр. Бәди и өзфәалијјәтдә 127 миндән чоһ адам иштирак едир, бәдән тәрбијәси коллективләринә јарым милјондан чоһ адам дахилдир.

Јашы 62-дән чоһ олан Азәрбајчан комсомолу партија тәшкилатынын сәдағәтли мүбариз көмәкчиси, етибарлы еһтијат гүввәсидир.

Сосиализм вэ коммунизм гуручулуғунда фэал иштирак етдијинэ, кэнчлэрин тэрбијеси саһэсиндэ сэмэрэли ишинэ, доггузунчу бешиллик тапшырыгларынын мүвэффэгијјэтлэ јеринэ јетирилмэсинэ бөјүк көмэјинэ көрэ республика комсомол тэшкилаты 1976-чы илдэ Октјабр Ингилабы ордени илэ тэлтиф едилмишдир.

Азэрбајчан Ленин Коммунист Кэнчлэр Иттифагы бир милјон нэфэрдэн чох оғлан вэ гызы бирлэшдирир ки, бу да он ил эввэл олдуғундан 2,3 дэфэ чохдур. Комсомолчулар арасында фэллэлэрин сајы 356 мин нэфэрэ чатмыш вэ ја 3,4 дэфэ артмышдыр, комсомолда кэнч истехсалатчыларын үмуми сајы исэ 610 мин нэфэрдир. Бүтүн комсомолчуларын јарысындан чохуну гызлар тэшкил едирлэр.

Кэнчлэримизин фэал вэтэндашлыг мөвгеји һэјатын—эмэк һэјатынын, сијаси, мәнэви һэјатын бүтүн саһэлэриндэ тэзаһүр едир. Бу мөвге кэнчлэрин эмэк наилијјэтлэриндэ, социал фэаллығында тэчэссүм тапыр. 100 миндэн чох оғлан вэ гыз, 5 миндэн чох комсомолчу-кэнчлэр коллективи онунчу бешилијин тапшырыгларыны вахтындан эввэл јеринэ јетирмишдир.

200-дэн чох комсомолчу-кэнчлэр сехинин, саһэсинин, бригадасынын коллективлэри, 15 миндэн чох оғлан вэ гыз он биринчи бешилијин ики или тапшырыгларынын вахтындан эввэл јеринэ јетирилдији һаггында рапорт вермишдир вэ 1983-чү илин һесабына ишлэјир. Республика кэнчлэринин минлэрлэ елчиси јени шәһэрлэр салынмасында вэ сәнаје мүэссисэлэри тикилмэсиндэ, гејри-гараторпаг зонанын симасынын дәјишдирилмэсиндэ, БАМ тикинтисиндэ вэ нефт көмэрлэри чэкил-

мэсиндэ, Сибирин, Шималын вэ Узаг Шэргин мэскунлашмамыш дүзлэринин истифадэјэ верилмэсиндэ иштирак едирлэр.

Комсомолда јахшы тэрбијэ мәктэби кечмиш кэнчлэрин партијаја ахыны артыр. 1981-чи илдэ Сов.ИКП үзвлүјүнэ гэбул едилэнлэрин 78 фаизиндэн чоху комсомолчу иди. Партија тэшкилаты комсомол фэаллары ичэрисиндэн кадрлар сечиб көтүрэрэк, эн јеткин, идејача сәбатлы, эмэк мәтинлији олан кэнчлэри рәһбэр ишэ ирэли чэкир. Тэкчэ кечэн ил тэгрибэн 600-дэн чох комсомолчу ирэли чэкилмишдир. Биз разылыг һиссилэ гејд едирик ки, онлар партија тэшкилатынын етимадыны доғрулдурлар.

Өтэн иллэр эрзиндэ Азэрбајчан партија тэшкилаты ичтимаи-сијаси вэ игтисади һэјатын бүтүн саһэлэриндэ зэнкин тэчрүбэ топламышдыр. Сов.ИКП-нин XXVI гурултајы сијаси вэ эмэк фэаллығынын јени чошғунлуғуна сәбэб олмушдур.

Азэрбајчан партија тэшкилаты күтлэлэрин тэшэббүсүндэн вэ ишкүзарлыг эһвали-руһијјэсиндэн бачарыгла истифадэ етмэји, онларын сәјлэрини даһа јүксэк мәһсулдар эмэк үчүн, еһтијат мәнбэлэринин даһа дэриндэн ахтарышы үчүн сэфэрбэрлијэ алмағы, халг тэсэррүфатынын даһа да инкишафыны тәмин етмэји өзүнүн эсас мәгсэди сајыр.

Биз партијанын игтисади сијасэтини даһа артыг эзмлэ, даһа артыг гәтијјэтлэ һэјата кечирэчэк, даһа јахшы сон нәтичэлэрэ наил олачағыг. Бунун јолу эн эввэл идарэетмәнин сәвијјэсини јүксэлтмәкдэн, тэсэррүфат механизмини јахшылашдырмагдан, иш үслубуну вэ методуну тәкмилләшдирмәкдэн, јүксэк тәләб-

карлыг, мүтәшәккиллик, ишә јарадычы мұна-
сибәт шәраити јаратмагдан ибарәтдир. Тап-
шырылмыш иш саһәси үчүн һәр кәсин шәхси
мәсулијјәти, ичра үзәриндә чидди нәзарәт го-
јулмасы вә онун јохланмасы, һәјатымызын га-
нун вә нормаларынын һәр һансы шәкилдә по-
зулмасы һалларына, әталәтә вә архајынчылы-
ға, тәсәррүфата гајғысызлыға вә сәһләнкәрлы-
ға, ловғалыға вә формализмә гаршы барыш-
мазлыг мүасир шәраитдә һәмишәкиндән даһа
вачибдир.

Идеоложи фәалијјәти тәкмилләшдирмәк,
ону һәјата, адамлара, онларын мәнәфејинә вә
тәләбатына јахынлашдырмаг јоллары вә вә-
сайтләри «Идеоложи иши вә сијаси тәрбијә
ишини даһа да јахшылашдырмаг һаггында»
Сов.ИКП МК-нын гәрарында мүәјјән едил-
мишдир.

Тарихи тәчрүбә сүбут едир ки, әсл инги-
лабчы партија марксизм-ленинизм нәзәријјә-
сини рәһбәр тутан, күтләләрлә сых бағлы олан
партијадыр. Бу елә бир партијадыр ки, онун
али мәгсәди халга хидмәт етмәкдир, бу пар-
тија пролетар бейнәлмилләлчилији партијасы-
дыр. Ленин партијасы, фәһлә синфинин парти-
јасы, бүтүн совет халгынын мүбариз авангар-
ды белә партија олмуш, белә партијадыр вә
бундан сонра да белә партија олачагдыр.

Азәрбајчан халгы 60 ил бундан әввәл өз
таләјини бөјүк Ленин партијасына етибар
едәрәк јеканә дүзкүн тарихи јола—милли
дирчәлиш, сосиал, игтисади вә мәнәви тәрәг-
ги јолуна гәдәм гојмушдур. Халгымыз өзүнүн
бүтүн наилијјәтләри үчүн, азад әмәјин севинчи
үчүн партијаја миннәтдардыр. Коммунистләр
партијасы букүнкү көзәл һәјатымызын јара-

дычысыдыр. О, бизи дүзкүн јолла—һәгигәт
јолу илә, халг сәадәти јолу илә апарыр. Азәр-
бајчан халгы өз тарихинин јени ониллијинә
Ленин партијасы әтрафында даһа сых бирләш-
миш һалда, һәдсиз никбинликлә вә нурлу ком-
мунизм кәләчәјинә дәрин инамла гәдәм гој-
мушдур.

М У Н Д Ə Р И Ч А Т

Гардаш республикалар кəһкəшанында	8
Ингилаби мубаризə гəһрəманлыгылары	25
Сосиализм гуручулуғу јолу илə	36
Чошғун јүксəлишдə	57
Республиканын бəјрағында үчүнчү Ленин ордени	73
Он биринчи бешиллијин аддымлары	103
Мə'нəви тəрəгги зирвəлеринə доғру	119
Азəрбəјчан партија тəшкилаты Сов. ИКП-нин мубариз дəстəсидир	158

Гейдар Алиевич Алиев

СОВЕТСКИЙ АЗЕРБАЙДЖАН

(на азербайджанском языке)

Тəрчүмə едəни *И. Өмəров.*

Редактору *Э. Агајев.*

Рəссамы *В. Мартынов.*

Бəдии редактору *Б. Хананјев.*

Техники редактору *М. Мəммəдов.*

Корректорлары *А. Бағырова, Е. Фејзуллајева.*

ИБ № 1541

Јығылмаға верилмиш 23.2.83. Чапа имзаланмыш 23.5.83.
Кағыз форматы 70×90^{1/32}. Кағыз № 1. Эдəби гарнитур. Јүксəк
чап усулу илə. Шəрти рəнкли сурəти 8,37. Шəрти чап вəрəги
6,87. Учот нəшр. вəрəги 7,0. Тиражы 10 000. Сифариш № 135.
Гижмəти 65 гəп.

Азəрбəјчан ССР Дəвлəт Нəшријат. Полиграфија вə Китаб
Тичарəти Ишлəri Комитəси.

Халғлар Достлуғу орденли Азəрбəјчан Дəвлəт Нəшријаты,
Бақы — 370005, Нүсү Начыјев күчəси, № 4.

26 Бақы комиссары адына мəтбəə, Бақы, Əли Бəјрамов күчəси,
№ 3.

Государственный комитет Азербайджанской ССР по делам
издательств, полиграфии и книжной торговли.

Азербайджанское ордена Дружбы народов государственное
издательство «Азернешр». Баку — 370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.

Типография им. 26 бакинских комиссаров. Баку, ул. Али-Бай-
рамова, 3.

